

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

HÜSEYİN HAMDİ'NİN DÜRRÜ'L-MASUN ADLI ESERİ

(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet YAKAR

HAZİRAN-2015

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

HÜSEYİN HAMDİ'NİN DÜRRÜ'L-MASUN ADLI ESERİ

(İNCELEME-METİN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet YAKAR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ

HAZİRAN-2015

TRABZON

ONAY

Ahmet YAKAR tarafından hazırlanan *Hüseyin Hamdi'nin Dürrü'l-Masun Adlı Eseri (İnceleme-Metin)* adlı bu çalışma 05/06/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği / oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Beyhan KESİK

(Başkan)

Doç. Dr. Özer ŞENÖDEYİCİ (Danışman)

Doç Dr. Mücahit KAÇAR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım. .../.../.....

Prof. Dr. Ahmet ULUSOY

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Ahmet YAKAR

05/06/2015

ÖN SÖZ

Günümüzde eski Türk edebiyatı alanında yapılan bilimsel çalışmalarda, eski harflerle telif edilen eserleri transkribe ederek bu metinleri tenkitli olarak neşretme ön plandadır. Böyle olması gayet doğal ve gereklidir. Çünkü yazma eser kütüphanelerinde hâlâ okunmamış, hatta katalog çalışması dahi yapılmamış birçok eser vardır. Örneğin dünyanın en önemli yazma eser kütüphanelerinden biri olan Süleymaniye Kütüphanesi'nde yaklaşık 70.000 cilt yazma eser bulunmaktadır. Bu eserlerin, kültür tarihimize ışık tutması açısından okunarak yayımlanması çok önemlidir.

Bu çalışmada da 19. yüzyıl Nakşibendî şeyhlerinden Hüseyin Hamdi b. Seyyid Hüseyin'in (öl.1842) kaleme aldığı *Dürrü'l-Masun* adlı şerh metni 8 nüshadan hareketle tenkitli olarak incelendi. Müellifin hattından çıkan esere en yakın metin oluşturulmaya çalışıldı. İlerde yapılacak çalışmalara da ışık tutabilmesi ümidiyle yazarın hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildi. Metindeki tasavvufi konular ayrıntılı bir şekilde incelendi. Böylece bir eski metin daha gün yüzüne çıkmış oldu.

Kendisinden çok şey öğrendiğim, akademik gelişimime büyük katkıda bulunan danışman hocam Doç. Dr. Özer Şenödeyici'ye, tez metnini bulmam hususunda yardımcı olan Doç. Dr. Mücahit Kaçar hocama; yüksek lisans eğitimim boyunca ders aldığım hocalarıma ve çalışmam boyunca her türlü desteğini esirgemeyen sevgili eşime, oğluma ve kızıma çok teşekkür ederim.

Mayıs-2015

Ahmet YAKAR

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	IV
İÇİNDEKİLER.....	.V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ.....	1-3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÜSEYİN HAMDİ BİN HÜSEYİN'İN HAYATI VE ESERLERİ	4-8
1.1. Hayatı.....	4
1.2. Eserleri.....	4
1.2.1. Dürrü'l-Masûn.....	5
1.2.2. Hasbihâlû's-Sâlik fî-Akvemi'l-Mesâlik	6
1.2.3. Safvetü'l-Fütuhâtü'l- Mekkiyye fî-Beyânü'l- Hakâyikü'l-İlâhiyye ve'l- Kevniyye	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜRRÜ'L- MASÛN.....	9-42
2.1. Eserin Tanıtımı ve Edebî Değeri.....	9
2.2. Yazılış Sebebi.....	10
2.3. Şerhte Yer Alan Tasavvufî Konular	11
2.3.1. Allah'ı Zikretmenin Fazileti	11
2.3.2. En Özel Zikir: Allah	13

2.3.3. İsim ve Müsemma Hakikati	15
2.3.4. Tefekkürün Caiz Olduğu ve Olmadığı Durumlar	17
2.3.5. Benlikten Bahsetmenin Hükümü	23
2.3.6. Vücudun Birliği Hususunun İki Ciheti.....	25
2.3.7. Âlemin Mevcudiyetinin Tenezzül Silsilesinin Açılımı	26
2.3.8. İnsanın Esfel-i Safılın Derekesinden A'lâ-yı İlliyîne Yükselmesi ve Dönmesi	26
2.3.9. İnsan Mertebesinin Aşk ve Muhabbet Sayesinde Diğer Mahlûklardan Üstün Olması	28
2.3.10. Muhakkiklerin İstılahına Göre Tevhit	29
2.3.11. Cemal-i Mutlak ve Cemal-i Mukayyed.....	29
2.3.12. Hakikat Ehline Göre Zâtın Anlamı.....	30
2.3.13. Meşayihe Göre Vacibü'l-Vücudun İki Yönü.....	31
2.3.14. Tecelli-i Sûrî ve Tecelli-i Şuhûdî.....	31
2.3.15. Allah'ı Görmenin ve Müşahede Etmenin İki Hâli	32
2.3.16. Allah'ın Tecellilerinin Keyfiyetinin Bilinirliği.....	33
2.3.17. Gönül Denilen İnsan Hakikatının Tarifi; Kemal, Şeref ve Düşüşü	34
2.3.18. Murakabenin Büyük Faydası ve Seyr ü Sülûkteki Önemi	35
2.3.19. Kapı (Vech-i Has).....	36
2.3.20. Cemal-i Mutlak Hususunda Şeyh-i Ekber'in Sözleri	37
2.3.21. Âlemin Hem Fani ve Mahv Olup Hem de Mevcut Olmasının Meşayihe Göre Anlamı	38
2.3.22. Ehl-i Vahdete Göre Cebr-i Mahz	39
2.3.23. Cem Makamının Tehlikesi	39
2.3.24. "Her şey O'dur" Sözünün Tehlikesi ve "Her şey O'nunla ya da O'ndandır" Demenin En Doğru Yol Olması	40
2.3.25. Ariflerin Marifetullahın Son Derecesinde Tenzih ve Teşbihi Birleştirmesi	42
2.3.26. Şems-i Tebrizi'nin Menkıbeleri	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TRANSKRİPSİYONLU METİN	43-111
3.1. Tenkitli Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem	43
3.2. Nüsha Tavsifleri	44
3.2.1. Ed-Dürrü'l-Masûn (A1 Nüshası)	45
3.2.2. Dürr-i Masûn (A2 Nüshası).....	45
3.2.3. Ed-Dürrü'l-Masûn (A3 Nüshası)	46
3.2.4. Dürr-i Masûn (İ1 Nüshası)	46
3.2.5. Ed-Dürrü'l-Masûn (İ2 Nüshası)	47
3.2.6. Ed-Dürrü'l-Masûn Bi'l-Ma'arif-i Meşhûn (İ3 Nüshası).....	47
3.2.7. Dürr-i Masûn (S1 Nüshası)	48
3.2.8. Dürrü'l- Masûn li-Hüseyin Hamdiü'l-Nakşibendî (S2 Nüshası)	49
3.3. Metin	50
SONUÇ VE ÖNERİLER	111
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	113
EKLER	119
ÖZ GEÇMİŞ	135

ÖZET

Bu çalışmada, Hüseyin Hamdi b. Seyyid Hüseyin'in *Dürrü'l-Masûn* adlı eseri incelenmektedir. Bu eser, Şems-i Tebrizi veya Şemseddin Sivasi'ye ait olan *Bihamdillah derim Allah alıp aklımı zikrullah* diye başlayan şiirin tasavvufi şerhidir. Yazar, diğer birçok tasavvufi şiir şerhinde de olduğu gibi tasavvufi terbiyenin yaygınlaştırılması amacıyla böyle bir eser kaleme almıştır.

Çalışmanın giriş kısmında tasavvufi şiir şerh geleneği hakkında bilgi verilmektedir. İlk bölümde yazarın hayatı ve eserleri tanıtılmaktadır. İkinci bölümde şerhte yer alan tasavvufi konular tasnif edilerek incelenmiştir. Üçüncü bölüm sekiz nüshadan hareketle hazırlanan tenkitli metne tahsis edilmiştir. Sonuç bölümünde ise müellifin eserleri, tasavvufi konulara yaklaşımı ve şerhin metoduyla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Ayrıca çalışmanın sonunda nüshaların ilk ve son varaklarının tıpkıbasımları yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Şerh, Hüseyin Hamdi b. Seyyid Hüseyin, Şemseddin Sivasi, Şems-i Tebrizi, *Dürrü'l-Masûn*

ABSTRACT

In this study, the work named *Durru'l-Masun* of Huseyin Hamdi b. Seyyid Hüseyin has been examined. This work is the commentary of the mystical poetry which is owned to Shamsi Tabrizi or Semseddin Sivasi, begins like this “*Bihamdillah derim Allah alıp aklımı zikrullah*”. The author, as in many other commentary of mystical poetry, has written such a work for dissamination of sufi training.

The information has been given about the mystical tradition of poetry commentary. In the first part author's life and works are introduced. In the second part mystical subjects in the commentary were examined by classification. The third section were allocated to criticizing the text prepared in light of eight coppies. In the conclusion part it was evaluated the author's works, approaching the mystical subjects and the methods of commentary.

Also at the end of the work it is located the first and the last facsimile copies of the pages.

Key words: Commentary, Huseyin Hamdi b. Seyyid Huseyin, Semseddin Sivasi, Shamsi Tabrizi, *Durru'l-Masun*

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil Nr.</u>	<u>Şekil Adı</u>	<u>Sayfa Nr.</u>
1	Mevlid-i Nebi Müellif Kaydı.....	5
2	İlahi-yi Şems-i Tebrizi.....	6
3	Safvetü'l-Fütuhâtü'l- Mekkiyye fi-Beyânü'l- Hakâyikü'l- İlâhiyye ve'l- Kevniyye Müellif Kaydı	8
4	Safvetü'l-Fütuhâtü'l- Mekkiyye fi-Beyânü'l- Hakâyikü'l- İlâhiyye ve'l- Kevniyye Temmet Kaydı	8
5	İ1 Nüshası Katalog Kaydı.....	47
6	İ3 Nüshası Katalog Kaydı.....	48

KISALTMALAR LİSTESİ¹

A1	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_0388 nolu yazma eser rumuzu
A2	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_1054 nolu yazma eser rumuzu
A3	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı OE_Yz_10688 nolu yazma eser rumuzu
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen madde
AÜ	: Ankara Üniversitesi
Üni.	: Üniversitesi
b.	: bin (oğlu)
(bbxbb)	: Sayfa ölçüsünün her sayfada başka olduğunu gösterir.
bkz.	: bakınız
CÜ	: Cumhuriyet Üniversitesi
çev.	: çeviren
haz.	: hazırlayan
Hz.	: hazret
İ1	: İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi 697 nolu yazma eser rumuzu
İ2	: İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi 771 nolu yazma eser rumuzu
İ3	: İÜ Nadir Eserler Kütüphanesi 210 nolu yazma eser rumuzu
İÜ	: İstanbul Üniversitesi
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
MÜ	: Marmara Üniversitesi
Müslim, İman 234, (148)	: 1. ifade <i>Sahih-i Müslim</i> hadis kitabının kısa adı, 2. ifade kitabın “iman” bölümü, 3. ifade sayfa numarası, 4. ifade hadis numarası
nr.	: numara / numarası

¹ Kısaltmalarda Türk Dil Kurumu'nun “kısaltmalar dizini”nden faydalanıldı.

öl.	: ölümü
s.	: sayfa
S1	: Süleymaniye Kütüphanesi 2871 nolu yazma eser rumuzu
S2	: Süleymaniye Kütüphanesi 2673 nolu yazma eser rumuzu
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TÜBAR	: Türklük Bilimleri Araştırmaları Dergisi
yay.	: yayınları / yayıncılık/ yayınevi

GİRİŞ

Şerh ve Türk Edebiyatında Şerh Çalışmaları

Sözlük anlamıyla *açma, yarma, bir şeyi genişletip yayma, açıklama* gibi karşılıkları olan şerh kelimesi, terim olarak: “bir metnin sırlarını, ince dikkatler gerektiren ifade ve nüktelerini açıklama ve yorumlama, anlaşılması zor bir metni beyan, tefsir ve keşfetmek, niteliğini açıklama, aydınlatma ve yorumlama, muhtelif ilim dallarında incelenen bir eser hakkında açıklayıcı eser²” anlamlarına gelmektedir.³ Başka bir ifadeyle; bir metnin, daha iyi anlaşılabilir diye, o metni başkalarında daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanmasıdır.⁴

Şerhle bağlantılı olarak tefsir, te’vil, haşiye, hamış, derkenar, ta’lik/ta’likat, telhis, tercüme gibi kavramlar da vardır. Bunların ortak özelliği açıklama gerektiren kelimeyi, mısrayı, beyti, ibareyi, cümleyi ya da metni anlaşılır kılmak amacına yönelik açıklamalar olmasıdır.⁵ Haklarında ayrıntılı bilgi için Yazar’ın çalışmasına bakılabilir.⁶

Şerh geleneğinin İslamiyet öncesi dönemlerde çeşitli milletlerde de var olduğu bilinmektedir. İslam dünyasında ilk dönemlerden itibaren mevcut olup özellikle Memlûklüler ve ardından Osmanlılar zamanında yaygınlaştığı görülür.⁷

---

² Ömür Ceylan, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, 3. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları, 2007, s.1

³ Daha farklı anlamları için bkz. Okan Yılmaz, “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 5(9), (2007), s.271

⁴ Mertol Tulum, “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, **Ege Üni. Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, 8, (1994), s.1

⁵ Mine Mengi, “Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine” **Divan Şiiri Yazıları**, Ankara: Akçağ Yay., 2000, s.74

⁶ Sadık Yazar, **Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.10-13

⁷ Sedat Şensoy, “Şerh”, **TDVİA içinde**, 38, Ankara: TDV, 2010, s.556

Anadolu’da ilk şerh metinleri 13. yüzyılda görülmektedir. Geleneğin yaygınlaşp klasikleşmesi ise 16. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir.⁸ İlk temsilcisi 16. yüzyılın başlarında yetişen tasavvufi şiir şerhi geleneği, divan şiirinin en parlak dönemi olan 16 ve 17. yüzyıllarda durgunluk göstermiştir.⁹

16. yüzyılda Türkçe olarak şerh edilen edebi metinlerin başında Farsça klasikler gelmektedir. Örneğin Mevlana’nın *Mesnevi*’si tam olarak Surûrî tarafından; yüzyılın sonuna doğru ise Şem’î tarafından Türkçe olarak şerh edilmiştir.¹⁰ 17. yüzyılda şerh faaliyetleri yaygınlaşarak devam eder. Bu yüzyılda Molla Cami’nin *Yusuf u Züleyha*’sının şerhi ilk çift kahramanlı aşk hikâyesi şerhidir. Ancak tasavvufi şerhler daha yoğun olarak görülmektedir.¹¹

18. yüzyılda şerh faaliyetleri zirve yapmıştır. Bu yüzyılda Salâhî-i Uşşâkî, İsmail Hakkı Bursevî ve Müstakimzâde Türkçe tasavvufî metin şerh edenlerin başında gelmektedir.¹² Edremitli Müridzâde Mustafa Aczî, Harîrizâde, Selanikli Ali Örfî, Cebbarzâde Mehmet Arif Bey, Seyyid Ali Şermî, Nâcim Efendi, Şuayb Şerefeddin Gülşenî ise 19. yüzyılın önemli şârihleridir.¹³ Bu çalışmada incelenen şerh metni de 19. yüzyıla aittir.

Şerh metinlerinde genellikle şerh edilen eserle şerh bir arada bulunur. Yeni eserin adı ise genellikle şerh edilen eserle birlikte anılır: *Şerh-i Fusûsü’l-Hikem* gibi.¹⁴ Şerh yazarı ve metin yazarı genellikle farklı kişilerdir. Ancak nadir de olsa kendi eserini şerh edenler mevcuttur. İncelenen metinde şerhe kaynaklık eden eser ile şerhin adı farklıdır. Şerh edilen şiir ile şerh ise bir aradadır ve eser müellifi ile şerh müellifi farklı kişilerdir.

Tasavvuf, çok sayıda şerhin yazıldığı bir alandır. Örneğin; Muhyiddîn İbnü’l-Arabî’nin *Fusûsu’l-hikem* adlı eseri için 100’den fazla şerh kaleme alınmıştır.¹⁵ Tasavvufi şiir şerhleri konusunda çalışma yapan Ömür Ceylan, Türkçe manzumelere yapılan

---

⁸ Yazar, a.g.e., s.41

⁹ Ömür Ceylan, “Şerh-Türk Edebiyatı”, *TDVİA içinde*, 38, Ankara: TDV, 2010, s.567

¹⁰ Yazar, a.g.e., s.42

¹¹ Yazar, a.g.e., s.46

¹² Yazar, a.g.e., s.52

¹³ Ceylan, “Şerh”, s.567

¹⁴ Mustafa Erdoğan, “Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, (1997), s.2

¹⁵ Şensoy, a.g.m., s.557

şerhlerde ilk dikkat çeken hususun dinî-tasavvufi muhtevalı şiirlerin yoğunluğu olduğunu ifade eder.¹⁶ Ayrıca bu eserlerde hem şair hem de şârih mutasavvıftır. Dolayısıyla Türkçe şiirleri şerh etme geleneği tasavvuf erbabı arasında tesis edilmiştir ve bu şerhler tasavvufi terbiyenin yaygınlaştırılması amacıyla kaleme alınmıştır.¹⁷

Bu çalışmada ele alınan eser, *Bihamdillah derim Allah alıp aklımı zikrullah* matla'lı adlı nutkun tasavvufi şerhidir. Bu şiir ilahi olarak çeşitli makamlarda bestelenmiş, beyit aralarına nakarat kısımları eklenmiş, 4 mefâ'îlün cüzü ikiye bölünerek dörtlük hâline getirilmiş, böylece çok tanınır bir hâle gelmiştir.¹⁸ Ancak tasavvufi şerhi konusunda sadece birkaç tez ve makalede böyle bir şerhin varlığı bildirilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hüseyin Hamdi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilecek; ikinci bölümde eserin tanıtımı yapılacak, edebi değeri gösterilecek, yazılış sebebi açıklanacak ve eserde geçen tasavvufi konular 26 başlık altında değerlendirilecektir. Üçüncü bölüm ise 8 nüshadan hareketle hazırlanan tenkitli metin kısmıdır. Bu bölümde öncelikle metnin oluşturulmasında izlenen yöntem açıklanacak, nüsha tavsifleri verilecek ve son olarak tenkitli metin sunulacaktır. Ayrıca ekler bölümünde nüshaların ilk ve son varaklarının görüntüleri verilecektir.

---

¹⁶ Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s.7

¹⁷ Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s.18

¹⁸ İlahi olarak bestelenerek dörtlük hâline getirilmiş bir örneği için bkz. Safer el-Muhibbî el-Cerrahî, *İstîlâhât-ı Sofiyye fî Vatan-ı Asliyye* (Haz. Derya Çakır Baş), İstanbul: Kırk Kandil Yay., 2013, s.24

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HÜSEYİN HAMDİ BİN HÜSEYİN'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Yapılan araştırmalarda hayatı hakkında fazla bir bilgiye rastlanmamıştır. Müellif, *Dürrü'l-Masun* adlı eserinin sonunda adını zikrettiği bölümde babasının adının Hüseyin, dedesinin adının ise İbrahim olduğunu söylemektedir. *Osmanlı Müellifleri*'nde Nakşibendî tarikatından faziletli ve arif bir zat olduğu bildirilmekte ve kaleme aldığı eserler hakkında kısa bir bilgi verilmektedir.¹⁹ *Sicill-i Osmanî*'de ise sadece ölüm tarihi ve mezarının yeri hakkında bilgi vardır.²⁰ Ayrıca Kurt'un *Nakşibendiyye Yolu* adlı kitabında müellifin Sultan Abdülmecid Han zamanında İstanbul'da yaşadığı ve şeyhinin Şeyh Ahmed Kudsi olduğu bilgisi yer alır.²¹ İslam Ansiklopesi *Abid Çelebi Tekkesi* maddesinde ise bu tekkeyi ihya eden "Hasırcızade damadı" lakaplı bir Şeyh Hüseyin Hamdi Efendi'den (öl. 1841) bahsedilmektedir.²² İsim ve ölüm tarihi *Sicill-i Osmanî* ile uyumaktadır. Ancak ihtiyatla yaklaşmak gerekir.

1.2. Eserleri

Müellife aidiyeti kesin olarak bilinen üç eser vardır: Bunlarda ikisi *Osmanlı Müellifleri*'nde kısaca tanıtılmaktadır. Diğerleri ise yüksek lisans tezi olarak çalışılmış ve hakkında bir kitap yazılmıştır. Sonraki bölümde bu eserler hakkında bilgi verilecektir. Ayrıca Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu nr. 4510'da kayıtlı *Mevlîd-i Nebî* adlı eserin katalog bilgilerinde müellif adı olarak Hüseyin Hamdi b. Hüseyin geçmektedir. Ancak eserin 1a sayfasındaki kayda göre bu *Mevlîd-i Nebî*, Mevlânâ Hamdullahü'l-Hatîb

---

¹⁹ Bursalı Mehmet Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, 1.Cilt, Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000, s.64

²⁰ Verilen bilgiye göre Hüseyin Hamdi Efendi 1257(1841)'de vefat etmiştir ve Fatih'te medfundur. Bkz. Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, 3. Cilt, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 1996, s.708

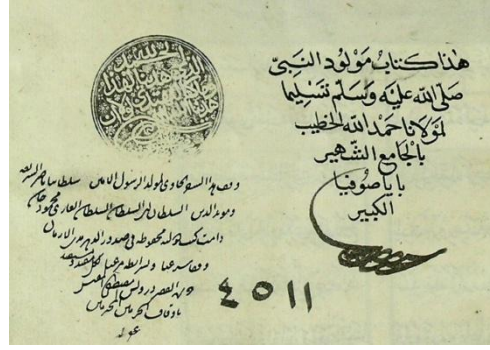
²¹ Şeyh Hüseyin Hamdi, **Hasbühâli's- Sâlik Fî Akvâmi'l- Mesâlik Nakşibendiyye Yolu** (Sadeleştiren: Hüseyin Kurt), Ankara: Sage Yay., 2012, s.10

²² Bkz. M. Baha Tanman, "Abid Efendi Tekkesi", **TDVİA içinde**, 1, Ankara: TDV, 1988, s.308

adlı müellife aittir.²³ İSAM'ın internet sitesindeki Türkiye kütüphaneleri veri tabanında yazar adına göre arama yapıldığında da, müellifin adıyla *Seçme Şiirler* ve *Pendname* adlı eserler çıkmaktadır. Fakat bu eserler Hüseyin Hamdi'ye ait değildir.

Şekil 1: Mevlid-i Nebi Müellif Kaydı

Hâzâ kitâbü *Mevlûdü'n- Nebîyyi*
şallallâhu 'aleyhi ve sellem teslîmen
li-Mevlânâ Hamdullâhü'l-Ḥaṭîb
bi'l-câmî'ü'ş-şehîr
bâ-yâ şüfiyânü'l-
kebîr

1.2.1. Dürrü'l-Masûn

Şems-i Tebrizi'nin *Bihamdillah direm Allah alıp aklımı zikrullah/Dilimde zatın esması bana üns oldu fikrullah* matla'lı nutkunun tasavvufi şerhidir. Nutuk, buradaki anlamıyla eski dervişlerce büyük bilinen kimselerin manzum sözleridir.²⁴ İlahi anlamı da vardır.²⁵ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde bu nutk-ı ârifânenin Şemseddin Sivasi'ye ait olduğunun erbabınca malum olduğunu belirtir.²⁶ Esere atıfta bulunan çalışmalarda da bu kaynaktan hareketle Şemseddin Sivasi zikredilir.²⁷ Yapılan araştırmalarda Şemseddin Sivasi'nin ve Şems-i Tebrizi'nin şiirlerinin, muhtemelen isim benzerliğinden karıştırıldığı görülmüştür. Bunun sebebi Şemseddin Sivasi'nin şiirlerinde *Şemsî* mahlasını kullanması olabilir. Örneğin aşağıda Şemseddin Sivasi'ye atfedilen “olmadan” redifli gazelin²⁸ bir mecmuada Şems-i Tebrizi ilahisi olarak sunulduğu görülmektedir.²⁹

²³ Bkz. Şekil 1

²⁴ Tahir Olgun, *Edebiyat Lügati*, İstanbul: Âsar-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1936, s.7

²⁵ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabcacı Yay., 2012 s.280

²⁶ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s.64

²⁷ Bkz. Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s.50. , Yazar, a.g.e., s.678, Erdoğan, a.g.e., s.7

²⁸ “Olmadan” redifli gazelin Şemseddin Sivasi'ye ait olduğu ihtilafıdır. Bkz. Recep Toparlı, *Şemseddin Sivâsî Divanı*, Sivas: Gurbet Yay., 1984, s.10

²⁹ Bkz. Şekil 2

Şekil 2: İlahi-yi Şems-i Tebrizi

İlahî-yi Şems-i Tebrizi

Vâsıl olmaz Hâkğ'a kimse cümleden dūr olmadan
Kenz açılmaz şol gönülden tâ ki pür-nūr olmadan

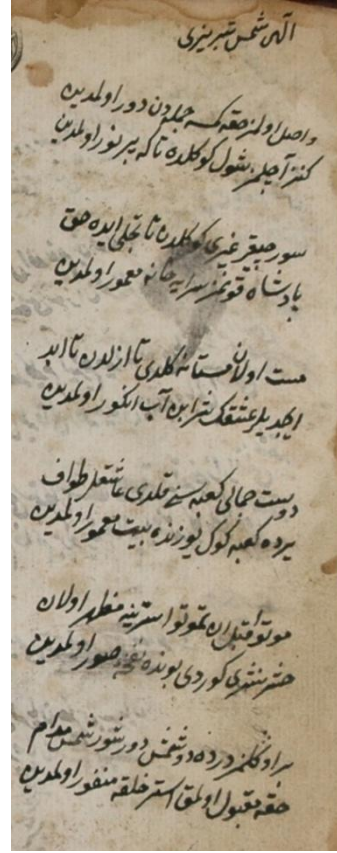
Sūr çıkar gayrı gönülden tâ tecellî ide Hâkğ
Pâdişâh konmaz sarâya hâne ma' mūr olmadan

Mest olan mestâne geldi tâ ezelden tâ ebed
İçdiler 'aşkıñ şarâbın âb-ı engür olmadan

Dost cemâli Ka' besini kıldı 'aşıklar tavâf
Yerde Ka' be gökyüzünde Beyt-i Ma' mūr olmadan

Mûtu kıble' en temûtu sırrına mażhar olan
Haşr u neşri gördü bunda nefha-i şūr olmadan

Bir oñulmaz derde düşmüş dūrüşür *Şemsi* müdâm
Hâkğ'a mağbûl olmağ ister halka menfûr olmadan

Dürrü'l-Masûn'un sekiz adet nüshası tespit edilmiştir. Bunlar arasında müellif nüshası yoktur. Metnin içeriği ile ilgili detaylı bilgi ikinci bölümdedir.

1.2.2. Hasbihâlü's-Sâlik fî-Akvemi'l-Mesâlik

Eser Nakşibendî tarikatının adabıyla ilgilidir. Bir mukaddime ve 31 başlık hâlinde mensur olarak devrine göre sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Mukaddime kısmında tarikatla ilgili on bir soru cevaplanır. Daha sonra “İrade, teveccüh, latifeler, insanın kalbi ve ruhu, sır, hafî, ahfa, nefs” gibi başlıklar altında ilgili konular anlatılır.

Eserle ilgili bir kitap³⁰ yazılmış ve bir yüksek lisans tezi³¹ yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bu çalışmalara müracaat edilebilir.

³⁰ Kurt, a.g.e.

1.2.3. Safvetü'l-Fütuhâtü'l- Mekkiyye fî-Beyânü'l- Hakâyikü'l- İlâhiyye ve'l- Kevniyye

Bursalı Mehmet Tahir'in verdiği bilgiye göre Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'in *Fütuhât-ı Mekkiye* adlı eserininin telhis çalışması olup 1258 yılında hatt-ı destiyle yazdığı muharrir nüshası Halis Efendi Kütüphanesi'ndedir.³²

Eser, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde A-3173 demirbaş no ile kayıtlıdır. Arapçadır. Toplam 309 varak hacindedir. Başında 9x4'lük tablo şeklinde bir fihris vardır. Girişte Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın *Marifetname*'sinden alınan şu üç beyit yer almaktadır:

Min enfâs-ı İbrâhîm Hakkı kuddise sırruhu

Meşnevî

[Fe' ilâtün (fâ' ilâtün), fe' ilâtün, fe' ilün (fa' lün)]

Mürşid-i kâmil olunca nâ-yâb
Saña mürşid yetişür şimdi kitâb

Nefes-i pâk-i 'azîzân-ı tarîk
İder insânı qarîn-i taḥkîk

Evliyâ nüshasına eyle nazar
Hikmet ü felsefeden eyle hâzer

Min Ma' rifetnâme

Ayrıca eserin başında, kitabın bir diğer adının da *Kenzü'l-'Ulûm ve Muḥayyirü'l-Fuhûm* olduğuna dair ve eserin müellif hattı olduğunu gösterir bir kayıt vardır.³³

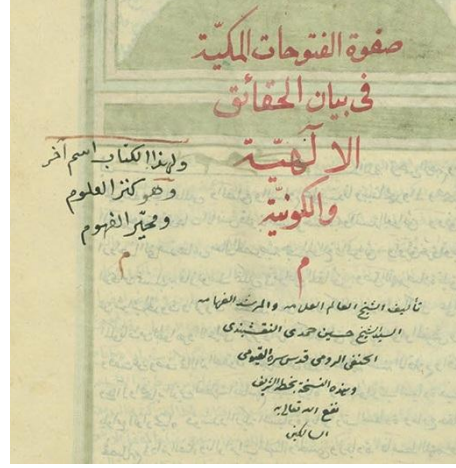
³¹ Yavuz Altun, **Hüseyin Hamdi Bin Hüseyin'in "Hasbihâlu's-Sâlik Fi Akvemi'l-Mesâlik" İsimli Eseri(Metin ve İnceleme)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013

³² Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., s.64, Bu kütüphanenin eserleri günümüzde İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndedir.

³³ Bkz. Şekil 3

Şekil 3: Safvetü'l-Fütuhâtü'l- Mekkiyye fi-
Beyânü'l- Hakâyikü'l- İlâhiyye ve'l- Kevniyye
Müellif Kaydı

ve lehü hâze'l-kitâb ism-i âher
ve hüve *Kenzü'l-'Ulûm*
ve *Muḥayyirü'l-Fuhûm*

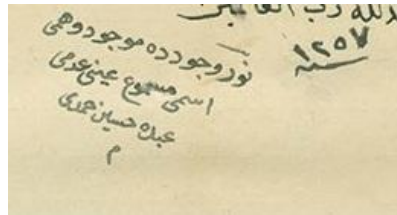
Te' lifü 'ş-Şeyḫü'l-'âlimü'l-'allâmehü ve'l mürşidü'l ğarrâmehü
Es-seyyidü 'ş-şeyḫ Ḥüseyin Ḥamdîü'l-naşibendî
El-ḥanefîü'l-Rûmî ḳuddise sırruhu'l-ḳayyûmî
ve hâzeḫi'n-nüşhatü bi-ḥaṭṭihi 'ş-şerîf
nefe' allâhu te' âlâ bihi's-
şâlikîn

Eserin sonunda ise şöyle bir temmet kaydı vardır:³⁴

Şekil 4: Safvetü'l-Fütuhâtü'l- Mekkiyye fi-
Beyânü'l- Hakâyikü'l- İlâhiyye ve'l- Kevniyye
Temmet Kaydı

1257

Nûr-ı vücûdda mevcûd-ı vehmi
İsmi mesmû' 'aynî 'ademî
' Abdühü Ḥüseyin Ḥamdî

³⁴ Bkz. Şekil 4

İKİNCİ BÖLÜM

2. DÜRRÜ'L- MASÛN

2.1. Eserin Tanıtımı ve Edebi Değeri

Daha önce de belirtildiği gibi eser Şems-i Tebrizî (veya Şemseddin Sivasî)'ye ait nutkun şerhidir. Şerh edilen şiir şöyledir:

Bihamdillâh direm Allah alıp aklımı zikrullâh
Dilimde zatın esması bana üns oldu fikrullâh

Gönül sahrası içinde dikildi derd-i aşk anda
Bugün meydana gelmişem virirem can be-hubbullâh

Ben ol pervaneyim geldim hakikat şem'ine yandım
Yanuben külli kül oldum beni mahvetti aşkullâh

Bu tevhiden murad olan Cemâl-i Zat'a irmekdir
Görüben kendi zatıdır değil sanma ki gayrullâh

Gönül ayinesin sûfi eğer ider isen sâfi
Açılır sana bir kapu ayan olur cemâlullâh

Şems-i Tebrîz bunu bilür ehad kalmaz fena bulur
Bu âlem külli mahvolur hemân bâkî kalur Allah

Klasik olarak besmele, hamdele ve salvele bölümü ile başlayan eserde öncelikle Allah, Hz. Muhammed, onun ailesi ve ashabı uzun ve süslü cümlelerle övülmektedir. Eserin edebi değerini göstermesi açısından giriş kısmındaki secili ifadelerden birkaç örnek verilebilir:

(..) ulūb-i ibād-ı mūctebāsın mannaa-i envār-ı ulūm-i tecellī ve hakāyık ve adr-ı evliyā' ve ahıbbāsın ubūr-ı esrār-ı ledünnī ve dakāyık eyledi.

(..) her birerleri menba' -i ulūm-i dīn ve mala' -ı esrār-ı hae'l-yakīndir.

ālem-i amedānī emsū'l-haıat ve 'd-dīn bereketü'l-mevlā fi' s-sābıkīn ve illā hakīn

Birinci örnekte *mūctebā-ahıbbā*, yapısına göre revı harfleri aynı vezinleri farklı seci türü olan sec'-i mutarraftır. *Hakāyık-dakāyık* ise revı harfı ve vezni müşterek olan sec'-i mütevazidir. Diđer örneklerdeki seciler ise görüldüğü üzere mutarraf secidir.³⁵

Ayrıca burada müellif bu eseri neden erh etme gereği duyduğunu da bildirmektedir (Bir sonraki bölümde anlatılacaktır). Daha sonra her mısra; ayet, hadis ve din büyüklerinin sözleri ışığında ayrıntılı olarak erh edilmektedir. Kelimelerin tasavvufi anlamları verilmekte, özellikle sālİK için cem makamı, tenzih, teşbih, *heme üst* (Her şey O'dur.) gibi tehlikeli mertebeler hakkında uyarılarda bulunmaktadır.

Eserin bir özelliği de İ nüshalarında yer alan fihristtir. Fihrist sayesinde konu bütünlüğü sağlanmış.

2.2. Yazılış Sebebi

erh metinlerinin yazılış sebepleri diğer Osmanlı edebiyatı telif eserlerinin yazılış sebeplerinden pek farklı değildir. Devlet adamları eyh, dost vb. ısrarlı istekleri, erhi kaleme alan kişinin kalbine gelen bir ses, eyhinin arihe rüyada işaret etmesi vb. sebepler başta gelmektedir.³⁶ Ayrıca yârân, ahbap veya hullân denilen yakın çevrenin bu erhi arihten iltimas etmeleri de sebep-i teşrihtendir. arih de o zamana kadar manzumede ki

³⁵Seci türleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cihan Okuyucu vd., **Klasik Dönem Osmanlı Nesri**, İstanbul: Kesit Yay., 2011, s.23

³⁶ Yazar, a.g.e., s.58

müşkilatın halline kâdir bir ehl-i kemalin gelmediğini, kendisinin bunu başarabileceğini söyleyerek yardım isteyen kişilerin teşviki üzerine şerhi yazar.³⁷

Dürrü'l-Masûn'un yazılış sebebi ise şöyledir: Şems-i Tebrizi, Allah'ın varlığını birliğini eşsiz güzellikte anlatan altı beyitlik³⁸ bir eser telif etmiştir. Bu beyitler tevhid-i vücûd ve tecelli-i şuhûd mertebesinde Nâzım'ın (Şems-i Tebrizi) gönlüne doğarak şahadet âlemine yansımış olup seyr ü sülûkun başlangıcını ve sonunu içermektedir. Ancak ilk bakışta bu faydalı lafızlar akılları şaşırtmaktadır. Bu yüzden vahdet-i vücud ehlinin usûllerine göre kısa ve öz anlatılan bu sözler izaha muhtaçtır. “Onun atiyelerini (yüklerini) ancak matiyeleri (yüklenicileri) taşır.” sözü gereğince büyük velilerin tesis ettiği hakikat erbabının kurallarına göre zayıf ve güçsüz kul Hüseyin Hamdi bu şerhi yazmaya teşebbüs etmiştir. Bu vesile ile büyük velilerin devamlı hizmetinde olma arzusu Allah'ın yardımıyla yerine gelecektir.

2.3. Şerhte Yer Alan Tasavvufi Konular

Şerhte başta zikir olmak üzere “isim, tefekkür, benlik, vahdet-i vücud, tenezzül silsilesi, insan mertebesi, tevhid, cemal-i mutlak ve mukayyed, tecelli-i sûrî ve tecelli-i şuhûdî, gönül, murakabe, vech-i has, cem makamı, tenzih ve teşbih” konuları anlatılmaktadır.

2.3.1. Allah 'ı Zikretmenin Fazileti

Zikir; anmak, şeref ü şan, Allah isimlerinin tekrarlanması, hatırlamak, hiç unutmamaktır.³⁹ Ayrıca “Allah'ı dille hamd, tesbih ve tekbir şekliyle övmek; nimetlerini anmak, bunları kalpte hissetmek ve tefekkür etmek; kulluğun gereklerini akıl, beden ve mal ile yerine getirmek; namaz kılmak, dua ve istiğfarda bulunmak, kevnî ayetler üzerine düşünmek”⁴⁰ gibi anlamları vardır.

Allah'ı zikretmek O'na yakınlığın en yüce mertebesidir. Zikrullah, Allah'ın en güzel hediyesi ve nimetlerinin en üstünüdür. Kuşeyrî'ye göre zikir, Allah'a giden yolda

³⁷ Ceylan, *Tasavvufi Şiir Şerhleri*, s.316

³⁸ S1 ve S2 nüshalarında dört beyit var.

³⁹ Safer el-Muhibbî, a.g.e., s.431

⁴⁰ Reşat Öngören, “Zikir”, *TDVİA içinde*, 44, Ankara: TDV, 2013, s.409

kuvvetli bir esastır. Hatta bu yolda temel şart zikirdir. Devamlı zikir eden kişi dışında hiç kimse Allah'a ulaşamaz.⁴¹

Zikir üçe ayrılır: Birincisi; yüksek sesle yapılan zikr-i celî veya zikr-i cehrîdir. İkincisi; nefesle yapılan zikr-i hafî veya zikr-i sırrîdir. Üçüncüsü ise sadece kalpten tefekkür suretiyle yapılan zikr-i kalbîdir.⁴²

Eserde zikrin fazileti ile ilgili Kuran-ı Kerim ve hadislerden örnekler sunulmaktadır. Ankebut suresi 45. ayette “Muhakkak ki Allah'ı zikretmek en büyüktür.” buyrulur. Yani zikir en büyük kurtarıcı ve en önemli yakınlık vesilesidir. Bakara suresi 152. ayetin başındaki “ Beni zikredin ki ben de sizi zikredeyim.” lafz-ı celîlinden ise zikretmenin mükâfatının yine zikrullah olduğu anlaşılır. Bir hadis-i kudsîde zikrin önemi şöyle aktarılır: “Ben, dudakları benim zikrimle hareket eden kullarla birlikteyim.” Zikrin, bütün salih amellerin amacı ve ilkesi olduğu da şu ayet-i kerimede bildirilir: “Beni anmak için namaz kıl.” (Taha suresi,14). Yine bir hadis-i kudsîde “Eğer kulum beni kendi nefsinde zikir ederse ben de onu zikir ederim. Eğer bir topluluk içinde zikir ederse ben de onu zikir ettiği topluluk içinde hayırla zikir ederim.” buyrulur.

Kur'an-ı Kerim'de “zikir” kavramı; “Allah'ın bizlere verdiği nimetleri ve değerlerini bilmek ve şükretmek, tefekkürle birlikte hatıra getirmek, çokça hatırlamak ve hatırlatmak, itiraf etmek, Allah'ın ayetlerini tezekkür ve tefekkür etmek, Kur'an ayetlerinden ders almak, Kuran okumak, Allah'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih edip en mükemmel sıfatlarla tesbih etmek, Allah'ı yüceltmek, dua etmek, şükür etmek, mutlak anlamda Allah'a itaat etmek, ayakta, oturarak, yatarak, kısaca bütün hâllerde Allah'ı saygıyla anmak, ibadet, iman, itaat etmek, geçmiş peygamberlere gönderilen ilahi mesajlar, ilahi kitaplar, peygamberler, Allah'ın yardımına güvenmek, namaz kılmak, dua etmek, tekbir getirmek, telbiyede bulunmak, tenkit etmek, kınamak, zamanı geldiğinde gerçeği anlamak, Allah'ın hükümlerini benimseyerek yaşamak, gafil davranmamak...”⁴³ gibi birçok ayette farklı manalarda kullanılmaktadır.

⁴¹ Abdulkerim Kuşeyrî, **Kuşeyrî Risâlesi (Haz. Süleyman Uludağ)**, İstanbul: Dergâh Yay., 2014, s.301

⁴² Süleyman Ateş, “Zikir”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 14(1), (1966), s.237

⁴³ Musa Bilgiz, “Kur'an'da Zikir Kavramının Anlam Alanı”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 25 (2006), s.210

Bu bölümde Allah'ı zikretmenin önemiyle ilgili *İhyâ-ı Ulûmi'd-Dîn*'den alınma şu kıssa aktarılır: Hz. Musa: “Ya Rab eğer yakın isen gizli, uzak isen nida edip seni çağırayım.” şeklinde münacatta bulununca Allah, karşılığında “Ya Musa ben, beni zikir eden kulumun arkadaşıyım.” demiştir. Hz. Musa “ Ya Rab bizler cünüplük ve sıkışıklığı giderme gibi uygunsuz hâllerimizde seni zikir etmekten yüce görürüz.” deyince Allah şöyle buyurdu: “Ya Musa beni her halde zikir eyle.” Arifler böyle hâllerde Allah'ı dil ile değil, kalp ile zikir etmek gerektiğini bildirmişlerdir. Yine Şemseddin Tebrizi hazretlerine “ cenabetlik ve hacet giderme durumlarında kalbe zikir gelse ne yapmak gerekir?” diye sorduklarında kendisi cevap olarak “Şah attan inmekte ve at o hâl ile müptela olunca ne yapsın?” demiştir. Hatta bazı din büyükleri zikrullahın sevdirildiği kimselerin velilik ve mutluluk rütbesine nail olduğunu bildirmişlerdir.⁴⁴

Tüm bu anlatılanlardan dolayı Hz. Nâzım⁴⁵ *Bihamdillah direm Allah alıp aklımı zikrullah* mısraında Allah diyebildiği için şükretmektedir.

2.3.2. En Özel Zikir: Allah

Allah lafzı en büyük zikirdir. Hakikat erbabı ve birçok âlimlerin indinde O'nun zatının en özel ismidir. Zamanındaki şeyhlerin şeyhi olan Muhammed Üftâde hazretleri “Allah adı ile birliği zikretmek inci kabuğu gibidir. Çünkü olumlu her zaman olumlu, olumsuz ise her zaman olumsuzdur.” buyurmuştur.

Allah'ı sürekli zikretmenin istenilen bir şey olduğu Ahzab suresi 41. ayetin sonunda “Allah'ı çokça zikredin.” diye bildirilmektedir. Hz. Musa'nın münacatında bu bahis anlatılmıştı.

Allah'ın hüviyeti gayb-ı mutlak olup gözle görülmez, akılla anlaşılmaz. Bununla beraber daima Allah'ın feyzi ve yardımı kula yetişir. İnsanlar gözle görülür şeylere ve eğlenceye alışık olduğu için gözle görülmeyen şeyleri hemen unuttur ve gaflete düşer. Bu yüzden kul için en gerekli ve en önemli olan sürekli feyzine ve yardımına muhtaç olduğu Allah'ı zikretmek ve kulluk ile O'na şükretmek ve O'nun emirlerine uymaktır. Kulların bu

⁴⁴ Hz. Musa ve Şems-i Tebrizi ile ilgili bu bölüm İ1 ve S nüshalarında yoktur.

⁴⁵ Eser boyunca Şems-i Tebrizi, Hz. Nâzım olarak anılmaktadır.

hususta gaflet ve aşırılığı haddinden fazla olduğu için Allah, “Ey müminler ismimi anarak beni çokça zikredin.” diye kat’i olarak uyarıda ve teşvikte bulunmuştur.

Allah, ilahi isimlerin hepsinin dayandığı isimdir. Bu yüce isim tüm esmaları kapsar, diğer isimler bununla vasıflanmaz. Allah ismi sadece O’na mahsustur. Nitekim böyle olduğu Meryem suresi 65. ayetin sonunda “Sen hiç O’nun için bir adaş bilir misin?” diye bildirilir. Ama “Fettah, Kerim, Şâkir” gibi diğer isimler başkalarına da verilebilir. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî “Yeryüzünde Allah Allah diyen kaldıkça kıyamet kopmaz.” hadîs-i şerîfinin açıklamasında şöyle buyurur: “Resûl-i ekrem bu hadisinde Allah lafzını iki kez tekrar etti. Bu yüzden Allah lafzı tek başına yeterli bir zikirdir. Ahzab suresi 41. ayetinde geçen “Allah’ı çokça zikredin.” emrinin açıklaması Ankebut suresi 45. ayetinde geçen “Allah’ı zikretmek muhakkak ki en büyüktür.” ifadesidir. Resûl-i ekrem bu hadisinde özellikle Allah ismini tekrar zikretmiştir. Zira kendisi ancak Allah tarafından vahiy olunanları tebliğ etmekle görevlidir. Eğer insan-ı kâmil Allah ismini zikretmeseydi âlemler korunamayacaktı. Dünya zikir sayesinde ayakta durmaktadır.⁴⁶ Âlemde bu yüce isim zikredecek olan ancak insan-ı kâmidir. Zira insan-ı kâmilin âlemden ayrılmasıyla âlemin yokluğu aynı anda olmazdı. Âlemden maksat dünyadır. Bunca zikir ve esmanın çokluğunda bile Hz. Peygamber, Allah isminden başka bir isimle zikir buyurmadı. Bu yüzden veliler bu ismi müstakil zikir saymışlardır. Temiz kalplerinde bu isimden büyük işler ve büyük bereketler gördüler. Diğer isimlerde bu bereket ve fayda görülmemiştir.

Bilindiği gibi hakikat ehlinin tabirine göre zikir, kişinin huzur ve uyanıklıkla gaflet ve unutkanlıktan kurtulmasıdır. Nitekim Kehf suresi 24. ayetinde “Unuttuğun zaman da Rabb’ini an.” buyrulmaktadır. Hakikat erbabı bu ayeti şöyle tefsir etmiştir: “ Kendi nefsinizde dâhil olmak üzere Allah’tan başka her şeyi unutarak O’nu zikredin.” Yani kalbi başka meşguliyetlerinden temizleyerek Rabb’ini zikret. Zira erbâb-ı kulûb⁴⁷ zikir diye zikredilenin kalpte huzur ve müşahadesiyle olan keyfiyete derler ki bu ihsan mertebesidir.

---

⁴⁶ “Dünya zikir sayesinde ayakta durmaktadır.” ifadesi *Kuşeyrî Risalesi*’nde bu hadisten sonra parantez içinde açıklama olarak verilmiş. bkz. Kuşeyrî, a.g.e., s.301

⁴⁷ İmam-ı Rabbanî erbâb-ı kulûb için şöyle der: “Onlar hâlden hâle girmekle vasıflanmış, vakitten vakite değişmekle isimlenmişlerdir. Bir vakitte hazır, bir başka vakitte gaibdirler. Bazen bulur, bazen de yitirirler. Bunlar kalp (hâlden hâle dönüş) sahipleridir. Sıfat tecellileri makamında, bir sıfattan diğer sıfata geçerler. Bir isimden diğer isme tahavvül ederler. Hâllerin renkten renge girmesi bunların vaktinin kazancıdır. Emellerin dağınık olması bunlara makam hâsılatıdır. Hâlin devamı, bunlar için muhaldir. Vaktin bir düzeye geçmesi bunların şanında olmayacak şeydir. Bir zaman kabz, bir zaman bast içindedirler. Bunlar vaktin çocuğu ve onun mağlubudur. Bir uruc ederler, bir başka kere de aşağı derecelere düşerler.” bkz. İmam-ı Rabbanî, **Mektubat-ı Rabbânî 2. Cilt** (Çev. Abdulkadir Akçiçek) İstanbul: Dergâh Yayınevi, 1998, s.287

İhsan makamı ise bütün tarikat erbabının şiddetle muhtaç olduğu bir makamdır. Ondan haberi olmayan mürit, mensubu olduğu tarikatın en büyük şartının ne olduğundan habersizdir. Nitekim Ömer ibn Fâriz şöyle buyurur: Kalp huzuru ve uyanıklıkla Allah'ı zikretmek gözü açık ariflerin zikridir. Ama huzursuzlukla gaflette zikretmek uyurken rüya görmek gibidir. Kalp gafil ve dünya işleriyle meşgulken Allah zikredilirse bu pek faydalı değildir. Kısaca gerçek zikir huzur ve uyanıklığa bağlıdır.

İlk dönem sufilerinden İbn Atâ zikrin aşamalarını önce lisan, sonra kalp, sonra sır ile yapılan zikir şeklinde sıralamış ve zikir sonucu ruhların Allah'ın nuruyla yücececeğini belirtmiştir.⁴⁸ Hüseyin Hamdi'nin eserinde de zikrin üç mertebesinden şu şekilde bahsedilmektedir: Birincisi; dua ve sena, evrad u ezkar, tesbih ü tehlil ve salât gibi yaklaşma vesileleri olan görünen zikirdir. İkinci mertebe gizli zikirdir. Bu da gönlün başkalarının bağından kurtularak zikredilenin müşahedesinde fark edilmesidir. Üçüncü mertebe de zikreden Allah tarafından da zikredildiğini müşahade etmesi ve kendi zikrinden fani olmasıdır. Büyük şeyhler bu makamdaki zikrin Allah tarafından zikredene ezeli âlemde verildiğini bildirir. Sonraki zikir saadeti bu öncekine bağlıdır.

Birinci beyit birinci mısradaki geçen “akıl” ise bazı velilere göre kalpte yani insan ruhunda hakla batıl arasındaki farkı anlayan bir nurdur.

2.3.3. İsim ve Müsemma Hakikati

Sûfilere göre isim, lafızla sınırlı olan mana değildir. Aksine *Alîm* ve *Kadîr* gibi ümmühâtü'l-esmâ olan sübûtî veya *Kuddûs* ve *Selâm* gibi selbî isim ve sıfatları konusu olan zâttır. Dolayısıyla zât, isimleri birleştirendir; bütün isimler O'nda birleşir. Zira isimler her ne kadar kendi hakikatleri açısından birbirinden ayrı olsalar da müsemmâya yani zâta delâlet etmeleri açısından ortaktırlar.⁴⁹

İsim, işaret anlamındaki “sime”den türetilmiştir. Kelimenin iki anlamı vardır: İlki yüceliktir. Bu anlamıyla isim vermek, yüceltmek ve yükseğe çıkarmak demektir. Diğer anlamı ise alamet ve işaret anlamında türetilmiştir. Her iki anlam birden dikkate alınmalıdır. Çünkü isimler hem sümüvv (yükseklik)- sema hem de alametle ilgilidir. İsmi

⁴⁸ Öngören, a.g.m., s.410

⁴⁹ Abdürrezzak Kâşânî, *İstîlâhâtü's-Sûfiyye* (Çev. Abdürrezzak Tek), Bursa: Akademi Yay., 2014, s.219

ismi ise insan zihni yerindeki isim ile kendiliğindeki ismin farklılığını dile getirmek için kullanılır.⁵⁰

Ancak isim-müsemma konusunda ilk devir büyüklerinden itibaren tartışmalar da vardır. Tartışmalarda genel olarak iki görüş hâkimdir: İsim-müsemma-tesmiyenin aynı şey olduğunu savunanlar ile farklı olduğunu savunanlar. Muhtelif mezhep veya şahıslar isim-müsemma-tesmiye kelimelerine farklı anlamlar yükleyerek karşı görüşleri eleştirir. İsim-müsemma probleminin büyük ölçüde lafızlarıyla manaları aynı olan bir terminolojiyi kullanmamaktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır.⁵¹

Birinci beyit ikinci mısradaki geçen “isim (esmâ)” kavramı şerhte de şu şekilde ele alınmıştır: Bilindiği gibi hakikat ehlinin tabirine göre isimle kastedilen harfler ve lafızlar değildir. Bu harf ve lafızlar ismin ismidir. Örneğin Zeyd’in ve Ömer’in vücudu isimdir. Z, y ve d ise ismin ismidir. Bu kural üzere, yaratılmış her şey Allah’ın bir çeşit ilahi ismi, O’nun tecellilerinin suretleri, Rabb olmasının işaretleri ve İlâhi beyanlarının ayetleridir.

Ayrıca isim; Hayy, Kayyum, Kâdir gibi sıfat-ı vücudiyeye ve Sebû, Kuddüs, Selâm gibi sıfat-ı selbiyye denilen zâtîr.⁵² Bu da üç mertebedir. Birisi zâtî isimlerdir ki mukaddes zatının zuhuru onda üstündür. Allah, Rabb ve Kuddüs ismi buna örnektir. Diğeri sıfat isimleridir. Onda da sıfatlarının zuhuru üstündür. Hayy, Âlem, Kâdir ve Şekûr gibi. Üçüncüsü fiilî isimleridir ki onda fiil manası zahir ve üstündür. Hâlık, Râzık, Mübdî, Muîd gibi.⁵³

⁵⁰ Ekrem Demirli, **İslam Metafizikinde Tanrı ve İnsan**, İstanbul: Kabalcı Yay.,2012, s.320

⁵¹ İlyas Çelebi, “İsim-Müsemma”, **TDVİA içinde**, 22, Ankara: TDV, 2000, s.550

⁵² Sıfatlar, kaynaklarda farklı şekillerde gruplandırılmıştır. Örneğin; Filiz’de önce zatî ve subûtî olarak ayrılıp subûtî sıfatlar da kendi içinde aslî ve selbî sıfatlar olarak verilir. Bkz. Lütfi Filiz, **Noktanın Sonsuzluğu Birinci Kitap** (haz. Öztan vd.), İstanbul: Pan Yay. 2009, s.93, Çelebi’de zatî, fiilî, haberî olarak üçe ayrılır. Zatî sıfatlar ise kendi içinde nefsî, selbî ve subûtî olarak gruplandırılır. Bkz. İlyas Çelebi, “Sıfat”, **TDVİA içinde**, 37, Ankara: TDV, 2009, s.104, Kılavuz’da zatî (selbî) ve subûtî olarak ikiye ayrılır. Bkz. A. Saim Kılavuz vd., **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kaynak Kitap**, İstanbul: Marifet Yay., (t.y.), s.129, Yazıcıoğlu’nda ise subûtî, selbî olarak ikiye ayrılır. Müellifin sınıflandırması ve örnekleri Yazıcıoğlu ile örtüşüyor. Şerhte verilen manzum örneklerin önemli bir kısmı Yazıcıoğlu’ndan alınmış. Bkz. Yazıcıoğlu Muhammed, **Muhammediyye, İsmail Hakkı Bursevî’nin Ferâhu’r-Rûh Şerhi ile** (haz. Abdülvehhab Öztürk), İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005, s.14

⁵³ İsimlerin bu şekilde üç gruba ayrılması Eş’arilerin tasnifiyle örtüşüyor. Onlar müsemma ile ilgisi yönünden isimleri üç gruba ayırır: a) “Şey, zat, mevcûd” gibi müsemmanın aynı olanlar. Allah lafzı bunun örneğidir. b) Hâlık, râzık lafızlarında olduğu gibi müsemmanın gayrı olan isimler c) Alîm, Kadîr gibi müsemmanın ne aynı ne de gayrı olan isimler. Bkz. Çelebi, “İsim-Müsemma” s.550

Birinci beytin ikinci mısramda geçen “dil” ifadesi şu şekilde şerh edilmiştir: Hz. Nazım’ın dilimde zatın esması kelamında bildirdiği dilden kastı büyük ihtimalle Türkçe lisan manasındadır ki eserini bu dille yazmıştır. Farsçada ise dil, kalp manasındadır. Daha az bir ihtimalle bu mana kast edilmiştir. O halde bu kelamdan anlaşılır ki Hz. Nazım’ın kalbi huzur ve uyanıklık melekesine haizdir ve gönül huzuru ile sürekli zikre ulaştığını bildirir.

Aynı mısradaki yer alan “üns” tasavvuf literatüründe çoğunlukla Allah’ın cemal tecellilerine mazhar olan sufînin kalbinde bu ilahi tecellileri müşahede etmesi ve Hak ile huzurda bulunma hâlini ifade etmek üzere kullanılır. Hak’ın celal tecellileri karşısında kulun varlığının silinmesi ise “heybet” terimiyle ifade edilir ki üns hâlinin zıddıdır.⁵⁴ Şerhte ise üns; hakikat ehline göre yakınlık rüzgârlarının lezzet ve ferahlığı olarak tanımlanmaktadır.

2.3.4. Tefekkürün Caiz Olduğu ve Olmadığı Durumlar

Tefekkürün, bir hususta görüş ileri sürmek ve akli kullanmak gibi anlamları vardır. Kur’an-ı Kerim’de tedebbür, tezekkür, akl etme ve nazar etme gibi kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılmıştır.⁵⁵

İmam-ı Gazzâlî; Allah’ın zatı hakkında düşünmenin caiz olmaması ve bir saat tefekkürün bir sene ibadetten hayırlı olmasının tefekkürün iki önemli hususiyeti olduğunu bildirir.⁵⁶

Şerhte ise tefekkür şöyle açıklanmaktadır: “Fikrullah”dan kastedilen muhabbetullahın gereği olan fikirdir. Kişi sürekli muhabbet ettiği Allah’ı düşünür. Amaç Rabbanî hakikatleri, Subhan isminin inceliklerini, Rahmanî olgunluğu, yaratılanların şairtıcılığını ve sınırsız güzellikleri düşünmek ve zikretmektir. Allah’ın zatını düşünmek caiz değildir. Şeyh-i Ekber Muhyiddin ibn Arabî, *Fütûhat*’ında bunu şöyle anlatır: İnsanın fikri iki şey etrafında dolandır: Ya yaratılanı düşünür, ya da Yaratan’ı. Yaratan’ın zatını düşünmeye ne şer’en ne de aklen asla imkân yoktur. Zira Allah’ı düşünmeyi şeriat

⁵⁴ Semih Ceylan, “Üns”, *TDVİA içinde*, 42, Ankara: TDV, 2012, s.348

⁵⁵ Cevdet Kılıç, “Gazzâlî’de Tefekkür ve Hikmet Kavramları”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 5, (2001), s.120

⁵⁶ Kılıç, a.g.e., s.121

yasaklamıştır. Ali İmran suresi 30. ayette “Allah bizzat korkutuyor.” denmektedir. Akıl için de mümkün değildir. Çünkü Allah ile yarattıkları arasında hiçbir yönden münasebet ve benzerlik yoktur. Yarattıklarını düşünmek de itibaridir. Allah, Ali İmran suresi 191. ayette “Göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler.” buyurmaktadır. Yani müminler akıllarını yaratılanlar üzerine yoğunlaştırır ve şöyle derler: “Rabb’imiz, sen bunları boşuna yaratmadın. Sen pak ve münezzehsin. Bizi, o ateş azabından koru.” (Âli İmran, 191). Bunlardan anlaşılıyor ki Hz. Nâzım’ın fikrullahdan kastı Allah’ın birliğinin delillerinin ayetleri, O’nun Rabb oluşu ve eşsiz sanat eserlerinin dayandığı Rabbani sıfat ve isimlerini ve Rahmani hakikatleri düşünmek ve zikretmektir. Bu şekilde tefekkür caizdir ve Allah’a yaklaşma yollarının en önemlilerindedir.

Bu kısımda ikinci beytin nasıl şerh edildiğine dair bir açıklama vardır: Buna göre şârih Hüseyin Hamdi bu beyiti, Nâzım hazretlerinin insanlar arasında anlatılan farklı kıssalarından seçerek anlam ilgisi ve mazmunların gereğine göre elden geldiğince geniş bir şekilde şerh ettiğini belirtmiştir.

Bilindiği gibi gönül Arapçada kalb ve fuad demektir. Allah, gönlü üstün hikmet ve güzel yaratmalarının gereği manalar âleminin aynası kılmıştır. Göz ise dünyadaki suretlerin aynasıdır. Göz olmazsa bir şeyin rengi bilinemez. Kulak ise seslerin aynasıdır. Seslerin ve harflerin manaları onunla anlaşılır. Tatma duyusu/dil ise konuşma ve tatlı-acı gibi tatları idrak etmek içindir. Dokunma duyusu bir şeyin yumuşak ya da sert, sıcak ya da soğuk olduğunu anlamak için aynadır. Burun ise kokuları idrak etmek için bir aynadır. Bu his ve kuvvetler olmasaydı insan dünyayı anlayabilmekten mahrum kalırdı. Nitekim arifler “Hissini kaybeden ilmini de kaybeder.” demişlerdir. Bu zikredilenlerin tamamı âlemi tanımak için kalbin yardımcılarıdır. Beş duyu organı, insanın içini anlaması için bir merteye olup akılla anlaşılacak şeyler için yaratılmıştır. Her biri gönlün yardımcıları ve çeşitli bilgilerin toplayıcılarıdır.

Sahra, geniş ovadır. Hazret-i Nâzım gönlü, genişlik derecesi bakımından ovaya benzetmiştir. Böylece isteyenler gönlün sınırsız kabiliyetlerini kolayca anlayabilirler. Zira bütün bilgiler ve İlahi hakikatler gönül ile anlaşılabilir, Allah sevgisi ancak müminlerin gönül ovasında dikilip onda neşvünema bulur.

Gönlün genişliği konusunda Hz. Musa'nın bir kıssası da zikredilebilir: Allah, Hz. Musa'ya "Ey Musa elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıksın." (Taha suresi, 22) diye emretmişti. Hz. Musa bu emri yerine getirmiş ve eli bembeyaz ve nur saçıcı olarak görülmüştü. Çünkü Hz. Musa'nın gönül aynasına gayb âleminin uçsuz, bucaksız ve sursüz olan namütenahiliği aksetmişti. Yani Hz. Musa, elini ilahi sanatları görmekten başka her şeyden müstağni kılarak kalbinin üzerine koyunca, eli, tecelli nurlarıyla parlayan bembeyaz bir ışık halesi hâline gelmişti. Hz. Musa'nın gönlüne yansıyan bu sınırsız nurlar hakikatte ne göklere, ne yerlere, ne de denizlere sığar. Çünkü sınırsızın sınırlıya sığması imkânsızdır. Bunun için sınırsız sıfatlar ancak her türlü dünya kirinden arınmış bir gönül aynasına akseder. Zira gönül aynası, kendisine akseden ilahi esrar gibi sınırsızdır.⁵⁷ Nitekim Meryem suresi 96. ayette "Muhakkak ki iman edip salih amel işleyenleri, Rahman sevgili kılacaktır." ve Mücadele suresi 22. ayette "İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir." buyrulmuştur. Bu sebepten Hz. Nâzım, *gönül sahrası içinde dikildi derd-i aşk anda* demiştir. Yani Allah, muhabbet tohumu ve sevgi cevherini gönül sahrasına ve kalp bahçesine dikti. Bundan dolayı muhabbet kabiliyeti bütün insanlarda potansiyel olarak mevcuttur. Fakat ortaya çıkması Müslüman kulların iman nuru ve salih amelleri ile mümkündür. Mümin kul ancak o zaman Allah'ı anlama ve O'na muhabbet beslemeden gerçek bir zevk alır, "Allah'tan başka sevgili ve İlah yoktur." der. Bu zevkin galip gelmesinden ve şiddetinden, *bugün meydana gelmişem virirem can bi-hubbullah* mısrasını söyler.

Bilindiği gibi sevginin insanda kuvvetli olmasına, galip gelmesine aşk; ılımlısına ise muhabbet derler. Bu yüzden Allah aşk ile değil, muhabbetle sevilir. Çünkü aşkta aşırılık, zayıflık ve noksanlık vardır. Hz. Pîr Mustafâ Çerkeşî aşk ve muhabbeti şu şekilde derecelendirmiştir: Hubb, muhabbet öyle yüce bir mertebedir ki ikinci aşamada sâlikin kalbine gelir. Hubb-ı İlahi başlangıçta sâlikin kalbine düştüğünde buna *heva* denir. Bu hevanın kalpte sebat ve istikrarına ikinci mertebede *vudd* denir. Bunun da bir derece ilerisine *aşk* denir. Muhabbet, aşkın başlangıcıdır.⁵⁸ Âşık olanların gözünden ve gönlünden

⁵⁷ Nurgül Sucu, "Mesnevî'nin Bir Beyti Işığında Gönül Aynası ve Mevlânâ'nın 'Gönül'e Bakışı", **Sufi Araştırmaları Dergisi**, 2, (2012), s.75

⁵⁸ Safer el-Muhibbî, a.g.e., s. 261. Ayrıca sevginin dereceleri Uludağ'da sırasıyla şöyledir: Meveddet: sevgi sebebiyle kalbin özlem içinde bulunması. Heva: Sürekli olarak sâlike gözyaşı döktüren seveda. Hillet: Sevgilinin sevgisiyle sermest olmak, tam dostluk. Mahabbet: Kötü huylardan arınma ve güzel huylarla donanma suretiyle sevgiliye layık olma ve yaklaşma. Şagaf: Kalbi parçalayan ve yakan ateşli sevgi. Hüyam: Sevdalıyı çıldırtan sevgi, sevgi çılgınlığı, sevgilinin kulu, kölesi olma. Valeh: Dostun ve yârin güzelliğini seyrederken sevgi şarabıyla kendinden geçme. Bilgi için bkz. Uludağ, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, s.48

iki dünya düşmüştür. Hatta onlar kendilerinden bile gafildir. Sevgiliden başkası onun indinde ve hayalinde yok gibidir. Bu makama ulaşmış aşığa fenafillâh denir. İnsanın hakikati Allah'ın ilmindeki sabit suretler olup öncesi ve sonrası yoktur (a'yân-ı sabite) . O insanlık hakikatinde İlahi muhabbette ve Rabbanî aşka mazhar olma kuvveti ve yeteneği vardır. Bu kuvvet ve keramet ancak insanlara mahsustur. Diğer yaratılmışlarda Allah'ın muhabbettinden bir çeşni olsa da bu insandaki gibi değildir. Ancak insanların çoğu bu muhabbet kabiliyetini cehalet, gaflet ve şehvetlerine yenilmeleri sebebiyle bozmuş, dünyaya aşırı düşkünlük göstermiş ve unutmuştur. Nitekim Haşr suresi 19. ayette “Nefisleri O'nu kendilerine unutturmuştur. İşte onlar, fasıklardır.” buyrulur. Ama inananların geneli iman nuru, marifet ve inanç güzelliğinin bereketiyle Allah sevgisini tamamen unutmamış, ancak gaflet perdelerinden de tam kurtulamamışlardır. Onun için ahiret günü biraz tutulurlar, iman nurlarının ve marifetlerinin bereketiyle o berzahtan kurtularak sonunda selamet yurduna dâhil olurlar. *Dikildi derd-i aşk anda* mısrası ve Maide suresinin “Allah'ın sevdiği ve onların da O'nu sevdikleri..” ayeti gereği Allah ilk önce dostlarını, evliyalarını ve peygamberlerini sevdi. Onlar da Allah'tan feyiz alarak, O'nu severek mallarını ve canlarını feda ettiler. Zira Allah izin vermese, nurunun güneşini kulun kalbinde parlatmasa kişi kendi kendine yıllarca muhabbet meydanında gezinse yine Allah sevgisinden bir eser bulamaz. Çünkü O'nun bir benzeri yoktur. Hakikatini akıl ve fikir idrak edemez. Allah, gayb-ı mutlak. Hiçbir yaratılmış kendi kendine hiçbir yönden O'na bakamaz. Ama Allah kendisini bildirmek ve rahmetini kâinata yaymak istemiş ve âlemleri yaratmıştır. Her yarattığına kendi yeteneğine göre marifet ve muhabbet ihsan etmiş, onların gönüllerini ve ruhlarını tesbih, tahmid ve takdisle ihya etmiştir. Ama Allah aşkı ile yanma özelliğini peygamberlere ve velilere özel olarak ihsan edilmiştir. Nitekim Şûrâ suresi 13. ayette “Allah; dilediğini kendisine seçer. Kendisine yöneleni de hidayete iletir.” buyrulur. Ariflerin büyüklerinden Yazıcıoğlu Muhammed, *Muhammediyye* adlı eserinde şöyle buyurur:

İki yüz biñ yıl ey 'ârif kişi meydân-ı tevhîdde

Segirtse kâbmayaydı top nedir bilmezdi ol Mevlâ

Velî ey tâlib-i Hâk Hâk sevenden ihticâb itmez

Belî ol cânib-i muṭlaḳ cenâbın eylemez ihfâ

İsmail Hakkı Bursevî, *Muhammeddiyye*'nin şerhi olan *Ferâhu'r-Rûh* adlı eserinde bu beyitleri şöyle açıklamıştır: İki yüz bin yıldan maksat çok uzun zaman demektir. Zira cezbe olmasa iki yüz bin yıl değil, belki birkaç kere iki yüz bin yıl emek çekmek kapının açılmasına sebep olmaz. Bu nedenle bu hususta asıl olan cezbe⁵⁹ ve inayettir. Hadis-i kudsîde şöyle buyrulmuştur: “Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir arşın yaklaşırım.” Hakk, kendini sevenden gizlenmez, Zâtını kimseden saklamaz.⁶⁰ Bununla bağlantılı olarak Fussilet suresi 53. ayette de şöyle buyrulur: “Onun hak olduğunu anlayıncaya kadar ayetlerimizi onlara hem ufuklarda hem de kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabb’inin her şeye şahit olması yetmez mi?”

Buradan itibaren ikinci beyit ikinci mısranın açıklaması başlamaktadır. Muhabbet ehlinin büyükleri, sevgi erbabının olgunları ve istikamet sahipleri Allah’a olan kulluklarını ispat ederek birçoğu bu yolda canlarını, evlerini ve vatanlarını Allah sevgisi ve Hz. Peygamber’e itaat yolunda feda etmişlerdir. Allah o sadıklardan razı olarak Ahzab suresi 23. ayette: “ Öyle erler vardır ki Allah’a verdikleri ahde sadakat göstermişlerdir. Kimi bu uğurda canını verdi, kimi de beklemektedir ve onlar hiçbir değişirme ile değiştirmediler.” ve Nur suresi 37. ayette: “Öyle erler ki ne ticaret ne alışveriş onları Allah’ı zikretmekten, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoymaz. Onlar gönüllerini ve gözlerin döneceği günden korkarlar.” buyurur. Bu Allah âşıklarının bazı menkıbeleri bu mahalde zikredilebilir. En büyük şehitlerden olan sahabe Hz. Salim bunlardan birisidir. Menkıbesi şöyledir: Hz. Ebubekir, dinden dönen Yemenlilerin üzerine Halid bin Velid komutanlığında asker gönderir. Hz. Salim ise Halid bin Velid’in emrine girdiği esnada büyük savaş gerçekleşir ve birçok sahabe şehit düşer. Savaş sonrası gazilerden birisi henüz ölmemiş yaralılara su vermek için savaş meydanına gider. Yaralılardan birisi Hz. Salim’dir. Ona su vermek isteyince kendisi oruç olduğunu söyler ve iftardan sonra içmek niyetiyle kalkanına biraz su koymasını ister. Ayrıca kendisini savaş meydanına biraz daha yaklaştırmasını da söyler. Su veren kişi ilk isteğini gerçekleştirir ancak savaş meydanına yaklaştırmaya dayanamaz. Daha sonra diğer yaralılara su vermek için oradan ayrılır. Dönüşte Hz. Salim’e tekrar uğradığında kendisinin düşman tarafına sürünerek gittiğini, kalkanına koyduğu suyu içmediğini ve orada can verdiğini görür. Diğer bir menkıbe

---

⁵⁹ Cezbe, İlahi inayetin gereği olarak Cenâb-ı Hakk’ın, seyr ü sülûk mertebelerinin aşılmasında ihtiyaç duyulan her şeyi sâlike bahşedip, herhangi bir çabası ve çalışması olmaksızın yakın nuruyla onu kendine çekmesi ve yaklaştırmasıdır. Kâşânî, a.g.e., s.239

⁶⁰ Yazıcıoğlu, a.g.e., s.984

şöyledir: Uhud savaşında yetmiş sahabe şehit olmuştur. Ölmek üzere olan sahabelerden birisine arkadaşı tam su verirken diğeri su ister. Su içecek olan yaralı belki arkadaşı daha susuzdur diye suyu ona gönderir. O da tam içecekken bir diğeri su ister. Bir içim su yaralılar arasında bu şekilde devrederken tekrar ilk yaralıya gelince onun vefat ettiği görülür. Su dağıtıcısı sırayla tekrar dolaşır ama hepsinin vefat ettiğini görür. Tüm yaralılar arkadaşını kendisine tercih etmiştir. Yazıcızade Mehmed, *Muhammediyye*'sinde bu durumu şöyle nazmetmiştir:

Virdiler canlarını kaçmadılar

Susuz öldüler sudan içmediler

Ta şehâdet rütbesi naks olmaya

Ol saadet gülsitâni solmaya

Eğer yaralı savaş meydanından şehre getirilir de ölürse veya az bir şey yer veya içerse yıkanır. Çünkü hayattan istifade etmiş ve çektiği zulüm biraz hafiflemiştir. Ama Uhud şehitlerinde böyle bir şey olmamıştır. Çünkü onlar, dereceleri düşmesin diye, kendilerine sunulan suyu içmemişlerdir.⁶¹ Benzer bir hadise Yermuk savaşında da yaşanmıştır. Haris bin Hişam, İkrime bin Ebî Cehil, Ayyaş bin Ebî Rebia Yermuk savaşında ağır yaralanırlar. Yerlerinden kıpırdayacak hâlleri yoktur. Haris, içmek için su ister. İkrime'nin kendisine baktığını görünce suyu ona gönderir. İkrime de su kabını eline alınca Ayyaş'ın kendisine baktığını görür. O da: "Suyu Ayyaş'a verin." der. Su kendisine ulaşmadan Ayyaş vefat eder. Su taşıyıcısı diğer ikisine koşar, ancak onlar da suyu içmeden şehit olurlar.⁶² Yine Uhud savaşında ashab-ı kiramdan Musab bin Umeyr, müşrik olan kardeşi Ubeyd bin Umeyr'i; Hz. Ömer, dayısı As bin Hişam'ı; Hz. Hamza, Hz. Ali ve Hz. Ebu Ubeyd bin Haris, akrabalarından olan Utbe, Şeybe ve Utbe'nin oğlu Velid'i öldürdü. Bedir savaşında ise aşere-i mübeşşereden olan Ebu Ubeyd bin Cerrah, babası Cerrah'ı müşrik olduğu için öldürdü. Bunların hepsi dinin onuru, iman gayreti ve İslam kelimesinin yükselmesi içindi. Aslı ve kaynağı ise Allah sevgisindedir. Nitekim Maide suresi 54. ayette: "Allah onları sever, onlar da Allah'ı sever." buyrulur. Mücadele suresi 22. ayetin başında da bu sadık kulların methi için şöyle buyrulur: "Allah'a ve ahiret gününe iman

⁶¹ Yazıcıoğlu, a.g.e., s.416

⁶² M. Yusuf Kandehlevî, **Hadislerle Hz. Peygamber ve Eshabının Yaşadığı Müslümanlık, Cilt 1** (çev. Büyükcınar vd.), 1977, İstanbul: Kalem Yay., s.315

eden bir kavmin; kendi babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa Allah ve Peygamberine muhalefet eden kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir.” Tarih kitapları, Allah için canını, malını feda eden seyyidler, sıddıklar ve şehitlerin menkıbeleri ile doludur.

Hz. Nâzım'ın buyurduğu, gönül sahrasında dikilen İlahi aşk derdine sadık olan bu kullar, çok yüce mertebelere ulaşmışlardır. Allah'ın bu inayet ve lütufları ne kadar derin düşünülse de idrak edilemez.

2.3.5. Benlikten Bahsetmenin Hükümü

Şârih Hüseyin Hamdi, “Ben ol pervaneyim geldim hakikat şem'ine yandım” diye başlayan beyti, kemal sahibi bir zatın mecmuasından bularak şerh ettiğini belirtir. Ancak bu zatın adını vermemiştir.

Bilindiği gibi ben ve men kelimeleri kişinin mevcudiyetinden ve benliğinden haber vermekle varlık ifade eder. Bu da âriflere göre fenafillâh kuralına aykırı görülür.⁶³ Büyük şeyhlere göre fenafillâh, müridin tam yokluğu değildir. Belki kulda görülen varlığın gerçekte onun olmayıp Allah'ın bir lütfu olmasıdır. Bu inceliği zevkle ve keşifle idrak etmeye büyük şeyhler fenafillâh, der. Böylece mümkinatın tamamının varlığını ve durumunu bu kıyas ile bilerek hem şeriatı hem de hakikati muhafaza etmek gerekir. Bu hususu böyle bilmek ehl-i şuhuda göre çok önemlidir.

İmam-ı Rabbani'ye sufilerin manevi yolculuğu olan seyr ü süluk sırasında varlık farklı şekillerde algılanır. En temel iki algılama şekli vahde-i vücud ve vahdet-i şuhuddur. Vahdet-i vücud mertebesinde sâlik, varlığı bir olarak bilir. Vahdet-i şuhud mertebesinde ise Allah'ın varlığı görülür ancak O'ndan başka varlıkların varlığı da inkâr edilmez. Bu

---

⁶³ Şebüsterî, “ben” in hem mutlak varlığın hem de taayyünlerin karşılığı olduğunu söyler. Hakikatte “ben” denilen mutlak varlıktır ki taayyün ederek mukayyed olur. Bunun için mevcudâtın her bir ferdine ben(men) denir. Mutlak hakikat, muhtelif itibarlar hasebi ile ben-sen-o gibi farklı ibarelere bürünür. Oysa tevhid makamında ikilik yoktur, sadece “ben” vardır. Bkz. Muammer Cengiz, **Bir Tasavvuf Klasığı Olarak Mahmûd Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz Mesnevîsi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üni. SBE, 2014, s.197

düşünceyi somutlaştırmak için de; Güneş ve yıldızlar, dönen noktadan kaynaklanan hayali daire, ayna ve aynadaki yansıma, sihirbaz bahçesi gibi örnekler vermiştir.⁶⁴

Böyle bir durumda “Ben tanrı oldum” demekte bir engel yoktur. Sonuç olarak Hz. Nâzım, Allah’ın “âlem-i emr”deki⁶⁵ hüküm ve isteklerine göre “Ben ol pervaneyim geldim.” demiştir. Çünkü mümkünde imkaniyet Allah’ın zâti sıfatıdır. Hiçbir zaman zati sıfatların yokluğu mümkün değildir. Yani vacibü’l-vücudun yaratmasıyla mümkün ezelf ve ebedî olmaz. Felsefe ile uğraşanların kadimin yarattıkları da kadimdir, düşüncesi yanlıştır. Zira yaratıcının yarattıkları ile aynı olması imkânsızdır. Mümkün, Allah tarafından sıfatlandırıldığı için O’nun bir feyzidir. Büyük şeyhler de cümle varlığa bu nazarla bakarlar. Yoksa biz tanrı olduk, demezler.

Nitekim Hazret-i İbrahim’in bir kıssası Şuara suresi 78. ayetinde şöyle geçer: “O yaratmıştır beni ve O doğru yola eriştirir beni.” Hz. İsa’nın kıssası da Meryem suresi 30. ayette mealen şöyledir: “Çocuk dedi ki: Şüphesiz ben Allah’ın kuluyum. Bana kitabı verdi.” Hz. Muhammet’in kıssasında ise “Doğrusu Allah’ın kulu, kalkıp O’na yalvarınca; neredeyse çevresinde keçe gibi oluyorlardı.” buyrulur. Cümleleri, kendilerinin Allah’ın kulu olduklarını bu şekilde ikrar ederek makbul kullardan oldular.

Diğer bir görüşe göre her bir mahlûk ve mevcudun diğerinden ayrılabilmesi için mümkünlere bahşedilen vücud, en az benzerlik kaidesi üzere hariçteki bir mümküne dayandırılır. Bu da doğrudur. Akıl ve şeriat dahi bu görüşü makul görürler. Çünkü kulun sevap ve günah kazanması; haram, helal vb. şeriat hükümleri bunun üzerine düzenlenmiştir. Sufilerin ıstılahında, şeyhler için Hakk ile Hakk oldu, demeleri, şeyhi Allah’a benzettikleri anlamına gelmez. O şeyhin Allah’ın yardımı ve iyiliği ile hüsn-i hâl ve istikamette aziz ve saygıdeğer olması anlamına gelir.

⁶⁴ Bilgi için bkz. Necdet Tosun, “İmam-ı Rabbânî’ye Göre Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şuhûd”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 23, (2009), s.187

⁶⁵ Âlem-i emr: Hazarât-ı Hams(beş varlık mertebesi)’in 4. mertebesi. Bu mertebede ilmî suretlerden her biri birer basit cevher olarak zahir olur. Bu basit cevherlerden her birinin rengi, şekli olmadığı gibi zaman ve mekânla da muttasif değildir. Zira zaman ve mekân cisimle meydana gelir. Bunlar ise cisim değildir. Bu âlem duyu organlarıyla idrak edilemez. Bu mertebede her bir ruh kendi mislini ve kendi başlangıcı olan Hakk’ı idrak eder. Kur’an-ı Kerim’de geçen Elest bezminde buna işaret vardır. Bu âleme âlem-i ervah, âlem-i ruh, miftâh-ı vücûd gibi isimler de verilir. İsa Çelik, “Tasavvufi Gelenekte Hazarât-ı Hams veya Tenezzülât-ı Seb’a Anlayışı”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 10, (2003), s.169, Köprülü, Plotin’in sudur ve tecelli nazariyesinin mutasavvıflar tarafından bir Yeni-Eflatunculuk rengi altında Hazarât-ı Hams telakkisine kaynaklık ettiğini söylemektedir. Bkz. M.Fuat Köprülü, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar** 11. Baskı, Ankara: Akçağ Yay. 2009 s.286

2.3.6. Vücutun Birliği Hususunun İki Ciheti

Bilindiği gibi vücudun birliği iki yönlüdür. Hakikate bakılırsa her şey Hakk'dır, denilir. Taayyün ve mahlûkata bakılırsa her şey yaratılandır, denilir. İkisine birden bakılırsa da batını Hakk, zahiri halktır, denilir. Bu bakışın sahibine ebu'l-ayneyn (iki görüş babası) denir ki tam nazar sahibidir.⁶⁶ Öyleyse Hz. Nâzım imkaniyyet zatiyyesine bakarak benliğini anmış ve “Ben ol pervaneyim geldim.” buyurmuştur. Burada Allah'ın yarattıkları üzerine tenezzül ve zuhurunu ima ve işaret etmiştir. Pervane, malum kelebektir. Mumun ışığını görünce gündüz olduğunu zannederek gecenin karanlığından kurtulmak maksadıyla kendini ışığın üzerine atar. Zayıflığından dolayı derhal yanıp düşer. Kelebeğin bu hâli gibi zayıf bir aşka sahip olan insan da âlem-i emrin ve mukaddes hatıraların muhabbetinden ayrılığından dolayı bu süflî âlemden aslî âlemine yani *elestü bi Rabbiküm* hitabına maruz kaldığı âleme dönmek ister. Kelebek gibi kendini türlü sıkıntılara atar ki yerler, gökler, dağlar ve melekler dahi bundan korkmuştur. Nitekim Araf suresi 172. ayette buyrulur: “Hani Rabb'in; âdemoğullarının sülbünden soyunu çıkarmış ve kendilerini nefislerine şahid tutmuş, ‘Ben, sizin Rabb'iniz değil miyim?’ demişti.” Ahzab suresi 72. ayette ise “Gerçekten Biz, emaneti; göklere, yeryüzüne ve dağlara sunduk da onlar bunu yüklenmekten çekindiler ve korkup titrediler. Onu insan yükledi.” buyrulmuştur. Ayrıca, insanın yaratılış gayesi olarak Allah, hadis-i kudsîde “Ben gizli bir hazineydim. Bilinmek istedim. Bunu üzerine mahlûkatı yarattım.” buyurmuştur. İlk olarak da nur-ı Muhammedî yaratıldı. Nitekim hadis-i şerifte “ Allah ilk olarak benim nurumu yarattı.” buyrulur. Gizli bir hazine olan Cenâb-ı Hakk bilinmeyi murat etmiş ve ilk defat taayyün-i hubbî şeklinde, yani Hz. Peygamber'in nuru ve sevgisi olarak teceli etmiş, ardından diğer varlıkların hepsini bu nurdan yaratmıştır.⁶⁷ Bu nura akl-ı evvel, kalem-i ala ve akl-ı küll denir.⁶⁸

---

⁶⁶ Muhyiddîn ibn Arabî bu üç mertebeyi şöyle nazmeder:

Halkta Hakk'ın aynı vardır, eğer gözün varsa

Hakk'ta halkın aynı vardır, eğer aklın varsa

Şayet hem gözün hem de aklın varsa, görmezsin

Her şeyde bir'den başkasının aynını

Bkz. Kâşânî a.g.e., s. 98

⁶⁷ Mahmut Ay, “İşârî Tefsirlerde Hakikat-i Muhamedîyye Anlayışı”, **İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 23, (2010), s.80

⁶⁸ Hz. Peygamber, en önce yaratılan şey için şu dört cevabı vermiştir: “Allah önce nurumu yarattı, Allah önce ruhumu yarattı, Allah önce aklımı yarattı, Allah önce kalemi yarattı.” Bkz. Pakize Aytac, “Devriye Metinlerinde Geçen Omurga Kavramlar”, **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, (2) Kış-2011, s.17. Ayrıca varlık mertebelerini 40 aşamada anlatan Abdülkerim Cili'ye göre bu, varlığın 13. mertebesidir. Bkz. Abdülkerim

2.3.7. Âlemin Mevcudiyetinin Tenezzül Silsilesinin Açılımı

Ondan önce asılların aslı olan emr ve nefis-i külliye⁶⁹ tenezzül eyledi. Ona levh-i mahfuz denir. Ondan tabiata,⁷⁰ ondan heba-i münbite,⁷¹ ondan arşa,⁷² ondan kürsîye ondan burçlar feleğine,⁷³ ondan felek-i menazile, ondan yedi feleğe, ondan ateş küreye,⁷⁴ ondan havaya, ondan suya, ondan toprağa ondan madenlere,⁷⁵ ondan bitkilere, ondan cinlere, ondan hayvanlara,⁷⁶ ondan insana nüzul eyledi ki tenezzülâtın sonu ve amacıdır. Bu sebepten insan mertebesine tenezzül mertebelerinin tamamının toplamı⁷⁷ denir ki esfel-i safilîn mertebesidir. Nitekim Tin suresi 5. ayette buyrulur: “Sonra onu, aşağıların aşağısına döndürdük.” Ziyân ve hüsrân bu mertebededir. Asr suresi 1. ve 2. ayetlerinde “Asr’a andolsun ki muhakkak insan hüsrâdadır.” buyrulur. Allah, insanları mutluluk ve bahtsızlık meyillerine göre iki sınıfa ayırarak kaza ve kaderi yarattı.

2.3.8. İnsanın Esfel-i Safilîn Derekesinden A'lâ-yı İlliyîne Yükselmesi ve Dönmesi

İnsan mertebesi tenezzül itibariyle esfel derekesine indiği gibi Allah'ın geniş rahmeti ve inayetiyle en yüksek derecelere erişir. Nitekim Mücadele suresi 11. ayette “Allah içinizden iman etmiş olanları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin.”

Cili, **Varlık Mertebeleri** (Haz. Ahmet Faruk Günday), İstanbul: Furkan Kitaplığı, 2006, s.48. Bu mertebenin; mertebe-yi ulûhiyyet, vahdet-i hakikî, ilm-i mutlak, felek-i velâyeti'l-mutlak, makam-ı ev ednâ vb.” birçok adı vardır. Tam liste için bkz. Ahmed Avni Konuk, **Fusûsu'l Hikem Tercüme ve Şerhi 1. Cilt** (Haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın), İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2005, s.11

⁶⁹ Nefs-i Külli: Varlığın 14. mertebesi rûh-ı a'zam mertebesidir. Bu ise nefis-i külliden ibarettir. Nefs-i külli de levh-i mahfûzdan ibarettir. Cili, a.g.e., s.50

⁷⁰ Tabiat: Varlığın 18. mertebesidir. Cili, a.g.e., s.54

⁷¹ Heba: Allah heba denilen şekilsiz maddenin içinde âlemin suretlerini açmıştır. İlk akıl, külli nefis ve küllî tabiattan sonra dördüncü varlık mertebesidir. Varlıktan çok az bir payı vardır. Ona yok demek dahi mümkündür. Süleyman Uludağ, “Heba”, **TDVİA içinde**, 17, Ankara: TDV, 1998, s.147, Cili'ye göre ise 20.varlık mertebesidir. bkz. Cili, a.g.e., s.57

⁷² Arş: Felek-i atlas, arş-ı a'lâ, arş-ı a'zâm, arş-ı ilâhî de denilir. Bkz. Cemal Kurnaz, “Felek”, **TDVİA içinde**, 12, Ankara: TDV, 1995, s.306, Ayrıca varlık mertebeleri ile ilgili olarak akıl, nefis ve feleklerin zuhurundaki tertibi faslı incelenebilir. Bkz. Erzurumlu İbrahim Hakkı, **Marifetname** (Haz. M.Faruk Meyan), İstanbul: Bedir Yayınevi, 2014, s.55

⁷³ Felekü'l-burûc, felekü'l-eflâk, felekü'l-kevkeb olarak adlandırılır. Varlığın 25. mertebesidir. Bkz. Cili, a.g.e., s.69

⁷⁴ 33. Varlık mertebesidir. Felek-i esîr olarak da bilinir. bkz. Cili, a.g.e., s.72

⁷⁵ Hava, su, toprak, maden sırasıyla 34, 35, 36 ve 37. varlık mertebeleridir. Bkz. Cili, a.g.e., s.72

⁷⁶ Bitkiler ve hayvanlar 38 ve 39. mertebelerdir. Cin mertebesi Cili'de yoktur. Bkz. Cili, a.g.e. s.76

⁷⁷ İnsan her mertebenin özelliklerine bilkuvve sahiptir. Bundan dolayı ona “mertebe-i cami'a” (toplayıcı mertebe) denmiştir. Varlık âleminin unsurlarının her birinden bir nüveye sahip olduğu için, insana “âlem-i suğrâ” (küçük âlem) de denir. Osman Türer, “Tasavvufî Düşüncede İnsan”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 5, (2001), s.10

buyrulur. Allah insanları tembih ve teşvik içinse Zümer suresinde buyurur: “Ve Rabb’inize yönelin. Size azab gelmeden önce O’na teslim olun.” Böylece mutluluk ehlini şekavet ehlinden ayırarak hidayet yolunu gösterir. Bu sebepten de Hz. Nazım “Ben ol pervaneyim geldim.” buyurdu.

Hz. Nâzım daha sonra “Hakikat mumuna yandım, yanarak tamamen kül oldum, Allah aşkı beni mahvetti.” buyurarak ilkin geldiği en yüksek makama (makam-ı illiyyîne) döner ve fenafillâh mertebesinde Allah’a, büyük şeyhlerin isteği ve ıstılahını kullanarak tövbe eder ve Hakk yoluna girer. Bilindiği gibi insanoğlu üç çeşit kötü ahlak üzere doğar ki onlar cehalet, hırs ve gazaptır.⁷⁸ Bunlar insanı Firavun sıfatlı ve Nemrut huylu ederek helak eder. Kişinin Allah’a dönüşü iki yönüyledir. İlki zoraki dönüşü olup herkes onda eşittir. Ecel gelince ahirete gidip iyi ve kötü ameller karşılığı görülür. Diğeri Zümer suresi 54. ayette buyrulan “ve Rabb’inize yönelin. Size azab gelmeden önce O’na teslim olun.” emrinin bilinciyle olan dönüşür. Asıl hidayet budur. Bunun üç şartı vardır: İlki, insanın akli erince Allah’ın ulûhiyet ve rububiyetinde birliğine iman ederek bunu tasdik etmektir. İkinci şartı İslam’ın tüm şartlarını kabul ederek uymaya çalışmaktır. Üçüncüsü takvadır ki övülmeye değer bir ahlak kazanmaya çalışıp kalbini kötü ahlaktan ve çirkin hallerden temizlemek, şeriat üzere istikamet kazanmak ve masivadan kurtulmaktır. Bu şartları yerine getirdikten sonra ayne’l-yakîn makamına dönüş ve vuslat için çalışmaktır. Bundan da ilerisini büyük şeyhler fenafillâh, bekaillah ve cem makamı ve cemu’l-cem makamı olarak adlandırır ve ona ezvak, ilme’l-yakîn, ayne’l-yakîn ve hakka’l-yakîn derler.

Başta Hallâc-ı Mansur, Ebu Bekir eş-Şiblî ve Bayezîd-i Bistamî olmak üzere bazı mutasavvıflarda tam anlamıyla aşk hâli mevcuttur. Tasavvuf tarihinde aşkı ilk defa ızdırıp ve elem şeklinde anlayan ve ifade eden Hallâc-ı Mansûr, *Kitâbü’t-Tevâsîn* adlı eserinde ilahi aşkı pervane ve mum misaliyle anlatmıştır. Pervanenin mum ışığını görmesi ilme’l-yakîn, ona yaklaşım sıcaklığını hissetmesi ayne’l-yakîn, ateşin içinde yanıp kül olması ise

---

⁷⁸ Gazzâlî, *Kalp Risalesi*’nde insanoğlunun yaratılışında dört sıfat olduğunu bildirir. Bunlar yırtıcı, hayvani, şeytani ve Rabbanî sıfatlardır. Bkz. İmam-ı Gazzâlî, **Kalp Risalesi** (haz. Kadir Yetkin), İstanbul: Ahir Zaman Yay., 2013, s.19

hakka'l-yakîndir. Aşkın son gayesi de budur.⁷⁹ Hz. Nazım bu makamları işaret ederek “Beni mahv etti aşkullah” buyurmuştur.⁸⁰

2.3.9. İnsan Mertebesinin Aşk ve Muhabbet Sayesinde Diğer Mahlûklardan Üstün Olması

Aşk, muhabbetin aşırısıdır. Muhabbet ılımlı sevgidir. Mahv ise kişinin mecazi varlığından geçerek gerçek varlık olan Allah'ı zevkle anlayıp fani olmaya derler. İnsan Allah'a ya da yaratılana âşık olursa kendinden geçer, maşukunun hevesine düşer. Başka şeyler ona yok hükmünde görülür. Buna fenafilmaşuk ve fenafilmahbub denir. Nitekim Leyla ve Mecnun, Ferhat ve Şirin hikâyeleri meşhurdur. Ama ılımlı muhabbette bu halet yoktur. Kişinin akraba ve arkadaşlarına olan muhabbeti böyledir. Buna muhabbet-i mutedile denir. Meleklerde ve diğerlerinde olan muhabbet böyledir. Bu sebepten onlar Saffat suresi 164. ayette buyrulduğu üzere “Bizim her birimizin belirli bir makamı vardır.” diyerek İlahi emaneti yüklenmekten korkarak kendilerini sıkıntıya atmadılar. Ama insan kendine zulüm ile nefisini feda edip Ahzab suresi 72. ayetteki “Onu insan yükledi. Doğrusu insan; pek zalim ve pek cahil oldu.” hitabına aşırı muhabbeti sebebiyle uğrayıp o büyük yükü üstlenmiştir. Bu yükün hakkını ifa edenlerin akıbeti de hayır olup onlar büyük mutluluğa nail olurlar. Ama emanete ihanet edenler de en büyük bahtsızlığa uğrarlar. Müritler, Hz. Nazım'ın “Beni mahv etti aşkullah” dediği mertebeye ulaşmazsa arifler ve vasıllar zümresinden sayılmazlar. Bu mertebeye varmayanlar ebrar, âbid ve zâhid⁸¹ diye adlandırılır. Allah aşkı ile meşhur olanlardan Şerefeddin Ömer Bin Fâriz bu yoldaki hâlini şöyle ifade eder: “Ey sevgili! Eğer benim hatırıma senden başka masiva ile ilgili bir şey yanlışlıkla bile gelse kendimi muhabbet yolundan redd olunanlardan sayarım.” Yazıcızade Mehmed ise *Muhammediyye*'sinde şöyle buyurur:

⁷⁹ Süleyman Uludağ, “Aşk”, **TDVİA içinde**, 4, Ankara: TDV, 1991, s.12

⁸⁰ Gazzâlî, Allah'a vasıl olmak konusunda, halkın seviyesinin üstüne yükselmiş havassü'l-havass hakkında şöyle der: Allaah'ın kudreti ve yüzünün parlaklığı onları yaktı ve kapladı. O zaman onlar silindiler ve kendi kendilerine eriyip yok oldular. Onlar kendi nefislerinden müstağni oldukları için kendilerine dikkat etmeye fırsat bulamazlar. Bu hâlde tek olan Allah'tan başka bir şey kalmaz. Bkz. Ferid Jabre, “Plotin'in Vecdi ve Gazzalî'nin Fenâsı (çev. İbrahim Ağâh Çubukçu)”, **AÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (1960), s.137

⁸¹ Sufiler; Allah'ın sevgisi tam olarak kalbine yerleşmiş, nefsi kendi ile Allah arasında bir perde olmaktan çıkmış, Allah'a nimetlere kavuşmak için değil, O'nun rızası için ibadet eden, O'nun nimetleri ile elemeleri gözünde eşit hâle gelmiş Allah dostlarını “Mukarrebûn” olarak adlandırılır. “Ebrâr” ise böyle değildir. Bunlar, Allah'ın nimetlerine kavuşmak ve azabından kurtulmak amacıyla ibadet eder. Her iki dilekleri de nefislerinin arzusudur. Bunun için “Ebrârın sevapları, mukarrebîn günahları mesabesindedir.” denilmiştir. Muhittin Uysal, **Tasavvuf Kültüründe Hadis**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012, s. 466

*Dahi şol kim fena buldu fenadan son beka buldu
Bekadan son lika buldu seni sevdi ale'l-ıtlak*

*Görünmez dane dürdane gelüpdür yola merdane
Komuşdur başı meydana ne korkmak ona ne kaçmak*

*Diler kim zar u sergerdan şarabından ola sekran
Ebed kala sana hayran ne öpmek ola ne koçmak⁸²*

Bu ahvallerin cümlesi ilahi aşkla ilgilidir ve her mürid ona nail olamaz.

2.3.10. Muhakkiklerin İstılahına Göre Tevhit

Tevhid; Arapça, Allah'ın bir olduğunu takrir etme, O'na iman etme, Allah'ı tasavvur ve tahayyül olunan şeylerin hepsinde birleme anlamlarına gelir.⁸³ Bilindiği gibi tevhit diye bir şeyi birleyip onu birlikle hüküm etmeye derler. Hakikat ehlinin kullanımında ise vâcibü'l-vücûdun zâtını zihinde tasavvur edilen, düşünülen her şeyden ayrı tutmaktır.⁸⁴

2.3.11. Cemal-i Mutlak ve Cemal-i Mukayyed

Cemal-i zat ehl-i şuhuda göre cemal-i mutlaktır, hiçbir cemalin cemaline benzemez. Mutlak cemal, mahiyetini Allah'tan başkasının bilmediği eşsiz güzellik olup bu güzelliği sadece Hakk temaşa eder.⁸⁵ Bununla beraber bütün cemal sahiplerinin cemali O'nun cemalinin nurunun ışını, kemal sahiplerinin kemali ise O'nun cemalinin ışığıdır. Buna sûrî cemal de denir. Bu mertebeyi keşfeden ehl-i şuhud diğer cemallere müptela olmaktan kurtulur. Çünkü cemal-i mutlak dışındaki bütün cemaller O'ndan feyz alır ve tüm cemaller bir emanettir. Emanet ise sahibinindir ve sonunda sahibine döneceği kesindir. Bu yüce

⁸² Bu beyitler, Ferahu'r-Rûh'ta şu şekilde şerh edilmiştir: Fena, ihsan makamıdır. İhsan ise cennettir, Avama verilir. Beka; cemaldır, havassa verilir. Lika ise görmek ve kavuşmaktır; havassü'l-havassa verilir. Bu mertebeler sıra ile verilir. Bu da Allah'ı kayıtsız şartsız sevmeye bağlıdır. Yazıcıoğlu, Allah için ağlamak, ebediyen avare kalmak ve O'na hayran olmak, şarabından sarhoş olmak istemektedir. O, hurileri istemez. Yani bunları direk istemez. Bütün hedefi o değildir. Binaenaleyh, cennette devamlı cemallulahu temaşa etmek cennet nimetlerinden istifadeye mani değildir. Yazıcıoğlu, a.g.e., s.710

⁸³ Vahit Göktaş, "Es'ad Efendi (1847/1931) ve Tevhid Risâlesi'ndeki Vahdet-i Vücûd Görüşü", **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-1)**, 21, (2008), s.430

⁸⁴ Hz. Sıddîk tevhit için şöyle buyurur: "İdraki anlamaktan acizlik idraktır." Safer el-Muhibbî, a.g.e., 397, Ayrıca "İlmi tevhit, hâlî tevhit, İlâhî tevhit, tevhit-i tahkik, tevhit-i zat tevhit-i sıfat, tevhit-i e'âl" gibi tevhit türleri hakkında bilgi için bkz. Safer el-Muhibbî, a.g.e., s.397

⁸⁵ Kâşânî ,a.g.e., s.241

hususunu, arif olan müridler tevhid yolunda çalışarak kavrarlar ve masivaya meyiletmekten kurtulup cemal-i mutlaka vasıl olurlar. Nihayetinde bu gayretlerinin saadet ve bereketine nail olurlar. Bu hususta Şeyh Arif Ömer ibn Fâriz şöyle buyurur: Cemali, itlakiyyet (kayıt altına almaksızın) ile açıklayıp ona yönelerek kayıt altındaki cemale itibar etme ve ona meyiletme sâliki Hakk yolundan ayırır ve gönünü harap eder, muhabbetini yağmaya verir.

Buradan itibaren 3. beyit 2. mısranın açıklaması başlamaktadır. “Görülen kendi zatıdır, Allah’tan başkası değil sanma” mısrasında hazf-ı muzaf vardır. “Allah’tan başkası Allah değil sanma” yerine, Allah’tan başkası değil sanma” denilmiş. Mısradaki ikinci Allah lafzı hazf edilmiş.⁸⁶

2.3.12. Hakikat Ehline Göre Zâtın Anlamı

Bilindiği gibi zat, her şeyin hakikatidir, esma ve sıfatlar ona isnat edilir. *Reşhü'l-Kelim*’de denilir ki: Allah’ın kayıtsız zatı (zat-ı itlak), şuûnlardan⁸⁷ bir şe’inde tecellisi ve zuhuru itibarıyladır. Uluhiyyet, rahmaniyet ve rububiyet gibi diğer fiiller bu tecelli ettiği fiile tabidir. Ama Allah, fiil ve isimlerinin de üstünde zat-ı bahtı bakımından ele alınırsa söylenecek hiçbir şey yoktur. Allah’ın zatının müşahede olunması tecelli-i sûri rütbesine tenezzül edip esma ve sıfat perdeleri arkasından zuhur ve tecellisi yönüyledir. Yoksa zatının hakikati bu gözler ile bu âlemde görülüp bilinmekten münezzehtir.

Bilindiği gibi bu mısra ile ilerde açıklanacak olan “Şems-i Tebriz bunu bilir” beyitinin görünürdeki lafzı ilk bakışta dehşet ve hayretle müşahede olunur. Asıl manası vahdet-i şuhud usulü ile temellendirilip tahkik sahipleri ve tevhit erbabı tarafından tespit ve tahkik olunmadıkça meram layıkıyla anlaşılmaz.

---

⁸⁶**Hazf-ı muzaf:** Muzaf ve muzafun ileyih (Türkçede isim tamlaması), iki ayrı kelimenin birbirine olan nisbet ilişkisinin ifadesidir. İki kelime bir anlam ortaya çıkarmak için bir terkip oluşturur. Bu iki kelime ayrılmaz iki parça gibidir. Tamlama terkibi, iki kelimenin arasındaki parça-bütün, zarf-mazruf, özne-fiil gibi birçok ilişkiden doğar. Bu ilişki bazen iki kelimeyi o kadar bütünleştirir ki kısa yoldan ifade etmek için sadece muzafun ileyhi (tamlayan) zikretmek yeterli olur. Örneğin “Bugün öğle yemeğinde kuzu yedim.” denildiğinde yenilenin “kuzu eti” olduğunu anlamak çok kolaydır. Böyle bir durumda muhatap bunu ya mecaz-ı mürsel olarak yorumlar ya da tamlamada hazf olduğunu anlar. Kutbettin Ekinci, **Kur’ân’da Hazf**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, AÜ SBE, 2013, s.85

⁸⁷şuûn: İlahi fiillerdir. Zatî şuûnlar ise ağacın dallarının, yapraklarının, çiçeklerinin ve meyvelerinin çekirdekte bulunması gibi ‘aynların ve hakikatlerin zat-ı ahadiyette münderic olmasıdır. Varlık mertebelerine de şuûn denir. Kâşânî, a.g.e., 355

2.3.13. Meşayihе Göre Vacibü'l-Vüçudun İki Yönü

Vacibü'l-vüçudun hakikati iki itibar iledir: İlki gayb-ı mutlaktır ki bu mertebede vacibü'l-vüçud hiçbir şekilde bilinemez. Bu mertebede Allah'ı kendinden başka bilen yoktur. Esmâ ve sıfatlar açıkta değildir. Mertebe-i vahdet-i hakikiye, künh-i zat ve ehadiyyet denilen bu mertebedir. Mutlak vüçud mertebesi, vüçudun ıtlak kaydından dahi berî olduğu, her türlü sıfat, isim, fiil ve kayıttan münezzeğ olduğu bir mertebedir. Bu makam Allah'ın künhü olup onun üstünde bir mertebe yoktur. Her çeşit belirlemeden uzak olduğu için lâ-taayyün; O'nun künhü kimse tarafından bilinemediği için Gayb-ı Mutlak, Gaybü'l-Gayb; bütün zıtlıklar, çokluklar ve varlıklar O'nda birliğe ulaştığı için Hazret-i Cemi' denildiği gibi Hakikatü'l-Hakâyık, A'ma-yı Mutlak, Gayb-ı Hüviyet Muntakâu'l-İşarât, Lâhut vb. de denmektedir. Allah'ın bu mertebedeki ismi Ahad'dır.⁸⁸ İkinci itibar tenezzül mertebesi ve isim ve sıfatlarının zuhuru mertebesidir. Bu mertebede her bir görünür varlık, görünürlük kabiliyeti ve yeteneği gereği esmâ ve sıfat aynalarından görünüp tecelli eder. Büyük şeyhler bu tecelliye tecelli-i sûrî ve tecelli-i şühûdî diye adlandırır.

2.3.14. Tecelli-i Sûrî ve Tecelli-i Şühûdî

İmam-ı Rabbanî'ye göre sûrî tecelli ilme'l-yakin mertebesidir. Bu tecelli fenaya vardırııcı değildir. Kendisine gelen için her ne kadar kayıtlardan bir kısmını kaldırır ise de fena haddine ulaştıramaz. Orada sâlikin vüçudundan bir bakiye vardır.⁸⁹

Bu konuda Şeyh Rükneddin Alaü'd-Devle hazretleri şöyle buyurur: Sâlikin tecelli vaktinde bir sûret idrak etmesine tecelli-i sûrî ve tecelli-i şühûdî denir. Şeyh Eba yezid Bestami hazretlerinin “Ben otuz yıldır Hakk'la sohbet ederim, insanlar da kendileriyle sohbet ettiklerimi zannederler.” demesi de bu makamdandır.⁹⁰ Bu makamda bütün yaratılanlar Allah'ın tenezzül mertebesindeki gölgesi ve sûreti mesabesinde olup vacibü'l-vüçud, âlemin hakikati, ruhu ve kimliği menzilesinde olur. Bu da zahir ve batın isimlerinin hükmü ve gereğidir. Zira bu mertebede Allah mazhar perdelerinin arkasından müşahede

⁸⁸ Hüsameddin Erdem, **Bir Tanrı-Âlem Münasebeti Olarak Panteizm ve Vahdet-i Vüçüd**, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 1990, s.49

⁸⁹ İmam-ı Rabbanî, **Mektubat 1. cilt**, s.109

⁹⁰ İmam-ı Rabbanî de *Mektubat*'ının 211.mektubunda Mevlana'nın “Yanımdaki güzel Hakk idi.” sözünün bu makamdan olduğunu söyler. İmam-ı Rabbanî, **Mektubat 2.cilt**, s.5

olunur. Karagöz perdesinde gölgeleri müşahede, perde arkasında o gölgeleri gösterip hareket ettiren zatı müşahede olduğu gibi.⁹¹

2.3.15. Allah'ı Görmenin ve Müşahede Etmenin İki Hâli

Hazret-i Şeyh-i Ekber, bu makam ve benzeri olan makam-ı cemde ortaya çıkan zorlukları izale etmek amacıyla kaleme aldığı *Halü'n-Naley'n* şerhinde Allah'ı müşahede keyfiyetini izah eder. Buna göre Allah'ı rüyet ve müşahede hususunda iki durum vardır. İlk duruma göre hicâb-ı Bârî'yi görmek Allah'ı görmektir. Diğer duruma göre hicâb-ı Bârî'yi görmek Allah'ı görmek demek değildir. Örneğin; “Ben birisini gördüm.” dendiğinde görülen şey o kimsenin cismi ve beşeriyetidir. Bununla beraber görülen cisminin ötesinde Rabbani sır olan Rahmani ruhu vardır. O kimse o ruhaniyetten ayrı değildir. Onun cismi lezzet aldığı zaman ruhu da lezzet alır; azap gördüğü zaman ruhu da azap görür. Cismin hissettiğini ruh da hisseder. O halde ruhaniyet, cismaniyetin kendisi ve hakikatidir. Şahs-ı cismani o hakikatin esma ve sıfatlarıyla kaim ve muttasıftır. Bunun gibi Allah azamet ve ululuk mertebesinden hicabiyet mertebesine tenezzül edip yarattıklarına sevgi ve rahmetle tecelli ve tenezzül buyurduğu zaman O'nun zatından bir suret görülür ki onun asla eşi ve benzeri yoktur. O zaman anlaşılır ki cismaniyetin vücudu cisimle değil, Allah'ın nur perdeleri ve sonsuzluğu ile dir. Cismaniyet, insanın kendisinden başka bir şey olmadığı gibi, perde de O'nun nurunun vücudundan ve bereketinden başka değildir. Ama ikinci durum Allah'ın hicaptan ayrı olduğu durumdur. Mesela insan kendi zatına baksa onun tasarrufunun kimde olduğunu ve onu hareket ettirenin kim olduğunu bilir. Ayrıca onu dinleten, konuşuran, gördüren, isteteni de anlar. O zaman bu sıfatların kendinden başka birisine ait olduğunu anlar, ancak onun özünü ve hakikatini bilemez. Bu, şüphesiz kendi cismaniyetinden başka bir şeydir. İnsan, O'ndan ayrılınca bedeni cansız kereste gibi kalır ve kabir çukuruna terk edilir. Hareket, görme, işitme, söyleme gibi canlılık belirtileri sona erer. Yani cismaniyetin insanın hakikatine bir perde olduğu açıktır. Allah, Rabbani sırların olduğu insan hakikatinin üzerine bedeni bir elbise yapmıştır. İşte bunun gibi Allah da tecelli eylediği sûret ve perdeden farklıdır.⁹² Ankebut suresi 6. ayette de bu bildirilir: “Kim cihad ederse; ancak kendisi için cihad etmiş olur. Zira Allah; âlemlerden müstağnidir.”

⁹¹ Klasik Türk şiirinde Karagöz oyunu tasavvufi düşüncenin işlendiği bir mecradır. Bununla ilgili örnekler için bkz. Özer Şenödeyici, “Klasik Şiire Akseden Karagöz” *Gazi Türkiyat Dergisi*, 13, (2013), s.115

⁹² Muhyiddin ibnü'l- Arabî, sonsuz olan İlahi isimlerin her birinin bir üsttekine perde teşkil ettiğini, nefsin karanlık perdelerini riyazetle aşan bir salikin nur perdelerinde de yükselmesi gerektiğini belirtir. Süleyman Uludağ, “Hicab” *TDVİA içinde*, 17, Ankara: TDV, 1998, s.431

İkinci merteye olan tecelli-i hicabiyet ise Şûra suresi 51. ayette bildirilir: “Meğerki bir vahy ile veya perde arkasından...” Bundan anlaşılır ki Allah müşahede edildiği zaman O’nun yüce perdeleri müşahede edilir. En’am suresi 103. ayette “Gözler, O’na erişemez. O ise, bütün gözlerle erişir.” buyrulmaktadır. Bu, böylece akıl sahiplerine tebliğ edilir.

2.3.16. Allah’ın Tecellilerinin Keyfiyetinin Bilinirliği

Allah’ın zat-ı şerifinin keyfiyeti bilinmediği gibi eşyanın a’yan-ı sabitesindeki tecellisinin keyfiyeti de bilinmez. Zira bunların hakikat ve keyfiyetleri Allah’ın kendi ilmine mahsustur. Kendinden başka ne melekler, ne peygamberler bilebilir. Büyük şeyhler bunların keyfiyetinin bilinmeyeceğine inanmanın ilim, marifet ve iman gereği olduğunu söylerler. Şeyh-i Ekber, *Fütuhât*’ında buyurur: Bana Allah hakkında bilinen nedir, diye sorduklarında şöyle cevap veririm: “Cenab-ı Allah ulûhiyet ve rububiyet ile muttasıf olduğunu bilmek benim imanım ve dinimdir. Ama Allah’ın zatının keyfiyet ve niceliğini bilmemek ve bilinmez diye iman etmek de benim imanım ve dinimdir.” dediğimde bana bunun, Allah’ın Ali İmran suresi 28. ayetindeki “Allah, size kendisinden korkmanızı emrediyor.” ayetinin gereği olduğunu söylediler. Bu sefer şöyle sordular: Size Cenâb-ı Allah’ın tecellisinden bir şey var mıdır? Cevaben şöyle dedim: Ben Allah’ı her zuhur ve tecelli ettiği yerde müşahede ederim ve O’nu müşahede ettiğim zaman tenzih ile teşbih arasında müşahede ederim. Yani tecelli zamanında müşahede edince tenzih ve teşbih arasını birleştiririm ve Allah’ı şöyle takdis ederim: “Allah’ım senin zatını takdis ve tesbih ederiz ki sen tenzihten teşbih ile tenezzüh edip teşbihten de tenezzüh ve takdis ile münezzeh ve mukaddes oldun.

Şeyh-i Ekber yine *Fütuhât*’ında buyurur: Eğer biz mahlûku Allah’tan soyutlarsak, yani Allah’ın mahlûkla hiçbir ilgisi yoktur, dersek âlemler mevcut olmazdı. Zira sonradan yaratılanların yokluğu Allah’ın zatının gereğidir. Bizatihi mevcudiyet vacibü’l-vücut olan Allah’ın zatına hastır. Eğer mevcudat Allah ile aynıdır, dersek âlemler mahlûk değildir, demek gerekir. Bu ise batıldır. Mahlûkatın mevcudiyeti Allah’ın yaratmasıylaadır. Var etmek ve yok etmek O’nun tasarrufudur. Nitekim En’am suresi 102.ayette buyrulur: “İşte Rabb’iniz olan Allah, O’ndan başka hiçbir tanrı yoktur. Her şeyin yaratandır ve O, her şeye de Vekil’dir.” Allah, kullarına yakınlardan en yakındır. Ama bu yakınlığın keyfiyetini peygamberler ve yakın melekler de dâhil kimse bilemez. O, bir şeye eş ve benzer olmaktan

münezzehdir. Şûra suresi 11. ayetinde, “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.”, En’am suresi 103. ayetinde, “Gözler O’na erişemez. O ise, bütün gözlere erişir.”, Taha suresi 110.ayetinde ise “Onların hiçbirinin ilmi asla bunu kavrayamaz.” buyrulur. Zihinler ve akılların Allah’ın zuhur ve tecellilerini anlaması için erbab-ı şuhûd ve keşif sahipleri mükâşefe ve müşahedeleri gereği bu misalleri anlatmıştır. Yoksa Allah’ın zatını, rububiyetini sıfatlarını bu gibi temsiller anlatmaktan acizdir.

2.3.17. Gönül Denilen İnsan Hakikatının Tarifi; Kemal, Şeref ve Düşüşü

Bilindiği gibi gönül, yürek tabir olunan et parçası değil, kalp denilen hakikattir. Ama yürek gönlün tecelligahı ve mazharıdır ki gönül o yüreğin özünde, gözdeki görme kuvveti ve nuru gibi bir Rabbani sırdır. Gönlün tarifinde arifler çok kelimeler etmiştir. Örneğin; İmam-ı Gazzâlî kalbi şu şekilde tanımlar: Kalp, Rabbani ve ruhani bir latife ve inceliklerdir. O latife insanoğlunun hakikatidir. İdrak eden, bilen ve kavrayan odur. Onun cismani kalp ile bir ilişkisi vardır. Bu ilişki, renklerin cisimlerle olan, sıfat ve niteliklerin mevsuflarla veya oturan adamın mekânla olan ilişkisi gibidir.⁹³ Bazı büyükler gönlün ruh-ı izafi denilen ilahi sır ve hayvani nefis arasında olan bir nurani cevher olduğunu söyler. İnsanlık onunla kazanılır, hayvandan onunla ayrılır. Hakîmler bu kalbe yani gönle nefis-i natika derler. Ruh-ı izafi gönlün batını, nefis-i hayvaniye ise zahiridir. Nefis-i hayvaniye gönül ile ceset arasında vasıtaadır. Ariflerin ittifakına göre gönül Allah’ın aynası ve marifetullahın hazinesidir. Arif olanların gönlü arşullahtır ve babullahtır. Allah’a gönül kapısından ulaşılır, gönül Rahmani tecellilerin mekânıdır. Fakat cehalet, gaflet, bencillik ve günahlar gönlü kederli yapar ve zor işlere giriftar eder; gönül taştan daha katı, iğne deliğinden daha dar olur. Nitekim Araf suresi 179. ayette buyrulur: “Onlar; hayvanlar gibidirler, hatta daha da sapıktırlar.” Bakara suresi 174. ayette ise “Şimdi onlar taş gibidir. Yahut daha da katı.” buyrulur. Gönül Allah’a yönelerek öyle bir genişlik ve kuvvet bulur ki sınırı tarif edilemez. Nitekim Allah hadis-i kudside “Yere göğe sığmam, müminin kalbine sığarım.” buyurur. Yazıcızade Mehmed, *Muhammediyye*’sinde “Gönül sığmaz yere göğe elinde tutar ol Vehhab” diyerek gönlün şerefini beyan eder. Gönlün yüceliği, istidat ve kabiliyeti ile ilgili büyük şeyhler çok söz söylemiştir.

⁹³ Gazzâlî, **Kalp Risalesi**, s.19

Sufi mahlasını arifler seyr ü sülukta kemale erişince alır. Kulları irşada muktedir olup fena ve beka makamlarında olgunluğa erişen müridler hâl ve makamına göre melamiyye, mutasavvıfa, mürid ve hadim isimlerinden birini alırlar. Hz. Nâzım'ın burada muradı hakiki sufi olmaya gayret eden müridlere seslenmek ve henüz hakikate ermeyen ancak ona vasil olmaya çalışanları irşad etmektir.

Sâfi, safvet kökünden gelmekte olup kin ve hileden temizlenmiş nesneye denir. Murat, insan kalbini kaygı ve tasadan temizleme ve ağyara meylin kirinden tasfiyedir. Bunlar olmadıkça gönül aynası temizlenmez. Nitekim aynanın yüzeyi pustan, pastan temizlenmedikçe güzelliği göstermez. Gönül de masivanın kirinden ve başkalarına meyilden temizlenmedikçe Allah'ın cemalinin aynası olmaya layık olmaz. Bu önemli husus ise murakabesiz gerçekleşmez. Murakabe salıkların seyr ü sülukda muhtaç olduğu bir makamdır.

2.3.18. Murakabenin Büyük Faydası ve Seyr ü Sülûkteki Önemi

Erten, murakabeyi Kur'an bağlamında değerlendirir. Buna göre iki çeşit murakabe vardır: Yukarıdan aşağıya dikey murakabe (Allah'ın murakabesi) ve aşağıdan yukarıya murakabe (kulların Allah'a murakabesi). Allah'ın murakabesi; kullarını gözetmesi, takip ve kontrol etmesidir.⁹⁴ Kulların murakabesi ise Kuşeyrî'nin ifadesiyle Allah'ın her an kulun hâlini bildiğini ve gördüğünü bilmesi ve bu şuur ile hareket etmesidir.⁹⁵

Bilindiği gibi şeyhlerin ıstılahında murakabe diye Allah'ın, kulun bütün yaptığı işlerin sebebi olduğunun ve bildiğinin daima bilincinde olup uyanık olmasına derler. Bu husus en yüce kalp amellerindedir. Murakabe olmadan kalbin kurtuluş yuları ele gelmez. Murakabe, mürid-i sadığın kalbini ve diğer organlarını korumaya ve yalnız kalan nefsinin sıkıntılı isteklerine engel olmaya yarar. Böylece gönlüne arif ve vakıf olan mürid-i sadık ehl-i dil zümresine girer. Eba Yezid Bestami hazretlerine kazandığı maarif ve kemale nasıl sahip olduğunu sorduklarında kendisi on sene kapıcılık, on sene süpürgecilik, on sene de bekçilik yaparak kemale erdiğini söyler. Soranlar, kendisini bu hizmetlerde görmediğini söyleyince kendisi on sene gönül kapısını bekleyerek kalbine kapıcılık ettiğini böylece

⁹⁴ Mevlüt Erten, "Kur'an'da İnsan Yetiştirme Düzeni Olarak Murakabe", **CÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 18(2), (2014), s.320

⁹⁵ Erten, a.g.e., s.324

nefsanî ve şeytanî düşünceleri engelleyip kalbine gömdüğünü; on sene de süpürgecilik ederek kalbini yakışıksız şeylerden temizlediğini; on sene de bekçilik ederek kalbini tevhit değneğiyle ezip yumuşatarak saflaştırdığını; bunlardan sonra bu saadete nail olduğunu söylemiştir. Murakabe bu yüce durumların hepsine kefildir.

2.3.19. Kapı (Vech-i Has)

Vech-i has, her bir şeyin hakikatının ezeli konumu ile zatı arasındaki özel yöndür. Her varlık ve zat arasında özel bir yön vardır. Bu özel yön ile Allah'tan doğrudan bilgi alınabilir. Her şeye ilahi yardım, bu özel yön ile ulaşır.⁹⁶

Bilindiği gibi bu makamda kapıdan maksat vech-i has denilen en özel kapıdır ve buna arifler ve muhakkikler vâkıf olabilir. Hakîmler bu veche vakıf değildir. Ariflere göre bütün yaratılanlarda vech-i has potansiyel olarak vardır. Ancak insanların çoğu ondan gafildir. Bu duruma şöyle bir örnek verilebilir: Okuma yazma bilmeyen bir adamın eline Kuran-ı Kerim vererek ondaki Rabbani hakikatleri ve Rahmani bilgileri anlamasını istesek o kişi ancak harf ve kelimelerin şeklini görür. Onların manasını anlayamaz. Bu kişi kâmil bir üstattan Kuran-ı Kerim'i öğrenip Arapça lügati ve kuralları ve ıstılahları anlayınca lafızların manasına derece derece vakıf olmaya başlar. Daha sonra Allah'ın izniyle arif ve kâmil bir zat olarak maarif kapıları onun gözüne ve gönülüne açılır. İşte bunun gibi vech-i has da herkeste potansiyel olarak mevcut olup gaflet ve cehalet perdeleri altında gömülü ve belirsiz kalmıştır. Gönül masivadan temizlenerek mahcubiyet ve cehalet karanlığından kurtulup, kalp parlatılmış ayna gibi saf ve nurlu kılınca vech-i has pencereleri açılarak aşikâr olur. O zaman Cemâl-i mutlak'ı müşahede ve mükâşefe ile her an kalp nuru çoğalır. Hakikat ehli Kasas suresinin 88. ayetinde buyrulan "O'nun zatından başka her şey helak olacaktır." ifadesindeki vechin, vech-i has olduğunu söylemişlerdir.

Hakiki müritlere açılan bu kapılar tecelli-i şuhud, tecelli-i sûri ve tecelli-i ef'âlî kapıları olup tecelli-i saffat ve tecelli-i zatın dereceleridir. Bunlardan tecelli-i şuhud zuhur ve ıyan cihetiyle en geniştir. Fakat bunun edebini ve hukukunu muhafaza etmek çok zordur. Her bir mevcutta Allah'ı müşahede mütalaa olunca bu edebi ve hukuku korumanın, özellikle şariat hükümleri gereğince, ne kadar zorlaşacağını kalb-i selim erbabı

---

⁹⁶ Demirli, a.g.e., s.212

bilir. Çoğunluğu dinsiz olan mübahi ve müşebbeheler bu makamda tehlikeye düşerek şeriatın Allah indinde ne derece yüce olduğunu, mahşerde ilk önce ondan hesap sorulacağını cehaletinden ya da inkâr ettiğiinden dolayı boş hükmünde görürler. Böylece İslam'dan yılanın kabuğundan soyulması gibi çıkarak bunu da bir iftihar vesilesi gibi görüp kendilerini ehl-i şühudun büyüğü zannederler. Gönül aynasını saf eden sadık müritlerin kalbine cemal-i rabbani ve kemal-i rahmani nereye baksa her taraftan görülür, her şeyde hüsn ü cemal ve kemal müşahede eder. Onun mertebesine Secde suresi 7. ayetinde buyrulan “yarattığı her şeyi güzel yaratan O'dur.” ifadesi gereği Cemal-i mutlak genişlik perdesinin rehberi olur. Bu makama erişen erbab-ı şuhuda Cemal-i mutlak'ın maarif koridorlarından bir koridor açılır ve bunlar daima o yüce manzarayı temaşa ile mutlu ve ferah olur.

2.3.20. Cemal-i Mutlak Hususunda Şeyh-i Ekber'in Sözleri

Cemal-i mutlak hususunda Şeyh-i Ekber, *Fütühat*'ında şöyle buyurmuştur: “Âlemin tamamı O'nun zatının cemali olup âlemin güzelliği O'nun güzelliğidir. Zira Yaratan'ın sanatı yaratılanların kemalidir. Bu sırra vakıf olan arifler İlahi sanata meyil ve muhabbet ederler. Bu yönüyle âlemi Hakk'ın aynası diye isimlendirdik. Arifler âlemde görmediler ama Hakk'ın suretini müşahede ettiler. Çünkü Allah cemildir ve cemal ise o lezzetlere sevgili olmakla müşahede edenlerin kalplerindedir. Hariçten bir sebebi yoktur ve daima bir kararda sabittir.”

Bu bölümde, *Şems-i Tebriz bunu bilir ehad kalmaz fena bulur* mısraı açıklanmaktadır. Tebriz, Azerbaycan eyaletinin başkenti olan meşhur Tebriz şehridir. Buradan birçok âlim ve şeyh zuhur etmiştir. Ama şu anda İran devletinin hükmündedir. Şems-i Tebrizi lafzında şeyhin Tebriz'de doğduğu anlaşılır ve şehrin güneşi ve şerefi olduğuna da telmih vardır. Şems-i Tebrizi kendi zatını tecrit yoluyla muhatap sayarak kendisiyle başka bir kişiymiş gibi söylemiştir. Bu mısradaki kast edilen şudur: İşaret edilen tevhit sırrını bilen ilminde ve şuhudunda masivadan eser kalmaz. Bütün varlıklar vacibü'l-vücuda ait olup, kendisinin zan olunan varlığın âlemde bir emanet olduğunu aşikârdır. Şems-i Tebrizi'in varlığı âlemde ancak bir kuru isimdir. Varlığın Allah'a ait olduğunu ilme'l-yakin ve ayne'l-yakin bilip müşahede eder.

2.3.21. Âlemin Hem Fani ve Mahv Olup Hem de Mevcut Olmasının Meşayihe Göre Anlamı

Hz. Nazım'ın “ehad kalmaz fena bulur” sözünden ilk önce akla bu kâinatın tamamen yok olacağı gelir. Bu şekilde inanmak caiz değildir. Zira âlem sonradan yaratılmış olsa da Allah onu tamamen yok etmek için değil, sonsuzluk için yarattı. Bu âlemin tamamen yok olacağına inanmak küfürdür. Kıyamet vakti yerlerin ve göklerin değişimi ve bozulması âlemin külli mahvolmasını gerektirmez. Zira arş, kürsü cennet, cehennem, levh ü kalemden ibaret olan âlem-i mülk fani değildir. Hz. Nazım'ın bu kelimadan muradı cümle varlığı vacibü'l-vücuda vererek yokluğu bile hakikatte yok olana döndürmektir ki bu mümkündür. Zira yokluk, mümkünün zâtî sıfatıdır. Onun vücudu Allah'ın ilmindeki suretlerden ibaret olan a'yan-ı sabitesine giydirilen bir emanet elbisedir. Allah, kereminden dolayı vücudu ona giydirmiştir. Onu kendilerinin zannedecekleri surette göstermiştir. Böylece âbid ve Mabud, Hâlik ve mahlûk mertebeleri aşikâr olup ulûhiyet ve rububiyet, kulluk ve mahlûkattan ayrılmış olur. Hakikatte vücut ve varlık Allah'ındır. Başkalarının onda bir tasarrufu yoktur. Zira vücuttan daha yüce bir şey yoktur.

“Bu âlem külli mahv olur hemen baki kalır Allah” mısrası ilk mısraın mazmununun açıklamasıdır. Mahv, şeyhlerin ıstılahında kötü vasıfların ve emanet olan yaratılmışların zail olmasıdır.⁹⁷ Mahvü'l-cem ve mahvü'l-hakiki de kesretin vahdette yok olmasıdır. Hazret-i Nazım'ın “Bu âlem külli mahv olur.”kelamından muradı hakiki mahvdir. Âlemin fani olup mahvolmasından maksat arifin ilminde ve şühûdunda Allah'tan başkasının vahdet-i vücudda yok olmasıdır. Zira arifler bilir ki cümle varlık Allah'ındır. Masiva yok olucudur ve mevhum bir isimden ibarettir. Vacibü'l-vücut, mümkünatın ayan-ı sabitesinden istidat ve kabiliyetleri gereği onların suretlerine vücut feyzi ile tecelli edip varlık bahş etti. Bu sırrı arif ve mükaşif olup müşahede eden ehl-i şühud ve erbab-ı keşif Allah'tan başka her şeyin fani ve mahvolması ile bütün varlığı Allah'a ısmarlanıp aslına döndüğüne ve yokluk deryasına sığındığını müşahede ile *la mevcude illahu* sırrına vakıf olurlar.

⁹⁷ fena-beka, mahv-ispat: Beşeri niteliklerin silinmesi, ilahi niteliklerin onların yerini alması. Bkz. Demirli, a.g.e., s.319

2.3.22. Ehl-i Vahdete Göre Cebr-i Mahz

Cebr-i mahz (tam cebir) gereği kulların tamamı yaptıkları işlerde mecburiyette kalıp şeriat hükümlerine gerek kalmayacağı düşüncesi, Abdurrahman Cami hazretlerinin *Dürre* adlı sorular risalesinde açıklanır. Buna göre vahdet-i vücuda inanan sufiler Allah'ın vahdet mertebesinde kesret mertebesine tenezzül edince esma ve sıfatların tamamının ehadiyyet ile tenezzül ettiğini belirtir. Bu tenezzülde yüce Zatı, mümkinatın kabiliyet ve istidatına göre tenezzül eylediği gibi esma ve sıfatları da kabiliyet ve istidata göre taayyün, takayyüd ve tekessür eyledi. Öyleyse kulların ilim, kudret ve iradelerinin cümlesi Allah'ın sıfatları, yani ışığıdır ki itlak mertebesinde takayyüd mertebesine kabiliyet ve istidata göre tenezzül edip zuhur eylemiştir. Kulların yaptığı işlerin tamamı yalnızca Allah'ın kudretiyle vakidir. Ama kulların yaptığı işler kendilerinin kazanımları olup ona göre karşılık görürler. Zira ilk bakışta kazanılmış olan, onların yaptıklarıyla ilgili olup Allah'ın kudreti ona göre başlar. Lisan-ı hâl ile talep etmek söz ile talep etmekten daha iyidir. Lisan-ı makal lisan-ı hâlin yardımcısı ve tercümanıdır. Ama kulların yaratılıştaki o işlerde bir etkisi yoktur. Çünkü yaratıcı Allah'tır.⁹⁸

Bu vahdet-i vücud kaidesine göre cebr-i mahz şüphesi ortadan kalkarak ihtiyari işlerin kabiliyet ve istidat gereği meydana geldiği anlaşılır. İsrâ suresi 84.ayetinde buyrulan: “De ki: Herkes, yaratılışına göre hareket eder.”, 25. ayetinde buyrulan: “Rabb'iniz nefislerinizde olanı en iyi bilendir.” ve En'am suresi 149. ayetinde buyrulan: “Üstün ve mükemmel hüccet Allah'ındır.” nasları gereği herkesin amel ve kazanımın kendi istidat ve kabiliyetine göre vücud bulduğu anlaşılır. Böylece cebr-i mahz tehlikesinden kurtulunur. Büyük şeyhlerin “Biz geçmişten korkarız, avam olan insanlar sondan korkar.” buyurdıkları bu cümledendir. Çünkü Allah'ın ilm-i ezelisini kendisinden başka bilen yoktur. Son ise geçmişe bağlıdır. Bu sebepten arifler geçmişten korktuklarını belirtmişlerdir.

2.3.23. Cem Makamının Tehlikesi

Halk olmaksızın Hakk'ı görmeyi ifade eden cem, ikiliği çağrıştıran her türlü işareti ortadan kaldıran bir makamdır. Kulun manen, zihnen ve kalben Hakk'la olma hâli ve

⁹⁸ Ayrıca cebir konusunun mezheplere göre detaylı anlatımı için bkz. Gazzâlî, *Mektûbat*, 2. Cilt, s.343

bilincidir. Fark ise cem hâlinin aksine kişinin halkı ve kulluğunu müşahede etmesidir. Farkı olmayanın kulluğu, cemi olmayanın da marifeti olmayacağından her iki hâl de gerekli görülmüştür. Fatiha suresindeki “Sadece sana ibadet ederiz” cümlesi farka, “Sadece senden yardım isteriz.” cümlesinin de cem hâline işaret ettiği belirtilmiştir.⁹⁹

Hz. Nazım’a göre makam-ı cem çok tehlikeli bir makamdır. Hatta Abdülvehhab el-Şarani hazretleri şöyle buyurur: “Şeyhimiz Aliyyü’l-Havas bana şöyle vasiyet etti: ‘ Ey oğlum, Cem makamından kork ve sakın. Zira o makam ayakların kaydığı makamdır ki onda şüphe gayet koyudur. Aklî deliller ona mukavemet edemez. Hulul ve ittihadı inanıp dinsizliğe düşme hep bu cem makamında olmuştur. Korunma ve kurtulma hep Allah’tan sorulur.’”

2.3.24. “Her şey O’dur” Sözünün Tehlikesi ve “Her şey O’nun ya da O’ndandır” Demenin En Doğru Yol Olması

Cem makamındaki birçok kimse mertebesinin zorluğunu idrak edemediğinden vücub mertebesi ile imkân mertebesini fark edemeyerek *heme üst*¹⁰⁰, derler. Bu bir benzetmedir. Benzetme ise Allah’ı kayıt altına alma olup caiz değildir. Nitekim Yazıcızade Mehmed, *Muhammediyye*’sinde şöyle buyurur:

Dime bu cümle hep oldur ki her yüzden olur zâhîr

İrâde kimse yok ol var hemîn ol lâ-yezâl Allah

Bu sözler hep tariķinde şerî‘atde küfürdür kim

Ta‘ayyün lâ-ta‘ayyünden ğanîdür zü’l-celâl Allah

Şeyh İsmail Hakkı bu beyitleri *Ferahu’r-ruh* adlı eserinde şöyle şerh eder: Allah’ı zikrolunan şekilde vasıflandırmak hakikatte ve şeriatıta küfürdür. Zira hakikat ehli kendini Allah’a adama makamındadır. Bu makamda ispat ve inkâr, canlı ve cansız mülâhazası yoktur. Şeriat ehli ise tevhit makamındadır. Bu makamda Allah’ı kayıt altına almak sonradan meydana geldiğine inanmaktır. Bu ise katıksız küfürdür. Özetle; Allah’ın

⁹⁹ Kâşânî, a.g.e., s.242

¹⁰⁰ “Her şey O’dur.” Vahdet-i vücudu ifade eder. Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, s.164

sıfatlarının nurları âlemde zahirdir. Zat-ı şerifine göre ise taayyün ya da la-taayyün yoktur.¹⁰¹ Keza Hz. Hüdâyî buyurmuştur: *Taayyün la-taayyünden münezzehsin Hüda ya sen.* Şeyh İsmail Hakkı ise bu mısraın izahında buyurmuştur: “Sen isbat ve nefyden münezzehsin. Zira isbat nefy tarafından gelir. Bu ikisi de hâdistir (sonradan olma). Hakikat, Allah’ın olduğu gibi durmasıdır. Şöyle de denilebilir: Allah’ım, Sen zat itibariyle kâinattan münezzehsin; zuhur itibariyle değil. O, O’dur, eşya, eşyadır.¹⁰² Mevlana Cami hazretleri vücudun mertebelerinin muhafazasının tevhit yolunda çok önemli olduğunu tembih ederek buyurur: “Vücudun mertebelerinden her birinin gerek vücub gerekse imkân özel bir hükmü vardır. Eğer o hükümler gereği gibi muhafaza edilmezse dinsiz olunur. Vücub ve imkân mertebeleri birbirine karıştırılmamalıdır.” Tarikat büyükleri mertebelerin karıştırılmasının küfür olduğunu söyler.

Tecelli-i sûri ve şühûdi hususunda şeyh Ebu’l-Hüsnu’l Şazeli buyurur: “Ehl-i şühûd Cenab-ı Hakk’la vücudda yaratılanlardan bir kimse görmez. Mahlûkta görülen Hâlık havada görünen zerre gibidir. O görülmek istense hiçbir şey bulunamaz. Velhasıl insan hiçbir zaman Tanrı olamaz. Ama tevhit yolunda gayretle çalışılırsa bir makama varılır ki insandan benlik kalkar ve her durumda Allah müşahede edilir. Her durumda meratib-i vücub ve meratib-i imkânın hükümlerini gözetmek gerekir. Allah’ı takyid ve teşbihte aşırılığa gidenler küfre ve şirke düşmüştür. Kimisi Hz. İsa Allah’ın oğludur ve Rabb’dır, der; kimisi Firavun, Nemrud ve emsalini İlah’dır, der; kimi puta tapar, kimi aylara, yıldızlara tapar. Kimileri de hulul ve ittihad davasına düşerek kendini ya da şeyhini tanrı sanır. Niceleri de Hz. Ali’ye ve evlatlarını mabud sayar. Bunca dalaletin cümlesi takyid ve teşbihten kaynaklanır. Tenzih yolunda da bazı tehlikeler vardır. Bunlar şer’i delilleri bırakarak kendi akıllarına tabi olurlar. Mesela mutezile taifesi Allah’ı görmede (rüyet) akli delilleri nakli delillere tercih ederler ve rüyet, kabir azabı, mizan, yeniden dirilmeyi inkâr ederler. Hâsıl-ı kelam, ilahi bilgilere ve Rabbanî hakikatlere erişmeyen kimse “Her şey O’ndandır (hem ba üst veya hem ez üst)” demelidir.

---

¹⁰¹ Bkz. Yazıcıoğlu, a.g.e., s.999

¹⁰² Bkz. Yazıcıoğlu, a.g.e., s.985

2.3.25. Ariflerin Marifetullahın Son Derecesinde Tenzih ve Teşbihi Birleştirmesi

Tenzih ve teşbih, zuhurla birlikte ortaya çıkar. Zuhur, görünür hâle gelmek demektir. Bu da şuunat-ı gaybiye ve şuunat-ı mevcudiye diye iki şekilde gerçekleşir. Şuunat-ı gaybiye, Allah'ın her şeyi ayan-ı sabitede oluşturmasıdır. Şuunat-ı mevcudiye ise yaratılıştır. Allah her şeyden evvel kendini biliyordu. Bildiklerini bize bu âlemde bildirdiğine göre, bildiren tenzihte bile olsa, bildirirken teşbihte görünmüştür. Görülene “Allah” demek, onu bir esma ile sınırlandırmak; “Allah değildir” demek ise O’nu inkâr etmek olur. İşin doğrusu bu ikisi arasında bir yol bulmaktır. Bu da İslamiyetin esası olan “beyne’t-tenzih ve’t-teşbih” prensipidir.¹⁰³

Tenzih ve teşbih konusunda hakikat ve maarif denizlerinde dalgıç olmayanlar için evla ve elzem olan susmaktır.

2.3.26. Şems-i Tebrizi'nin Menkıbeleri

Bilindiği gibi Nazım hazretleri aslen Tebrizli olup temiz yaratılışlı, güzel huylu, ruhaniyeti insaniyet yönünden üstün, elest bezminde sarhoş olan azimli bir zattır. Gark olma haliyle ayıklığını yok eden ve hakiki sevgilinin devamlı sevgisine talip, yokluk içinde yokluk makamında vekil ve o saf ve temiz şaraptan sadık âşıklara saki olmuştur. O hazret bazı yüce hallerini nakletmek için şu hikâyeyi anlatırmış: “Henüz ben okula giden bir çocukken Hz.Muhammed'in yoluna olan şiddetli sevgimden kırk gün geçse dahi bana yemek yeme arzusu gelmezdi. Eğer bana yemek teklif etseler elimle ve başımla reddederdim.” Yine şuhud ve istiğrak hallerini şöyle hikâye eder: “ Büyük tarikat dervişlerinden birisi bana hayırla dua edip Allah sana gönül birliği ve şuhud ihsan eylesin, deyince ben ona bana böyle dua etmemesini söyledim. Bana, Allah cemiyet-i dil ve şuhudu kaldırıp biraz tefrika ihsan eylesin diye dua et, dedim. Çünkü ben şuhud ve istiğrakta aciz kaldım. Biraz farka düşersem rahat ederim.” Menkıbe kitapları Hazret-i Şeyh'in bu güzel halleri ile süslüdür. O yüce zatın Mevlevî şeyhlerinden olan Mevlana Celaleddin-i Rumi hazretleri gibi bir *Mesnevi* sahibi kâmil insanın manevî oğlu olma kadrine açık delildir.

---

¹⁰³ Filiz a.g.e., s.47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TRANSKRİPSİYONLU METİN

3.1. Tenkitli Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem

Öncelikle elde edilen nüshaların hangilerinin metni oluşturmada kullanılacağı tespit edildi. Elde edilen sekiz adet nüshadan bazı karinelere hareketle sadece İ nüshalarının yakın akraba olduğu görüldü.¹⁰⁴ Bunlardan İ1 nüshası değerlendirmeye alındı. Nüshaların herhangi birinde belirgin bir üstünlük olmadığı için hepsi tenkitli metne dâhil edildi. Müellifin metnine en yakın metin oluşturulmaya çalışıldı.¹⁰⁵

Nüsha farkları dipnotta gösterildi. Bir ya da birkaç nüshada olup diğerlerinde olmayan ibareler “.....: ...’de yok. (örneğin; kuddise sırruhu: S1’de yok.)” şeklinde gösterildi.

Diğer nüshalarda olup S1 ve S2 nüshalarında olmayan çok uzun kısımlar vardır. Bu kısımlar yukarıdaki gibi gösterilse dipnotta çok fazla yer kaplayacaktı. Bunun için iki dipnot arasına alındı ve aşağıdaki gibi gösterildi:

“Bu kısımdan (272. dipnot) 587. dipnota kadarki kısım S1 ve S2’de yok.”

“272. dipnottan buraya (587. dipnot) kadarki kısım S1 ve S2’de yok.”

Nüshaların sayfa numaraları metin içinde köşeli parantezle gösterildi. [A1 8a, A2 31b] gibi.

---

¹⁰⁴ İ nüshalarının hepsinde fihrist var. İ1 ve İ2 nüshaları neredeyse tamamen aynı. Sadece İ3 nüshasında farklılıklar var. O da sayfa kenarlarında sahh kaydı olarak gösterilmiş. Tenkitli metinde İ3 nüshasındaki sahh kayıtları nüsha farkı olarak gösterildi.

¹⁰⁵ Tenkitli metin oluşturmada şu makalelerden yararlandı: bkz. Ahmet Ateş, **Metin Tenkidi Hakkında**, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 7 (1942), s.212-252. M. Fatih Köksal, **Metin Neşrinin Ana Esasları**, *TÜBAR*, XXXI (2012), s. 179-209.

Arapça, Farsça ibareler, beyitler; ayet ve hadisler Latin harflerine aktarılmadan yazıldı. Metin içerisindeki fonksiyonları dipnotta elden geldiğince belirtmeye çalışıldı. Ayet mealleri, hadis ve kudsi hadislerin anlamları dipnotta gösterildi.

Bir büyüğün uzun cümlelerden oluşan sözü bittiği zaman yazılan “intiha, intiha kalamü’ş-şeyh” gibi ibareler, diğer cümlelerle karışmasını engellemek için parantez içine alındı.

Ara sözler de uzun cümlelerin anlaşılmasını kolaylaştırmak için iki kısa çizgi arasına alındı.

Manzum bölümlerde rastlanan vezin bozuklukları dipnotta gösterildi.

Arapça ve Farsça tamlamaların, kısa çizgiyle ayrılan ön eklerin yazılışında İsmail Ünver’in makalesindeki esaslara uyulmaya çalışıldı.¹⁰⁶

Eklerin yazımında Yavuz Kartallıoğlu’nun makalesindeki görüşlere riayet edildi.¹⁰⁷ Örneğin; -dİr eki dudak uyumuna göre yazıldı.

Neşir, klasik transkripsiyon alfabesi ile oluşturuldu. Yazı fontu olarak “Oktay new transkripsiyon” kullanıldı.

3.2. Nüsha Tavsifleri

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı’nda yer alan nüshalar bizzat görülerek incelenmiş; Süleymaniye Kütüphanesi’ndeki nüshaların ise sadece tespit fişlerinin görülmesine izin verilmiştir. Ayrıca Nadir Eserler Kütüphanesi’ndeki nüshaların iki tanesinin orijinal katalog kayıtları da görülmüştür. Eserlerin elektronik ortamdaki katalog bilgileri ile orijinal katalog bilgileri karşılaştırılmış ve eksiklik ya da yanlışlar varsa tavsiflerde gösterilmiştir.

---

¹⁰⁶ İsmail Ünver, Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler, **Turkish Studies**, 3(6), (2008), s. 1-46

¹⁰⁷ Yavuz Kartallıoğlu, Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır? , **Turkish Studies**, Volume 3/6 (2008), s. 449-470

Nüshalara, bulunduğu kütüphanelerin ilk harflerinden oluşan rumuzlar verilmiştir. Aynı kütüphanedeki nüshalar “A1, A2” şeklinde belirtilmiştir.

3.2.1. Ed-Dürrü’l- Masûn (A1 Nüshası)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları bölümünde OE_Yz_0388 demirbaş numarası ile kayıtlıdır.

حمد و ثنا و شكر و دعا جناب حق جل و علا حضرتلرينه اليق و احريدرکه

sözleriyle başlar. Rika hatla, Türkçe, 240x170 (205x135) mm. ölçüsünde, 1b-8b sayfaları arasında (1a, 9a, 9b, 10a, 10b, 11a, 11b, 12a, 12b sayfaları boş), cedvelsiz kâğıda yazılmıştır. Satır sayısı her sayfada farklıdır. Oldukça kalın bir mukavva üzerine bez ve ebru kaplı bir cilt içerisindedir. İstinsah tarihi H.1296’dır.

السّلام ثم الشكر الدّائم والثناء الشامل لله رب العالمين تمت م م م ... سنة ١٢٩٦

sözleriyle sona erer.

3.2.2. Dürr-i Masûn (A2 Nüshası)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları bölümünde OE_Yz_1054 demirbaş numarası ile kayıtlıdır.

حمد و ثنا و شكر و دعا جناب حق جل و علا حضرتلرينه اليق و احريدرکه

sözleriyle başlar. Rika hatla, Türkçe, 195x130(140x80) mm. ölçüsünde, 1b-35b sayfaları arasında, 13 satırlı, mıstarı ve lifleri oldukça belirgin bir kâğıda yazılmıştır. İnce bir mukavva üzerine siyah renkli bez kaplı bir cilt içerisindedir. Cildin üzerinde bol miktarda kurt yeniği mevcuttur. Telif ya da istinsah tarihi belli değildir.

السّلام ثم الشكر الدّائم والثناء الشامل لله رب العالمين

sözleriyle sona erer.

3.2.3. Ed-Dürrü'l- Masûn (A3 Nüshası)

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Yazmaları bölümünde OE_Yz_1068 demirbaş numarası ile kayıtlıdır.

حمد و ثنا و شكر و دعا جناب حق جل و علا حضرتلرينه اليق و احريدرکه

sözleriyle başlar. Rika hatla, Türkçe, 195x135 (150x95) mm. ölçüsünde, 1b-26a sayfaları arasında,19 satırlı, cedvelsiz kâğıda yazılmıştır. Yüzü ebru kaplı bir cilt içerisindedir. İstinsah tarihi belli değildir.

السّلام ثم الشكر الدّائم والثناء الشامل لله رب العالمين م

sözleriyle sona erer.

3.2.4. Dürr-i Masûn (İ1 Nüshası)

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde T-697 numarası ile kayıtlıdır.

حمد و ثنا و شكر و دعا جناب حق جل و علا حضرتلرينه اليق و احريدرکه

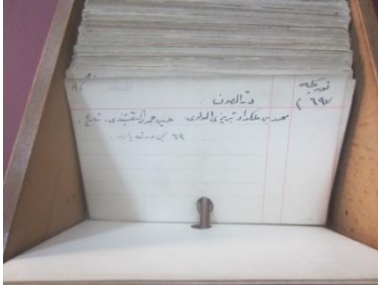
sözleriyle başlar. Rika hatla, Türkçe, 67b-97a sayfaları arasında 17 satırlı, cedvelsiz, filigransız kâğıda yazılmıştır. Söz başları kırmızıdır. Başında fihrist vardır. Salbek şemseli, tıgılı, köşebentli, miklepli, sertablı, vişne/bordo renkli, parlak, deri bir cilt içerisindedir. Ayrıca cilt; sertabı ve sırtı kirli gri renkli bir kumaşla, iç kısmı ise yeşil bir kumaşla kaplanmak suretiyle sonradan onarım görmüştür. Aynı cilt içerisinde her biri farklı tipte kâğıtlara yazılmış 4 risale daha vardır. Risalelerin hiçbirisinde ne zaman yazıldığına dair bir tarih kaydı yoktur.

السّلام ثم الشكر الدّائم والثناء الشامل لله رب العالمين تمت

sözleriyle sona erer.

Orijinal katalog kaydında; kayıt numarası (T-697), eserin adı (Dürrü'l-Masun), şerhe kaynaklık eden şiirin müellifinin adı (Muhammed bin Melikdâd Tebrizîü'l-Mevlevî) ve şârihin adı (Hüseyin Hamdîü'l-Nakşibendî) vardır.¹⁰⁸

Şekil-5: İl Nüshası Katalog Kaydı

3.2.5. Ed-Dürrü'l-Masûn (İ2 Nüshası)

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde T-771 numarası ile kayıtlıdır.

حمد و ثنا و شكر و دعا جناب حق جل و علا حضرتلرينه اليق و احريدرکه

sözleriyle başlar. Nesih hatla, Türkçe, 193x117 ölçüsünde, 1b-30a sayfaları arasında 17 satırlı, 7a-12a arası cedvelsiz, diğer sayfaları cedvelli kâğıda yazılmıştır. 12b sayfası boştur. Söz başları kırmızıdır. Başında fihrist vardır. Bordo renkli bez kaplı, çiçek desenli, bir cilt içerisindedir. Ciltte ve iç sayfalarda kurt yenikleri vardır. İstinsah tarihi belli değildir.

السّلام ثم الشكر الدّاعم والثناء الشامل لله رب العالمين تمت

sözleriyle sona erer.

3.2.6. Ed-Dürrü'l-Masûn Bi'l-Ma'arif-i Meşhûn (İ3 Nüshası)

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde T-210 numarası ile kayıtlıdır.

حمد و ثنا و شكر و دعا جناب حق جل و علا حضرتلرينه اليق و احريدرکه

¹⁰⁸ Bkz. Şekil 5

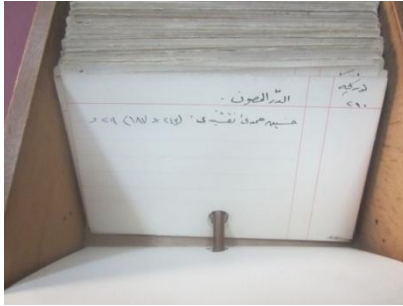
sözleriyle başlar. Nesih hatla, Türkçe, 187x243 mm. ölçüsünde, 1b-30a sayfaları arasında 16 satırlı, 7a-26a arası cedvelsiz, gerisi cedveli kâğıda yazılmıştır. 1b ve 2b sayfalarında fihris vardır. Söz başları kırmızıdır ve tek parantez işareti ile [ )] belirtilmiştir. Hemen hemen her sayfasında düzeltmeler vardır. Başlığın orijinal hâli “Dürr-i Masun” dur. Bu başlık sonradan parlak, simli, pembemsi bir mürekkeple eklemeler yapılarak *Ed-Dürrü'l-Masun Bi'l-Ma'arif-i Meşhûn* olarak değiştirilmiştir. Bordo renkli bez bir cilt içerisinde. İstinsah tarihi belli değildir.

السَّلَامُ ثَمَّ الشُّكْرُ الدَّائِمُ وَالتَّنَاءُ الشَّامِلُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ تَمَّتْ م

sözleriyle sona erer.

Orijinal katalog kaydında; kayıt numarası (T-210), eserin adı (Ed-Dürrü'l-Masun), müellif adı (Hüseyin Hamdi-i Nakşibendî) ve kâğıt ölçüsü (187x242) bilgileri yer almaktadır.¹⁰⁹

Şekil 6: İ3 Nüshası Katalog Kaydı

3.2.7. Dürr-i Masûn (S1 Nüshası)

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Koleksiyonunda 2871 demirbaş numarası ile kayıtlıdır.

حمد و ثنا و شكر و دعا جناب حق جل و علا حضرتلرينه اليق و احريدرکه

¹⁰⁹ Bkz. Şekil 6

sözleriyle başlar. Nesih hatla, Türkçe, 230x155 (190x110) ölçüsünde, 1a-10a sayfaları arasında, 21 satırlı, cedvelsiz kâğıda yazılmıştır. Sırtı meşin, kapakları bez kaplı ve dövmeli bir cilt içerisindedir. İstinsah tarihi 1283'tür.

السَّلَامُ ثُمَّ الشُّكْرُ الدَّائِمُ وَالتَّنَاءُ الشَّامِلُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ سَنَةِ ١٢٨٣

sözleriyle sona erer.

Tespit fişinde eser ve müellif adı, dili, istinsah tarihi, yazı tipi, ölçüsü, varak sayısı, satır sayısı, cilt özellikleri, kayıt no ve aşağıdaki mülahazat yer alır almaktadır:

“Bihamdillah derim Allah alıp aklımı fikrullah, diye başlayan meşhur tasavvufî nutkun dört beytinin şerhidir. Beyitlerin fâili Muhammed bin Ali bin Melikdâd Tebrizî'dir. Dibaceye bak.”

3.2.8. Dürrü'l- Masûn li-Hüseyn Hamdiü'l-Nakşibendî (S2 Nüshası)

Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonunda 2673-016 demirbaş numarası ile kayıtlıdır.

حمد و ثنا و شكر و دعا جناب حق جل و علا حضرتلرينه اليق و احريدرکه

sözleriyle başlar. Rika hatla, Türkçe, 214x132 (bb x bb) ölçüsünde, 131b-151a sayfaları arasında, satır sayısı her sayfada farklı, cedvelli ve iki sütunlu kâğıda yazılmıştır. İstinsah tarihi belli değildir.

السَّلَامُ ثُمَّ الشُّكْرُ الدَّائِمُ وَالتَّنَاءُ الشَّامِلُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ تَمَّتْ م

sözleriyle sona erer.

Tespit fişinde eser ve müellif adı, dili, yazı tipi, ölçüsü, sayfa aralığı, satır sayısı, cilt özellikleri, kayıt no ve aşağıdaki mülahazat yer alır almaktadır:

“Şeyh Muhammed bin Ali Melikdâd Tebrizî'nin meşhur nutuklarının şerhidir.”

3.3. Metin

Fihrist-i Dürr-i Maşûn¹¹⁰

2. Fazîletü'z- Zıkr-i 'Azze ve Celle
3. Allâh İsm-i 'Azîminiñ Zıkr-i Hâşş Olduğu
7. Haqîkat-ı İsm ü Müsemma Ne Dimek İdüğü
8. Tefekkür Ne Maḥalde Cā'iz Olup Ne Maḥalde Olmadığı
18. Enāniyyetle Ḥaber Virmeniñ Cevāzı ve 'Adem-i Cevāzı
20. Emr-i Tevhîd-i Vücūduñ Dü Ciheteyn Olduğu
21. Silsile-i Tenezzül-i Vücūd-ı 'Â[ı]emiñ Â'yan Üzre İnbisâtı
22. Tenezzül-i İnsāniñ Esfel-i Sâfilîn Derekesinden A'lä-yı 'İlliyyîne 'Urûc ve Rücû'ı
24. Mertebe-i İnsāniñ 'Aşq ve Muḥabbetle Mertebesi Sâ'ir Maḥlûḳdan 'Âlî Olduğu
26. Tevhîd İştılâḥ-ı Muḥaqqıķında Neye Dirler?
26. Cemāl-i Muṭlaḳ Ne Dimek ve Cemāl-i Muḳayyed Ne Dimek?
27. Ehl-i Haqîkat 'İndinde Ma'nā-yı Zāt Nedir?
28. Haqîkat-ı Vācibü'l-Vücūdda 'İnde'l-Meşāyih İki İ'tibār Olduğu
29. Tecellî-i Şūrî ve Şuhūdî Neye Dirler?

---

¹¹⁰ Fihrist İ nüshalarında var. Metne dâhil edilen fihristteki sayfa numaraları İI nüshasına aittir.

29. Hakk Celle ve 'Alāyı Rū'yet ve Müşâhede İki Hâlet Üzre Olduğu
33. Hakk Te'âlâ'nın Şuver-i Â'yân-ı Mümkinâtda Tecellîsini Keyfiyeti Ma'lûm mıdır
Degil midir? [İl 2a]
36. Göñül Dinilen Hakkikat-ı İnsaniyeniñ Ta'rîfi ve Kemâl ü Şerefi ve İnhiâtı
39. Murâkabeniñ Fâ'ide-i 'Azîmesi ve Seyr ü Sülûkda Ehemmi Olduğu
40. Kalb-i Sâlik-i Muhlîşe Feth Olan Vech-i Hâş Ne Hâl Olduğu ve Anıñ Şerefi
42. Cemâl-i Muṭlaḳ Ḥuşûşunda Şeyḥ-i Ekber Ḥazretleriniñ Nuṭḳu
44. Meşâyîhiñ Ne 'Âlem Ne Keyfiyyetle Fânî ve Maḥv Olup ve Hem Mevcûddur
Didükleri Ne Ma'nâya İdügi
46. Su'âl: Ehl-i Vaḥdetiñ Mezhepleri Üzre 'İbâd İçün Cebr-i Maḥz Lâzım Gelür mi veyâ
Gelmez mi?
48. Maḳâm-ı Cem' in Ḥaṭar-nâk Maḳâm Olup Andan Ḥazer Lâzım İdügi
49. Heme Üst Nuṭḳı Ḥaṭar-nâk Olup Heme Bâ-üst veyâ Heme Ez-üst Kelimeleri Eslem-i
Ṭarîḳ Olduğu
53. 'Ârifin Kemâl-i Ma'rifetullahda Tenzih ile Teşbih Beynini Cem' İtmekde İdügi
54. Menâkıb-ı Ḥazret-i Nâzım Ḳuddise Sırruhu

[İ1 2b, S1 1b, S2 1b, A1 1b, A2 1b, A3 1b] Dürr-i Maşûn¹¹¹

Bismillāhirrahmānirrahīm

Ḥamd ü şenā ve şükr ü du‘ā Cenāb-ı Ḥaqq celle ve ‘alā ḥazretlerine elyāk u ahrādır ki kulüb-i ‘ibād-ı müctebāsın mannaşa-i envār-ı ‘ulūm-i tecellī ve ḥaḳāyık ve şadr-ı evliyā¹¹² ve aḥibbāsın ḳubūr-ı esrār-ı ledünnī ve daḳāyık eyledi ve şalāt u selām ol seyyid ü Muştafā’sı üzerine olsun ki şadr u şaffet ü ḥayy u ihtivāsını genc-i ma‘ānī-i zarf ve nuḳḳ-ı gevher-i mübānīsini dürer-i baḥr-ı ḥaḳāyık-ı taraf ḳıldı. Daḫi āl ü aḫşābı üzerine olsun ki her birerleri menba‘-i ‘ulūm-i dīn ve maṭla‘-ı esrār-ı ḥaḳḳe’l-yaḳīndir ve ba‘dehu ma‘lūm ola ki ‘arif-i rabbānī ve ‘ālem-i şamedānī şemsü’l-ḥaḳīḳat ve’d-dīn bereketü’l-mevlā fi‘-s-sābıḳīn ve ‘illā ḥaḳḳīn şeyḫ-i şüyūḫü’ṭ-ṭarīḳatü’l-‘aliyyetü’l¹¹³-mevlevviyyet eş-şeyḫ Muḥammed bin¹¹⁴ Melik-dād Tebrīzī ḳuddise sırruhu ḥazretleriniñ ma‘ārif-nişār u ḥaḳāyık-dişār zebān-ı mu‘ciz beyānlarından ṭavr-ı tevḫīd-i vücūd ve meşra‘-i tecellī-i şühūd ḥayy u vedūd mertebesinden [A2 2a] ‘ālem-i sem‘-i şühūda bürüz iden işbu şeş¹¹⁵ beyt-i nazm¹¹⁶-ı bī-hem-tāları ki seyr ü sülūk-ı ṭarīḳ-i¹¹⁷ Ḥudā’yı ber-vech-i icāz bidāyet ve nihāyeti ḥāvī ve muḫtevī olup lākin nazra-i¹¹⁸ [İ1 3a, A3 2a] zāhirede ba‘z-ı elfāz-ı münīfesi müdhiş-i ‘uḳūl [S2 2a] ü ezhān görünmekle uşūl-i ehl-i vaḫdet-i vücūd üzre ba‘z-ı mücmelātı İzāḫa muḫtāc olup¹¹⁹ لا تُحْمَلُ عَطَايَا إِلَّا عَلَى مَطَايَا¹¹⁹ meşeli vefḳince işān-ı kirām ḥazerātınıñ te’sīs ve te’yīd buyurduḳları ḳavā‘id-i erbāb-ı ḥaḳīḳat üzre bu ‘abd-ı za‘īf¹²⁰ ü kem-ter-biḳā‘a¹²¹ bi-

¹¹¹Başlık: Ed-Dürrü’l-Maşûn A1,A3; Ed-Dürrü’l-Maşûn Bi’l-Ma‘ārif-i Meşhûn İ3, Dürrü’l-Maşûn li-Ḥüseyn Ḥamdü’l-Naḳşibendī S2; A2’de yok.

¹¹² şadr: şudūr-ı evliyā A1

¹¹³ aliyyetü’l: A3’te yok.

¹¹⁴ bin: ‘Ali bin S2

¹¹⁵ işbu şeş: penç İ1; çehār S1, S2

¹¹⁶ nazm: A1, A2, A3 ve S2’de yok.

¹¹⁷ ṭarīḳ: S1’de yok.

¹¹⁸ nazra: S1 ve S2’de yok.

¹¹⁹ “Onun atiyelerini (yüklerini) ancak matiyeleri (yüklenicileri) taşır.” anlamına gelen veciz bir ifade.

¹²⁰ za‘īf: A3’te yok.

¹²¹ kem-ter-biḳā‘a: kem-biḳā‘a S1

kadri'l-vüs' ve'l-istiṭā' at tahrīr ü tenmīḳe teşebbüs ve bu vesīle-i¹²² aşīle¹²³ ile meşāyih-i kirām-ı zū'l-ḳ ināyetihi ve'l-iḥtirām efendilerimiziñ [S1 2a] ḥidmet-i seniyye ve intisāb-ı ḳ aliyyelerinde bulunmaḳ arzusuyla bi-ḳ avn-i Ḥudā¹²⁴ bezl-i vüs'-i¹²⁵ gedā kılındı. أسأل الله¹²⁶ ڤāluhu ḳuddise sırruhu¹²⁷ ونعم المولى ونعم الرفيق¹²⁶

Bi-ḥamdillāh¹²⁸ direm Allāh alup ḳaḳlumu zıkrullāh

Veẓn-i baḥr-i hezecden her bir beyti sekiz kerre mefā' ilün cüzlerinden¹²⁹ mürettebdir. Ḥazret-i Nāẓım ḳuddise¹³⁰ sırruhu zıkr-i dā'imīye¹³¹ [A2 2b] muvaffaḳ olduğuna teşekküren Ḥaḳḳ celle ve ḳ alāya ḥamd ile şu nazm-ı şerīfe *Bi-ḥamdillāh direm Allāh*, diyü bidā' buyurdu.¹³² Zīrā zıkrullāh ḳurbanıñ¹³³ a'zamı ve cenāb-ı Mevlā'ya tevessülün efḥamı olup zıkre¹³⁴ muvaffaḳiyyet aḥsen-i ḳ aṭā ve ecell-i en'ām-ı Ḥudā'dır ve¹³⁵ ya'ni zıkrullāh efḥam-ı muḳarrebāt ve ekber-i a'māl-i müniciyyātdır. Anıñ¹³⁶ mükāfāt ve meşubātı yine zıkrullāhdır. Niteki¹³⁷ buyurur: فاذكروني¹³⁸ Ya'ni "Sizler beni zıkr ediñ ben de sizi zıkr ideyim."¹³⁹ buyurdu¹⁴⁰ [A3 2b] ve ḥadıṣ-i ḳudsīde daḥi buyurulmuşdur:¹⁴¹ [İ1 3b] انامع عبدی اذذكرنی وتحركت بی شفتاه Ya'ni "Ben ḳulum ile bileyim, beni zıkr idüp [S2 2b] ṭadaḳları zıkrimle müteḥarriḳ olduğda." ve zıkrullāh

¹²² vesīle: A2'de yok.

¹²³ aşīle: S2'de yok.

¹²⁴ Ḥudā: Ḥudā ve imdād-ı nebiyyinā Muḥammed Muṣṭafā şallallāhu te'ālā aleyhi ve sellem ile A1, A2, A3

¹²⁵ vüs': vüs'-i ḳ abd A2

¹²⁶ Allah'tan destek ve başarı istiyorum. O ne iyi Mevla ve yardımcıdır.

¹²⁷ ḳāluhu ḳuddise sırruhu: İ1'de yok.

¹²⁸ Allah (ve diğēr Allah lafızları) : A1'de şeklinde yazılmış.

¹²⁹ cüzlerinden: cüz'ünden S2

¹³⁰ ḳuddise: ḳuddüsü'l-mevlā S1

¹³¹ zıkr-i dā'imīye: zıkrullāha S1

¹³² buyurdu: eyledi A1, A2, A3, S2

¹³³ ḳurbanıñ: ḳurbān-ı ilāhīniñ A1, A2, A3; ḳurubātıñ S1, S2

¹³⁴ zıkre: zıkrullāh A1, A2, A3

¹³⁵ Ankebut suresi 45. ayetin ortası. Mealen şöyledir: "Allah'ı zikretmek ise muhakkak ki en büyüktür."

Mealler İbn-i Kesir tefsirinden alınmıştır.

¹³⁶ anıñ: A1, A2 ve A3'te yok

¹³⁷ neteki(ve diğēr neteki ifadeleri): nitekim A1, A2, A3

¹³⁸ Bakara suresi 152. ayetin başı. Mealen Şöyledir: "Öyleyse beni zıkr edin ki ben de sizi anayım."

¹³⁹ Sizler beni zıkr ediñ ben de sizi zıkr ideyim: zıkr idiñ bizi, sizi zıkr ideyim A1

¹⁴⁰ buyurdu: buyurmuşdur S1

¹⁴¹ daḥi buyurulmuşdur: buyurdu S1

cümle a‘ māl-i şālīhātda daḥi maḳṣūd ve ‘umde¹⁴² olduḡu te‘ālā ve teḳaddes ḥazretleriniñ kelāmında¹⁴³ ¹⁴⁴ واقم اصلاة لذكرى naṣṣ-ı celīlinden müstebāndır ve yine ḥadīṣ-i ḳudsīde فان نفسہ ذکرنی فی نفسہ ذکرته فی نفسی وان ذکرنی فی ملا ء ذکرته فی ملاءخیرمنہ¹⁴⁵ “Eger ḳulum¹⁴⁶ beni kendi nefsinde zıkr iderse ben de anı¹⁴⁷ nefsimde zıkr iderim ve eger¹⁴⁸ cemā‘ at içinde zıkr iderse ben daḥi anı zıkr eylediḡi [A2 3a] cemā‘ atden ḥayırlı cemā‘ at içinde zıkr iderim.” buyurdu. Bundan ileri daha ne ola ki? Sen Ḥaḳḳ celle ve ‘alāyı zıkr itdüḡiñde ol daḥi seni zıkr ü raḥmet¹⁴⁹ eyleye. Zıkr-i dā’iminiñ şerefinde ve tevsī‘asında *İḥyā-yı ‘Ulūm*’da gelmişdir ki Ḥazret-i Mūsā şalavātullāh-i te‘ālā ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyh münācātında “Yā Rāb eger sen ḳarīb iseñ gizlü söyleyeyim ve eger ba‘īd iseñ nidā idüp çağırayım.” didükde Ḥaḳḳ celle ve ‘alā “Yā Mūsā ben, beni zıkr iden ḳulumuñ celīsiyim.” didi. ¹⁵⁰ Mūsā ‘aleyhisselām eytdi: “Yā Rāb bizler ba‘z-ı vaḳtde bir ḥāl oluruz ki o ḥālde seni zıkr itmekden ‘ālī ve yüce görürüz. O ḥalet-i cünüb ve def‘i teḳāzā ve emşāli ḥāllerimiz”didi. Ḥaḳḳ celle ve ‘alā buyurdu:¹⁵¹ “Yā Mūsā beni her ḥālde zıkr eyle.” (İntihā)¹⁵² ‘Ārifler “Böyle ḥāllerde olan zıkrden murād zıkr-i ḳalbīdir. Zıkr-i lisānī degildir.” dimişler ve yine Nāzım Şemseddīn Tebrizī ḥazretlerinden su‘āl idüp “Zıkr, ḥāl-i cenābet ve ḳazā-yı ḥacet-i beşeriyet eşnāsında ḳalbde ḡalebe idüp zuhūr ider ise ne yapmak gerek?”[A3 3a] didiklerinde cevābında “ Şāh atdan inmedikde¹⁵³ at ol ḥāl ile mübtelā olduḡda ol at ne yapsın [A2 3b] ve ne yapsa gerek?” buyurmuşlar. (İntihā) ¹⁵⁴ Ḥattā¹⁵⁵ ba‘z-

¹⁴² maḳṣūd ve ‘umde: ‘umde ve maḳṣūd A3

¹⁴³ te‘ālā ve teḳaddes ḥazretleriniñ kelāmında: İ1, A1, A3 ve S1 ve S2’de yok.

¹⁴⁴ Taha suresi 14. ayetin sonu. Mealen şöyledir: “Beni anmak için namaz kıl.”

¹⁴⁵ İmam Nevevī Riyāzū’s-Salīhīn(Muhtasar) Buhārī, Tevhīd 15; Müslim, Zıkr 2

¹⁴⁶ ḳulum: ‘abdīm S1, S2

¹⁴⁷ ben de anı: anı ben de: İ1

¹⁴⁸ eger: eger beni S1, S2

¹⁴⁹ raḥmet: S1’de yok.

¹⁵⁰ didi: buyurdu A3

¹⁵¹ buyurdu: A3’te yok.

¹⁵² İntihā: buyurdu intihā A3

¹⁵³ inmedikde: inmedikde ancaḡ A3

¹⁵⁴ Zıkr-i dā’iminiñ şerefinde ve tevsī‘asında *İḥyā-yı ‘Ulūm*’da gelmişdir ki Ḥazret-i Mūsā şalavātullāh-i te‘ālā ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyh münācātında “Yā Rāb eger sen ḳarīb iseñ gizlü söyleyeyim ve eger ba‘īd iseñ nidā idüp çağırayım.” didükde Ḥaḳḳ cell ü ‘alā “Yā Mūsā ben, beni zıkr iden ḳulumuñ celīsiyim.” didi. Mūsā ‘aleyhisselām eytdi: “Yā Rāb bizler ba‘z vaḳtde bir ḥāl oluruz ki o ḥālde seni zıkr itmekden ‘ālī ve yüce görürüz. O ḥalet-i cünüb ve def‘-i teḳāzā ve emşāli ḥāllerimiz”didi. Ḥaḳḳ cell ü ‘alā buyurdu: “Yā Mūsā beni her ḥālde zıkr eyle.” İntihā. ‘Ārifler “Böyle ḥāllerde olan zıkrden murād zıkr-i ḳalbīdür. Zıkr-i lisānī

ı ekābir “Şol kimse ki zıkrullāh aña sevdirdi, taḥkīk ol kimse velāyet ve sa’adet menşūrına virildi.”¹⁵⁶ demişdir.¹⁵⁷ [S1 2b]

Allāh İsm-i ‘Azîminiñ Zıkr-i Hâşş Olduğu¹⁵⁸

Ve lafza-i celālühü erbāb-ı ḥaḳayık katında¹⁵⁹ ve ekşer ‘ulemā’ kavllerinde¹⁶⁰ ‘alem-i zātıdır. Bu ecilden anıñ¹⁶¹ a‘zam-ı ezkārden idüğü¹⁶² hüveydādır ve şeyḫ-i meşāyiḫ-i ‘aşrî olan¹⁶³ Muḥammed Üftāde Efendi¹⁶⁴ Ḥazretleri “Allāh ismi ile zıkr-i tevḥīd şadefdir. Zîrā müşbet¹⁶⁵ hemîşe müşbet ve menfî hemîşe menfîdir.” buyurmuşlar ve zıkr-i dā’imî merğüb ve maṭlûb¹⁶⁶ olmağla Ḥaḳḳ-ı celle ve ‘alā¹⁶⁷ اذکروالله ذکر اکثیر¹⁶⁷ buyurdu. Nitekim münacāt-ı Ḥazret-i Kelîmullāh’da beyān olundu.¹⁶⁸ [A1 2a] Sırrı budur ki hüviyyet-i Ḥazret-i¹⁶⁹ Ḥaḳḳ ğayb-ı muṭlağ olup gözler görmez, ‘aḳıl ve fikir irmez. [İ1 4a] Ma‘ hāzā ‘ale’d-devām ve’t-tevalî feyz ü imdādı ‘abde yetişmekte olup nev‘-i beşer ise maḥsūsāt ve mülhiyyātla mübtelā ve¹⁷⁰ me’lûf olmağla mer’î ve maḥsūs¹⁷¹ [S2 3a] olmayanı tizcek nisyān ve ğaflet ider ve ḳuluñ¹⁷² üzerine evceb¹⁷³ ve elzem olan ise dā’imā feyz ve

---

degildir.” demişler ve yine Nāzım Şemseddîn Tebrizî ḥazretlerinden su’âl idüp “Zıkr-i ḥāl-i cenābet ve ḳazā-yı ḥacet-i beşeriyet eşnāsında ḳalbde ğalebe idüp zuḥūr ider ise ne yapmağ gerek?” didiklerinde cevābında “Şāh atdan inmedikde at ol ḥal ile mübtelā olduğda ol at ne yapsın ve ne yapsa gerek?” buyurmuşlar. İntihā: İ1, S1 ve S2’de yok.

¹⁵⁵ ḥattā: ve A1, A2, A3, S1; S2’de yok.

¹⁵⁶ virildi: na’ıl oldı A2

¹⁵⁷ demişdür: A2’de yok; buyurmuşdur S1

¹⁵⁸ bu başlık ve sonraki başlıklar A1, A2 ve S1’de yok.

¹⁵⁹ katında: ‘inde S1

¹⁶⁰ kavllerinde: ‘inde A1, A3

¹⁶¹ anıñ: A2’de yok.

¹⁶² idüğü: olduğı A1, A2

¹⁶³ olan: şeyḫ A1, A2, A3

¹⁶⁴ efendi: ḳuddise sırruhu A1, A2, A3

¹⁶⁵ müşbet: A2’de yok.

¹⁶⁶ merğüb ve maṭlûb: maṭlûb ve merğüb S2

¹⁶⁷ Ahzab suresi 41. ayetin sonu. Mealen şöyledir: “Allah’ı çokça zıkr edin.”

¹⁶⁸ nitekim münacāt-ı Ḥazret-i Kelîmullāh’da beyān olundu: İ1, S1’de ve S2’de yok.

¹⁶⁹ Ḥazret-i: İ1, S1’de ve S2’de yok.

¹⁷⁰ mübtelā ve: S1’de yok.

¹⁷¹ mer’î ve maḥsūs: maḥsūs ve mer’î A1, A2, A3

¹⁷² ḳuluñ: .‘abdiñ A1, A2, A3

¹⁷³ evceb: vācib A3

imdādında müstağrak olduğu¹⁷⁴ efendisinden gāfil olmayıp anıñ zikriyle¹⁷⁵ ve şükriyle ‘ubūdiyyetde şābit¹⁷⁶ ve dā’im¹⁷⁷ olup ve emr-i¹⁷⁸ rabbanīsine¹⁷⁹ [A2 4a] muntazır ve müterakķib olmak¹⁸⁰ idi. Kullarıñ şu huşūşda gāflet ü tefriṭi¹⁸¹ ḥadden efzūn olmağla Ḥaḳḳ celle ve ‘alā¹⁸² tenbīh-i ekīd idüp “Ey mü’minler beni çok zıkr itmekle¹⁸³ zıkr idiñ, ismümi yād itmekle ve benden gāfil [A3 3b] ve zıkründen ‘aṭıl olmamağla” diyü zıkr-i keşire emr ve taḥriż buyurdu¹⁸⁴ ve Allāh ism-i şerīfi ‘umde-i cemī‘-i esmā-i ilāhiyyedir ki bu ism-i şerīf cemī‘-i esmā ile vaşflanıp sā’ir esmā’¹⁸⁵ bunuñla vaşflanmaz ve bu ism-i şerīfle Ḥaḳḳ’dan¹⁸⁶ ğayrı hiçbir eḥad tesmiye olunmamışdır. Niteki Qur’ān-ı Kerīm’de¹⁸⁷ 188 هَلْ تَعْلَمُ buyurulmuşdur¹⁸⁹. Ammā sā’ir esmā’-i şerīfeler¹⁹⁰ ile ğayrılar daḥi tesmiye olunmuşdur: Fettāhun ve Kerīmun ve Şākirun¹⁹¹ gibi. Şeyḥ-i Ekber ḳuddise sırruhu’l-aṭhar ḥazretleri 192 هَلْ تَعْلَمُ لا تَقُومُ السَّاعَةَ وَعَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مَنْ يَقُولُ اللَّهُ اللَّهُ¹⁹² ḥadīs-i şerīfiniñ ba‘z taḥḳīkinde buyurur ki: “Resūl-i ekrem şallallāhu te‘alā ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri şu ḥadīs-i şerīfide lafza-i [S1 3a] celālühüyü tekrār irād eyledi. Bir kere zıkr itmekle¹⁹³ iktifā buyurmadı.¹⁹⁴ Şu daḳīqadan için ki bu lafza-i şerīf ‘ale’l-infirād zıkr olup āḥir bir vaşf u na‘ta muḥṭāc olmadıgını [A2 4b] beyān ve zıkr-i ḥāş [I1 4b] olduğı müşbet ve ‘ayān ola ve Ḥaḳḳ celle

¹⁷⁴ müstağrak olduğı: olan S1

¹⁷⁵ zikriyle: zikir ve emri A1, A2, A3

¹⁷⁶ şābit: S1 ve S2’de yok.

¹⁷⁷ ve dā’im: İ1 ve S2’de yok; kıyām ile S1

¹⁷⁸ emr: me’mūriyyet A1, A2, A3

¹⁷⁹ rabbanīsine: rabbāniyyeye A1, A3

¹⁸⁰ olmak: A2’de yok.

¹⁸¹ tefriṭi: nükāşlı ifrāt üzre olup A1, A3

¹⁸² celle ve ‘alā: te‘alā S2

¹⁸³ zıkr itmekle: S1’de yok.

¹⁸⁴ buyurdu: eyledi S2

¹⁸⁵ esmā’: esmā-i şerīfeler A2, A3, S2

¹⁸⁶ Ḥaḳḳ’dan: Ḥaḳḳ celle ve ‘alādan A1, A3

¹⁸⁷ Qur’ān-ı Kerīm’de: buyurur ḳāluhu te‘alā A1, A2; buyurur A3

¹⁸⁸ Meryem suresi 65. ayetin sonu. Mealen şöyledir: “Sen hiç O’nun için bir adaş bilir misin?”

¹⁸⁹ buyurulmuşdur: A1, A2 ve A3’te yok.

¹⁹⁰ şerīfeler: S2’de yok.

¹⁹¹ Şākirun: Şākirun ve emşāli S2

¹⁹² “Yeyüzünde Allah Allah diyen kaldıkça kıyamet kopmaz.” mealindeki hadis. Müslim, İman 234, (148); Tirmizi, Fiten 35, (2208). Ömür Ceylan, benzer bir lafızla Deylemî tarafından rivayet edildiğini belirtmiş. bkz. Ceylan, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, s.152

¹⁹³ zıkr itmekle: dimekle S2

¹⁹⁴ buyurmadı: itmedi A1, A2, A3

ve ‘alāniñ ¹⁹⁵ اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا [S2 3b] kavlı-i şerîfîni ¹⁹⁶ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ kavlı-i celîli müfesserdir ve ol Hâzret-i şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem¹⁹⁷ bu hadîs-i şerîfînde hâşşeten Allâh ism-i şerîfîni tekrâr zîkr eyledi. Zîrâ zât-ı şerîfleri¹⁹⁸ ancak cânib-i¹⁹⁹ ulûhiyyetden vahy olunan teblîğ ve beyân ile me’mûrdur. Eger insân-ı kâmilîni Allâh ism-i şerîfîni zîkri ile ‘alemiñ hıfzı vücûd bulmaya idi ki ‘âlemde bu ism-i ‘azîmi zîkr insân-ı kâmilîni zîkri ile mevcûddur. Ol insân-ı kâmilîni ‘âlemden zevâline ‘alemiñ zevâli muķârin olmaz idi. Murâd-ı ‘âlem dünyâdır. Bunca ezķâr ve esmâ-i şerîfeleriñ²⁰⁰ keşretiyle bile ol Hâzret andan başka bir²⁰¹ ismiñ zikriyle [A3 4a] zîkr buyurmadı.²⁰² Bu ecilden ehlullâh hâzerâtı²⁰³ bu ism-i şerîfi müstaķil²⁰⁴ zîkr ittihâz eylediler²⁰⁵ ve ķulûb-i tâhirelerinde andan umûr-ı ‘azîme ve berekât-ı keşire müşâhede eylediler ki sâ’ir ezķârda ol berekât ve şemere müşâhede olunmamışdır. (İntihâ-yı kelâmü’ş-şeyh)²⁰⁶ Ma’lûm ola ki ıstılâh-ı ehl-i hâķîkatde zîkr diyü kişi zîkr eylediği zâtıñ huzûr ve agâhlığla ğafletden ve nisyanandan hâlâş olmağadır. Niteki²⁰⁷ Hâķķ celle ve ‘alâ ²⁰⁸ اذَانَسَيْتَ اذَانَسَيْتَ buyurdu.²⁰⁹ [A2 5a] Erbâb-ı hâķîkat bu âyeti ²¹⁰ اياه ذَكَرَكَ فِي ذِكْرِكَ تَفْسِيرَ eylediler. Ya‘nî Rabb’iñi zîkr eyle. Andan²¹² ğayrıyı unutmağla [S2 4a] ve nefsiñi daħi anı zikriñde unutmağla. Ya‘nî ķalbi şevâğıl-ı sivâdan²¹³ taħîr [İ1 5a] idüp Rabb’iñi zîkr eyle. Zîrâ erbâb-ı ķulûb zîkr diyü mezkûruñ ķalbde huzûr ve müşâhedesiyile olan keyfiyyete dirler ki mertebe-i²¹⁴

¹⁹⁵ Ahzab suresi 41. ayetin sonu. Mealen şöyledir: “Allah’ı çokça zikir edin.”

¹⁹⁶ Ankebut suresi 45. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “Allah’ı zikretmek ise muhkkak ki en büyüktür.”

¹⁹⁷ şallallâhu te‘âlâ ‘aleyhi ve sellem: S2’de yok.

¹⁹⁸ şerîfleri: risâlet-penâhîleri A2

¹⁹⁹ cânib: A2’de yok, cânib-i Hâķķ’dan ve taraf S2

²⁰⁰ ezķâr ve esmâ-i şerîfeleriñ: esmâ ve ezķârıñ S2

²⁰¹ bir: İ1 ve S1’de yok; ğayrı S2

²⁰² buyurmadı: itmedi A1, A2, A3

²⁰³ hâzerâtı: İ1 ve S1’de yok.

²⁰⁴ müstaķil: S2’de yok.

²⁰⁵ eylediler: itdiler S2

²⁰⁶ kelâmü’ş-şeyh: kelâmühü ķuddise sırruhu A1, A2, A3; kelâmühü S1, S2

²⁰⁷ niteki: A1, A2 ve A3’te yok.

²⁰⁸ Kehf suresi 24. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “Unuttuğın zaman da Rabb’ini an.”

²⁰⁹ buyurdu: kavli buña işâretdür A1, A2, A3

²¹⁰ Eğer başka şeyleri ve nefsinizi O’nu zikrederken unutursanız.

²¹¹ diyü: ile S1

²¹² andan: anıñ S1, S2

²¹³ sivâdan: mâ-sivâdan A1, A2, A3

²¹⁴ mertebe: maķâm A2

[S1 3b] ihsandır. Maḳām-ı ihsān ise cemī²¹⁵-i ṭarīḳ-i ‘aleyh erbābınıñ²¹⁵ eşedd ihtiyācla muhtāc olduğu bir maḳāmdır ki andan ḥaberdār olmayan mürīd²¹⁶ müntesib olduğu ṭarīḳiñ şart-ı a‘zāmı ne idüğinden bi-ḥaberdır. Niteki²¹⁷ ‘Ömer İbn Fārīz’ ḳuddise sırruhu²¹⁸ beyit:²¹⁹

وَبِي ذِكْرِ اسْمَائِ تَبْقَى رُؤْيَا
وَذِكْرِ بِهَارُ وَيَاتُوسَنَّ هُجْعَا

buyurmuşdur. Ya‘nī benim esmāmı benimle zıkr. Ya‘nī ḥuzūr-ı ḳalb ve benden agāhlıgla beni²²⁰ zıkr itmek mütebaşşır u müteyaḳḳız ‘ārifleriñ zıkrıdır. Ammā beni esmāmıla min-ğayr-ı ḥuzūr ğafletle zıkr itmek²²¹ ğafletde ve uyuklamakda rü’yā görmek gibidir. Ḳalb sāhī ve ğāfil ve mā-sivā ile meşğül²²² iken olan zıkrde ol ḳadar fā’ide-i ‘ā’ide yokdur. Ḥulāşa-i kelām ḥaḳīḳat-ı zıkr ḥuzūr ve agāhlıgla menūḫdur. [A3 4b] Meşāyih-i kirām ḥazerātı zıkr için üç mertebe ta‘yīn [A2 5b] itmişler. Mertebe-i evveli zıkr-i zāhirīdir ki du‘ā ve şenā ve evrād u ezḳār ve tesbīḥ ü tehlīl ve şalāt²²³ ve emşālī muḳārribātdır. Mertebe-i şāniye zıkr-i ḥafīdīdir ki ḳuyūd-ı aġyārdan göñül ḥalāş olup mezkūruñ [S2 4b] müşāhedeinde müstefriḳ²²⁴ olmaḳdır. Mertebe-i şālīşede olan zıkr zākirīñ Ḥaḳḳ celle ve ‘alānīñ ol zākirī zıkr eylediğini²²⁵ müşāhede idüp kendi zıkrinden fānī olmaḳdır. Meşāyih-i kirām²²⁶ bu maḳāmda zıkr-i Ḥaḳḳ’dan murād Ḥaḳḳ te‘ālā ‘ālem-i ezelīde [İ1 5b] ol zākirī bu zıkr ile müşerref ḳıldığı ve anı bu kerāmete muhtaşş buyurduğu sa‘ādet-i sābıḳadır ki işbu²²⁷ sa‘ādet-i lāḥika anıñ üzerine menūḫdur dirler.²²⁸ ‘Aḳıl²²⁹ ba‘z-ı muḥaḳḳiḳiñ

²¹⁵erbābınıñ: aşḫābınıñ A2, A3

²¹⁶mürīd: S1’de yok.

²¹⁷niteki: A2’de yok.

²¹⁸sırruhu: sırruhu ḥazretleri S1, sırruhu ḳaşıide-i tā’yesinde S2

²¹⁹beyit: nazım A1, A2, A3

²²⁰beni: S2’de yok.

²²¹itmek: eylemek A3

²²²ve mā-sivā ile meşğül: S1’de yok.

²²³şalāt: şalāt-ı ‘ale’n-nebiyyinā A2, A3, S2

²²⁴müstefriḳ: A2’de yok.

²²⁵zıkr eylediğini: zıkrini A2, A3

²²⁶Meşāyih-i kirām: S1’de yok.

²²⁷işbu: şu S2

²²⁸menūḫdur dirler: menūḫ ve mürtebiḫdir S1

‘indinde²³⁰ kalb-i insānide ya‘ nī nefis-i nāṭıkaḍa bir nūr ve kuvvetdir ki ḥaḳḳla bāṭıl beynini fark u temyīz ider.²³¹

Ḥaḳıḳat-ı İsm ü Müsem mā Ne Dimek İdüğü Ḳāluhu ḳuddise sırruhu:²³²

Dilimde zātū esmāsı baña üns oldu fikrullāh

Ma‘ lūm ola ki isim diyü iştılāḥ-ı ehl-i ḥaḳıḳatde telaffuz olunan ḥurūf [S1 4a] ve elfāz degildir. Belki bu elfāz ve ḥurūf ismü’l-ismdir. Bu şüretde *Zeyd’* iñ ve ‘*Ömer’* iñ vücūdu ism olmuş olup “z, y, d” ismü’l-ism [A2 6a] olur. Bu ḳā‘ ide-i celīle-i²³³ mezkūre üzre mümkināt-ı mevcūdeniñ cümlesi Ḥaḳḳ cell ü ‘alanıñ²³⁴ bir nev‘ esmā-i ilāhiyyesi olup²³⁵ anıñ şuver-i tecelliyātı ve ‘alāmāt-ı rubūbiyyet ve āyāt-ı beyyināt-ı ulūhiyyeti²³⁶ olmuş olurlar²³⁷ ve yine meşāyih-i kirām ḥazerātı²³⁸ ‘indinde ism şol zātıdır ki bu şıfat ile muttaşif-ı i‘tibār²³⁹ oluna. Gerekse ol şıfat-ı vücūdiyye olsun; *Ḥayyu Ḳayyum Ḳādir* ve emşāli²⁴⁰ gibi ve gerekse selbiyye olsun; *Sebū‘, Ḳuddūs* [A1 2b] *Selām* ve emşāli²⁴¹ gibi. Bu daḥi [S2 5a] üç mertebe üzre olup²⁴² biri esmā-i zātiyyedir ki zāt-ı [A3 5a] muḳaddeseniñ zuhūru anda ḡālib²⁴³ ola. İsm-i *Allāh* ve *Rabb* ve *Ḳuddūs* gibi. Biri daḥi esmā-i şıfatiyyedir ki anda şıfatınıñ zuhūru ḡālib²⁴⁴ ola. İsm-i *Ḥayy* ve ‘*Ālim* ve *Ḳādir* ve *Şekūr* gibi. Üçüncü esmā’ [İ1 6a] ef‘āldir ki anlarda fi‘l ma‘nāsı zāhir ve ḡālib ola.

²²⁹ ‘aḳıl: ‘aḳıl diyü S1

²³⁰ muḥaḳḳıḳiñ ‘indinde: A1 ve A2’de yok; ba‘zıları A3

²³¹ ider: iden kuvvetdir didiler A1, A2; ider dirler A3; iden nūra dirler S1

²³² ḳāluhu ḳuddise sırruhu: İ1’de yok.

²³³ celīle: A2, A3 ve S1’de yok.

²³⁴ cell ü ‘alanıñ: te‘ālāniñ A1, A2; te‘ālā ḥazeratleriñ A2

²³⁵ olup: A2’de yok.

²³⁶ ulūhiyyeti: İ1 ve S2’de yok.

²³⁷ olurlar: olur A2, A3

²³⁸ ḥazerātı: S1’de yok.

²³⁹ i‘tibār: A2’de yok.

²⁴⁰ ve emşāli: İ1, S1 ve S2’de yok.

²⁴¹ emşāli: İ1, S1 ve S2’de yok.

²⁴² üzre olup: üzredir S1

²⁴³ ḡālib: ezhān-ı ḡālib S2

²⁴⁴ ḡālib: ezhān-ı ḡālib S2

*Hālîk*²⁴⁵ ve *Rāzîk* ve *Mübdi*⁵ ve *Mu'îd* gibi ve Hâzret-i Nâzım'ın dilimde zâtın esmâsı kelâmında îrâd eylediği dilden murâd Türkîce²⁴⁶ lisân ma'nâsına olan dil olmak ağıleb-i ihtimâldir ki nazm-ı şerîflerini lisân-ı Türkî üzre te'sîs buyurmuşdur²⁴⁷ ve zebân-ı²⁴⁸ Fârisîde kalb ma'nâsına olan dil murâd olmak daği ihtimâl-i gâlibdir. Bu şürette [A2 6b] şu kelâm-ı şeriflerinden ma'lûm ve münfehîm olur ki²⁴⁹ ol hâzretiñ kalb-i latîfleri²⁵⁰ huzur ve âgâhlık melekesine hâ'iz olup huzûr-ı dil²⁵¹ ile zîkr-i dâ'imîye vâşıl ve mâlik oldukların iş'âr ider. Üns -hemzeniñ zammıyla²⁵² ehl-i hâkîkat 'indinde nesîm-i kurbîyetiñ lezzet ve inbisâtına dirler.

Tefekkürün Ne Yerde Câ'iz Olup ve Ne Mağalde Memnû' Olduğu

Fikrullâhdan murâd muhabbetullâhın lâzımı olan [S1 4b] fikirdir ki kişi dâ'imâ muhabbet eylediği²⁵³ cânibine mâ'il ve mütefekkir olur. Murâd hâkâyık-ı rabbâniyye ve dağâ'îk-i esmâ-i subhâniyye ve kemâlât-ı²⁵⁴ rahmâniyyeyi ve 'acâyib-i şun'-ı ilâhî ve bedâ'î'-i mümkinât-ı nâ-mütenâhîyi tefekkür ve tezekkürdür. Yoğsa zât-ı Hâkğ'ı [S2 5b] tefekkür câ'iz degildir²⁵⁵ ve Hâzret-i Şeyğ-i Ekber kıddise sırruhu'l-enver *Fütühât*'ında buyurmuşlar ki²⁵⁶ cevelân-ı fikr-i insânî iki emriñ birindedir ki ya mağlûğda tefekkürdür veyâ vâcibü'l-vücûdda. Vâcibü'l-vücûduñ zâtına tefekküre aşlâ mecâl yoğdur, ne şer'en ve ne 'ağlen. Zîrâ zât-ı Bârî'ye [İ1 6b] tefekkürden şer' men' itmişdir. Niteki Hâkğ te'âlâ²⁵⁷ buyurur: ²⁵⁸ وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ [A3 5b] ve 'ağlen daği câ'iz olmadığı, zîrâ zât-ı Hâkğ 'azze ve

²⁴⁵ Hâlîk: ism-i Hâlîk S1

²⁴⁶ Türkîce: Türkçe A2

²⁴⁷ buyurmuşdur: itmişdür A1; itmişlerdür A2, A3

²⁴⁸ zebân: luğat S1

²⁴⁹ olur ki: olan S1

²⁵⁰ latîfleri: latîf Bu nüsha ve A2

²⁵¹ dil: kalb A1, A2, A3

²⁵² Okunuş karışmasını diye hemzenin zammeli olduğu ara söz olarak belirtilmiş.

²⁵³ eylediği: eylediği şey S1, S2

²⁵⁴ kemâlât: kemâlât-ı şaffât S2

²⁵⁵ Yoğsa zât-ı Hâkğ'ı tefekkür câ'iz degildir: S1'de yok.

²⁵⁶ buyurmuşlar ki: getürmüşdür ki A1, A2, A3

²⁵⁷ Hâkğ te'âlâ: A1 ve A2'de yok; Hâkğ celle ve 'alâ S2

²⁵⁸ Ali İmran suresi 30. ayetin ortası. Mealen şöyledir: "Allah bizzat korkutuyor."

şānühü ile zāt-ı²⁵⁹ maḥlūḫ beyninde ḥiçbir vechle münāsebet ve müşābehēt yoḫdur. Ḳaldı ki [A2 7a] maḥlūḫda tefekkür bu daḫi i‘ tibār ma‘ nāsına olup ve ḳāluhu te‘ ālā²⁶⁰ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي 261 خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ya‘ nī mü‘minler²⁶² ne vaḫtāki tefekkür iderler eṣnāf-ı maṣnū‘āt ve envā‘-ı maḥlūḫatda tefekkür idüp meydān-ı i‘ tibārda ‘ uḫūllerin cevelān itdirirler. Anlara tefekkürleri ‘ ilm ifāde idüp dirler: 263 رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُجْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ Ya‘ nī²⁶⁴ “Ey bizim Rabb’imiz şu semāvāt u arzı ‘ abeş ḫalḫ eylemediñ. Zīrā şu maṣnū‘āt-ı ‘ izām-ı uluhīyyet-i ḳāhireñ ve rubūbiyyet-i bāhireñ āyāt-ı beyenātıdır. Seni zāt-ı aḫdesiñe lāyık olmayan evşāfdan tenzīh ve taḫdīs ideriz. İmdi sen bizi ‘ azāb-ı nārdan şaḫındırıp ḫıfz eyle.”²⁶⁵ dirler. (İntihā-yı kelāmü’ş-şeyḫ)²⁶⁶ Bundan fehm olundu ki Ḥāzret-i Nāzım’ıñ fikrullāhdan murādı kendüyi [S2 6a] Cenāb-ı Ḥaḫḫ’a²⁶⁷ cezb ve celb²⁶⁸ iden āyāt-ı beyyināt-ı vaḫdāniyyet ve rubūbiyyet olan maṣnū‘āt-ı bedī‘a ve mümkinātıñ müstenid oldukları esmā’ ve şıfāt-ı rabbanıyye ve ḫaḫā’iḫ-i raḫmāniyyede tefekkür ve tezekkür [S1 5a] imiş ki bunlarda tefekkür-i zāt-ı Ḥaḫḫ’ıñ [A2 7b] ḡayrında tefekkür olmaḫla, ya‘ nī merātib-i vücūd-ı²⁶⁹ vücüb ve neseb-i rubūbiyyet ve ḫāzerātü’l- vahıyyetde tefekkürdür. Bu ise cā’izdir²⁷⁰ ve a‘ zam-ı ḳurubātdandır.

²⁷¹Ma‘ lūm ola ki şu āyetdeki²⁷² “Gönül şaḫrāsı [İ1 7a] içinde... ilā-aḫirihi” ve “Ben ol pervāneyim geldim... ilā-aḫirihi” beytlerini ṭullāb-ı kemālden erbāb-ı kemāl zevāt-ı kirām Ḥāzret-i Nāzım’ıñ beyne’n-nās muḫteliṭü’t-tertīb ve muḫtelifü’l-ḫuṭūṭ diyü anlarıñ

²⁵⁹ zāt: A2 ve S2’de yok.

²⁶⁰ ve ḳāluhu te‘ ālā: niteki buyurur S1

²⁶¹ Ali İmran suresi 191. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “Göklerin ve yerin yaratılışlarını düşünürler.”

²⁶² mü‘minler: İ1, S1 ve S2’de yok.

²⁶³ Ali İmran suresi 191. ayetin sonu. Mealen şöyledir: “Rabb’imiz; sen bunları boşuna yaratmadın. Sen pak ve münezzehsin. Bizi, o ateş azabından koru.”

²⁶⁴ ya‘ nī: S1 ve S2’de yok.

²⁶⁵ İmdi sen bizi ‘ azāb-ı nārdan şaḫındırıp ḫıfz eyle: ve bizi ma‘şer-i ehl-i sünnet ve’l-cemā’ati şol düzahımdan muḫafaza-i ḫıfzında viḫāye eyle A2

²⁶⁶ şeyḫ: ḳuddise sırruhu A1, A2, A3; S1 ve S2’de yok.

²⁶⁷ Ḥaḫḫ: A2’de yok.

²⁶⁸ celb: İ1, S1 ve S2’de yok.

²⁶⁹ vücūd: S1 ve S2’de yok.

²⁷⁰ Bu ise cā’izdir: ki cā’iz A1, A2, A3, S1

²⁷¹ Bu kısımdan 587. dipnota kadarki kısım S1 ve S2’de yok.

²⁷² āyetdeki: İ1’de yok.

da maṭlaḥ olup dest-i rey olunduḡda²⁷³ bu maḥalle bi-ḥasb-i münāsebetü'l-maḥnā ve muḡtezā'l-mazmūn vuzuḥ olunup bi-ḡadri'l-vüsḥ [A3 6a] ŧerḥ olundu.

Ḳālū'n-Nāzım²⁷⁴ Ḳuddise Sırruhu

Göñül ŧaḫrāsı içinde dikildi derd-i aşḡ anda

Bugün meydāna gelmişem virirem cān bi-ḡubullāḫ²⁷⁵

Māḥ lūm ola ki göñül ḥ Arābca ḡalb ve fu'ād dimekdir. Cenāb-ı Ḥaḡḡ ḥ azze ve celle ḡikmet-i bālige ve sunḥ-ı bedīḥi muḡtezāsı göñlü mirāt-ı ḥ ālem-i maḥ ānī ve āyīne-i müdrıkāt-ı ḥ ālem miŧāl ve rūḡhānī ḡıldı. Nitekim ḥ ālem-i ŧaḡādetde gözü mirāt-ı ŧuver-i ḥ ālem-i ŧaḡādet ḡıldı ki kiŧi maḡsūsāt-ı baŧarıyi göz olmadıḡca bir ŧey'in elvān-ı hey'etini bilemez ve mesmūḥ āta daḡı ḡulaḡı mirāt ḡıldı, eŧvāt ve ḡurūfda münderic olan maḥ ānīyi aḡlamak için ve mezūḡāta daḡı lisānı ve eḡrāfını ālāt ḡıldı,²⁷⁶ ḡatlı mı veyā acı mı [A2 8a] ve²⁷⁷ ḡatsız mı idrāk²⁷⁸ itmek için ve melmūsāta yaḥ nī yapıŧup bilmek için yumŧaḡ mı yā ḡatı mı ısıcaḡ²⁷⁹ mı yā ŧoḡuḡ²⁸⁰ mu aḡlamak için mirāt u ālet²⁸¹ ḡıldı ve burunı daḡı²⁸² rāyihaları idrāk için ḡuvvet-i ŧāmmeyi anda²⁸³ mirāt ve ŧunḥ eyledi.²⁸⁴ Eger bu ḡavāss ve bu ḡuvvālar olmasa insān ḥ ālem-i ŧaḡādetiñ maḥ rifetinden maḡrūm ḡalurdu.²⁸⁵ Nitekim ḥ ārifler dimiŧdür:²⁸⁶ [İ1 7b] ²⁸⁷فَقَدْ فَفَدَ حِسًّا فَفَدَ فَفَدَ عِلْمًا ve bu mezḡūrlarıñ cümlesi taḡŧil-i maḥ ārif-i ḥ ālem-i ŧaḡādetde ḡalbiñ ḡādimleridir ve kezālik ḡavāss-ı ḡamse bāḡına daḡı

²⁷³ dest-i rey olunduḡda: İ1'de yok.

²⁷⁴ Nāzım: A1, A2 ve A3'te yok.

²⁷⁵ Bu mısra A1, A2 ve A3'te yok.

²⁷⁶ ālāt ḡıldı: İ1'de yok.

²⁷⁷ ve: ve ya da A2

²⁷⁸ idrāk: fehmi A1, A2, A3

²⁷⁹ ısıcaḡ: ḡār A1, A2, A3

²⁸⁰ ŧoḡuḡ: bārid A1, A2, A3

²⁸¹ aḡlamak için mirāt u ālet: deyü dest-i ālet ve mirāt A1, A2, A3

²⁸² burunı daḡı: ḡuvvet-i ŧāmmeyi burūnda A1, A2, A3

²⁸³ ḡuvvet-i ŧāmmeyi anda: A1 A2 ve A3'te yok.

²⁸⁴ ve ŧunḥ eyledi: ḡıldı A1, A2, A3

²⁸⁵ ḡalurdu: ḡalur A2, A3

²⁸⁶ ḥ ārifler dimiŧdür: dimiŧler A1, A2, A3

²⁸⁷ Hissini kaybeden ilmini kaybeder.

kendilerinde vaz^ç olunan kuvvet-i fi^ç ale ve derrākeleri hasebiyle birer merātib²⁸⁸ olup umūr-ı ma^ç ānī-yi ma^ç kūleyi idrāk için halk olunmuşlardır. Bunların daḥi cümlesi gönlün hādimleri ve ma^ç ārif-i muḥtelife için cābīleridir. Şahrā^ç diyü²⁸⁹ vāsi^ç ovaya dirler.²⁹⁰ Hāzret-i Şeyḥ gönlü kemāl vūs^ç ati²⁹¹ hasebiyle [A3 6b] genişlikde ovaya teşbīh eyledi.²⁹² Tā ki gönlün vūs^ç atini ve nihāyetsiz isti^ç dādını²⁹³ ḫālibe fehm-i āsān ola. Zīrā ma^ç ārif-i külliyye ve ḥakā^ç iḳ-i rabbāniyye gönlü ile idrāk olunduğunu fehm idüp²⁹⁴ başiret üzre ola ve²⁹⁵ muḥabbet-i ilāhiyye [A2 8b] ve meveddet-i raḥmāniyye ancak mü^ç miniñ gönlü şahrāsında ve ḳalbi meydānında ğars olup anda nümā ve terfī bulur. Nitekim Hāḳḳ celle ve ^ç alā buyurur: ان الذين امنوا وعملوا الصالحات سيجعل لهم الرحمن و²⁹⁶ وقال تعالى اولئك كتب في قلوبهم ²⁹⁷ منه Bu ecilden Hāzret-i Nāzım “Gönlü şahrāsı içinde dikildi derd-i ^ç aşḳ anda” diyü²⁹⁸ buyurdu. Ya^ç nī tuḥm-ı muḥabbeti ve cevher-i meveddeti²⁹⁹ Hāḳḳ celle ve ^ç alā gönlü şahrāsı ve ḳalb bostānında ğars idüp dikdi. Pes ḳabiliyyet-i muḥabbet ve meveddet³⁰⁰ cümle nev^ç -i beşerde bi^ç l-ḳuvve maḡrūs ve³⁰¹ mevcüddur. Lākin zuhūrı ^ç abd-ı mü^ç miniñ imānı nūrı ve ^ç amel-i şālīḫi ḫuşul bulduḡdan sonra kuvvetden fi^ç ile çıkup³⁰² ol vaḳt ol³⁰³ ^ç abd-ı mü^ç min [İ1 8a] ma^ç rifetullāhdan ve muḥabbet-i Mevlā^ç dan³⁰⁴ zevḳ-i şāḫīḫ bulup ğaflet uykusundan uyanup lā-maḥbūb illallāh ve lā-ma^ç būd illallāh, dir ve³⁰⁵ bu

²⁸⁸ merātib: mirāt-ı idrāk A1, A2, A3

²⁸⁹ diyü: diyü bādiye A2

²⁹⁰ dirler: teşbīh eyledi. A1

²⁹¹ vūs^ç ati: vūs^ç ati ve ḳabiliyyeti A3

²⁹² Hāzret-i Şeyḥ gönlü kemāl vūs^ç ati hasebiyle genişlikde ovaya teşbīh eyledi: A1’de yok.

²⁹³ isti^ç dādını: isti^ç dād ve ḳabiliyyetini A1, A2, A3

²⁹⁴ fehm idüp: añlayup A1, A2, A3

²⁹⁵ ve: zīrā A1, A2, A3

²⁹⁶ Meryem suresi 96. ayet. Mealen şöyledir: “Muhakak ki iman edip salih amel işleyenleri, Rahman sevgili kılacaktır.”

²⁹⁷ Mücadele suresi 22. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir.”

²⁹⁸ diyü: A1, A2 ve A3’te yok.

²⁹⁹ meveddeti: ma^ç rifet ve meveddeti A3

³⁰⁰ meveddet: ma^ç rifet-i meveddet A2, A3

³⁰¹ maḡrūs ve: İ1’de yok.

³⁰² çıkup: çıkar A2, A3

³⁰³ ol: A3’te yok.

³⁰⁴ ve muḥabbet-i Mevlā^ç dan: Bu nüshada yok.

³⁰⁵ dir ve: diyü A3

zevkin ğalebe ve şiddetinden³⁰⁶ [A2 9a] bu mısrā^c-ı kübrā olur³⁰⁷: “Bugün meydāna gelmişem virirem cān bi-ḥubullāh” na^c rasın urur.³⁰⁸ Meslek-i velāyete³⁰⁹ sālīk olup hevā-yı nefsi emmāre dabaqasından ḥalāş olmağa³¹⁰ sa^cy itmege başlar³¹¹. Ma^clūm ola ki muḥabbetūn insānda kuvvet ve ğalebesine ^caşq ve hüyyām ve hevā-yı müfrete dirler ve i^ctidālīne [A3 7a] muḥabbet dirler. Bu ecilden Ḥaqq celle ve ^calā muḥabbet ile vaşflanır. Ammā³¹² ^caşq ve hüyyām ile vaşflanmaz. Bunlara ziyāde³¹³ ve za^cif ve noqşānlık ^carız³¹⁴ oldığı için. İmdi şiddet-i muḥabbet ve ^caşq ile muttaşif olan ^caşıkñ gözünden ve gönünden ol ḥāl³¹⁵ iki cihānı düşürüp ḥattā kendi nefisinden daḥi fānī ve ğāfil kılar. Maḥbūbundan ğayrısı anñ ^cinde ve ḥayālīnde yok menzilesinde qalır. Bu maḥāma vāşıl olan ^caşıkā fenāfillāh dirler [A1 3a] ve ḥaqqīkat-ı ādemīye ki anñ ^cilm-i Ḥaqq’da olan ^cayn-ı şābitesidir, ezēlīdir, ebedīdir.³¹⁶ Ol ḥaqqīkat-ı insāniyyeniñ muḥabbet-i ilāhiyyeye ve ^caşq-ı rabbāniyyeye maḥzar olmağ³¹⁷ kuvveti ve isti^cdādı vardır ki bu kuvvet ve kerāmet ancağ ne^c-i ādemīye maḥşūşdur. Sā’ir maḥlūkatda her ne kadar Cenāb-ı Ḥaqq’ñ muḥabbetinden ḥaşa ve çeşnī³¹⁸ var ise de ne^c-i ādemīde olan kuvvet ve kemāl-i ^caşq ve muḥabbet anlarda³¹⁹ yoğdur ki ḥaqqīkīleriniñ muḥtezāsı degildir. Lākin ekşer-i nās [A2 9b] bu cevher-i isti^cdādı³²⁰ cehl ü ğaflet ve hevā [İ1 8b] ve şehvetlerine mağlūbiyetleri ḥasebiyle ifsād ve ibtāl ve kimi ğāfil qalıp³²¹ inhimāk-i dünyādan nisyān³²² itmişlerdir.

³⁰⁶ şiddetinden: şiddet-i şevkenden A2, A3

³⁰⁷ bu mısrā^c-ı kübrā olur: İ1’de yok; bu mısrā^c-ı kübrā olur qāluhu quddise sırruhu A3

³⁰⁸ na^c rasın urur: A1 ve A3’te yok.

³⁰⁹ velāyete: ^caşklar cānibine A1, A3

³¹⁰ bu mısrā^c-ı kübrā olur: “Bugün meydāna gelmişem virirem cān be-ḥubullāh” na^c rasın urur. Meslek-i velāyete sālīk olup hevā-yı nefsi emmāre dabaqasından ḥalāş olmağa: A2’de yok.

³¹¹ itmege başlar: ider A1, sa^cy ider A2, külliyyetle ḥalāş olmağa sa^cy ider A3

³¹² Ammā: A1, A2 ve A3’te yok.

³¹³ ziyāde: ziyādelik A2, A3

³¹⁴ ^carız: ḥarī A2, A3

³¹⁵ ḥāl: ḥālet A1, A2, A3

³¹⁶ ebedīdür: İ1 ve A1’de yok.

³¹⁷ olmağ: A1’de yok.

³¹⁸ çeşnī: çāşnī A2

³¹⁹ anlarda: sā’irlerde A1, A2, A3

³²⁰ isti^cdādı: İ1’de yok.

³²¹ ğāfil qalup: A2 ve A3’te yok.

³²² inhimāk-i dünyādan nisyān: nisyān İ1, inhimāk-i dünyā ile nisyān A3

Nitekim Hakkı celle ve ‘alā buyurur: ³²³نَسَوَالله فَأَنْسِيهِمْ أَنْفُسَهُمْ أَوْلَءَكْ هُمُ الْفَاسِقُونَ Ammā mü’minleriñ ‘avāmı tevḥīdleri³²⁴ ve imānları nūrı ve ma‘rifetullāhları ve ḥüsn-i i‘tikādları³²⁵ berekātıyla bi’l-küllīye nisyān itmeyip lākin ḡaflet ḥicāblarından ḥalāş olmamışlardır³²⁶. Anıñ için āhiretde yevm-i ḥaşrde³²⁷ birāz müddet tevḥīf olunmaḡla nūr-ı imān ve tevḥīd ve ma‘rifetullāhları berekātıyla o berzahdan ḥalāş olup³²⁸ [A3 7b]‘ākıbetü’l-emr³²⁹ dārü’s-selāma dāḥil olurlar. Qāluhu ḡuddise sırrihu³³⁰ “dikildi derd-i ‘aşḡ anda” qāluhu te‘ālā³³¹ ³³²يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ naşş-ı şerīfi iktizāsıyla³³³ Hakkı te‘ālā evvelā dostlarına enbiyā ve evliyālarına³³⁴ muḡabbet idüp sevdi. Anlar daḡi ol şems-i muḡabbet Hakkı ‘azze ve celle-³³⁵ pertevden müte’eşşir³³⁶ ve feyz-yāb olup Hakkı celle ve ‘alāya muḡabbet ve ta‘aşşuḡ idüp vāriyyetlerin³³⁷ ve ervāḡların aña fedā eylediler.³³⁸ Zīrā³³⁹ Hakkı celle ve ‘alādan ‘ināyet ve hidāyet olmadıkca ve pertev-i nūr-ı cezbe-i Raḡmān³⁴⁰ ‘abdiñ qālbine³⁴¹ dıraḡşān itmedükce³⁴² kişi kendü [A2 10a] kendüye nice biñ yıl³⁴³ meydān-ı muḡabbetde³⁴⁴ seyrān ve³⁴⁵ pūyān olsa muḡabbetullāhdan eşer bulamaz. Zīrā Hakkı-ı celle ve

³²³ Haşr suresi 19. ayetin sonu. Mealen şöyledir. “Nefisleri O’nu kendilerine unutturmuştur. İşte onlar, fasıklardır.”

³²⁴ tevḥīdleri: tevḥīd A1, A2, A3

³²⁵ ḥüsn-i i‘tikādları: İI’de yok.

³²⁶ olmamışlardır: olmayup andan bitāp bulmamışdır A1, A2; olup andan necāt bulmamışlardır A3

³²⁷ yevm-i ḥaşrde: A1, A2 ve A3’te yok.

³²⁸ olup: A2’de yok.

³²⁹ ‘ākıbetü’l-emr: ‘ākıbet A1, A2, A3

³³⁰ qāluhu ḡuddise sırrihu: Ḥazret-i Nāzım’ıñ A1, A2, A3

³³¹ qāluhu te‘ālā: kelāmının esrārı Hakkı cell ü ‘alānıñ A1, A2, A3

³³² Maide suresi 54. ayetin ortası. Mealen şöyledir. “Allah’ın sevdiği ve onların da O’nu sevdiği..”

³³³ iktizāsıyla: olup A1, A2, A3

³³⁴ evliyālarına: evliyāya A1, A2, A3

³³⁵ ‘azze ve cell: İlāhī A1, İlāhīye A3; A2’de yok

³³⁶ müte’eşşir: A2 ve A3’te yok.

³³⁷ vāriyyetlerin: nüfūs A1, A2, A3

³³⁸ Hakkı cell ü ‘alāya muḡabbet ve ta‘aşşuḡ idüp vāriyyetlerin ve ervāḡların aña fedā eylediler: Bu ifade A1’de mükerrer yazılmış

³³⁹ İ3 nüshasında burada şöyle bir manzum sahh kaydı vardır: Nitekim dimişler: ‘Aşḡ odu evvel düşer ma‘şuḡa andan ‘āşıḡa / Gör ki şem‘i yanmadan yandırmadı pervāneyi

³⁴⁰ pertev-i nūr-ı cezbe-i Raḡmān: pertev-i cezbe-i İlāhī A1, A2; nūr-ı cezbe-i İlāhī A3

³⁴¹ qālbine: göñlüne A2, A3

³⁴² dıraḡşān itmedükce: pertev şalmadıḡca A1, A2, A3

³⁴³ yıl: sene A1, A2, A3

³⁴⁴ meydān-ı muḡabbetde: A1, A2 ve A3’te yok.

³⁴⁵ ve: idüp A2, seyr idüp A3

‘alānīn cinsi ve meşeli yokdur.³⁴⁶ Haḳīqatini ‘Al ve fikr idrākden ‘āciz ve ḳāşırdır ve zāt-ı Haḳḳ ‘azze ve celle³⁴⁷ ḡaybü’l-ḡuyüb ve ḡayb-ı muḳlaḳdır. Cümle mümkināt kendi fikirleriyle hiç bir vechle³⁴⁸ ol cānibe nigerān idüp baḳamaz.³⁴⁹ Lākin ol civār-ı muḳlaḳ ve kerīm [İl 9a] ve vāsī‘ü’r-raḥmet ve raḥīm muḳlaḳḳak kendüyi bildirmek ve raḥmet vāsī‘asını kā’ināta neşr itmek murād idüp ‘ālemleri icād³⁵⁰ ve her bir tā’ifeye isti‘dādları ḥasebiyle ma‘rifet ve muḥabbet iḥsān idüp gönüllerin ve ervāḥların tesbīh ve taḥmīd ve taḳdīsle³⁵¹ iḥyā eyledi.³⁵² Ammā muḥabbet-i ilāhiyye-i ḳuvveye ve meveddet³⁵³ ü ‘aşḳ-ı rabbāniye muḥarraḳa ḥāşşiyeti nev‘-i beşerden peygāmberān-ı³⁵⁴ ‘izām ve evliyā-i kirām ve ‘ārifīn-i fiḥām ḥazerātına ḥāşşeten iḥsān olundu³⁵⁵ ve ḳāluhu te‘ālā مزاجه من تسنيم عينا³⁵⁶ ve ekābir-i ‘ārifinden ‘Abd-i Şālih Yazıcı-zāde Muḥammed Efendi kuddise sırruhu³⁵⁸ *Muḥammediyye nām*³⁵⁹ te’līf-i celīinde buyurur: Nazım: [A3 8a]

İki yüz biñ yıl ey ‘ārif kişi meydān-ı tevḥīdde [A2 10b]

Segirtse ḳābmayadı ḫop nedir bilmezdi ol Mevlā

Veli ey tālib-i Haḳ Haḳ sevenden iḫticāb itmez

Beli ol cānib-i muḳlaḳ cenābın eylemez iḫfā

³⁴⁶ yokdur: A1 A2 ve A3’te yok.

³⁴⁷ Haḳḳ ‘azze ve celle: şerīfi A1, A2, A3

³⁴⁸ bir vechle: İl’de yok.

³⁴⁹ idüp baḳamaz: olamaz A2, A3

³⁵⁰ İ3’te burada şöyle bir sahh kaydı var: eyledi. Nitekim buyurur: وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيُنشِرُ رَحْمَتَهُ سُورَةُ الْاِنشَارِ 28. ayet. Mealen şöyledir: “O’dur ki ümitlerini kestikten sonra yağmuru indirir ve rahmetini yayar. O Veli’dır, Hamid’dır.”

³⁵¹ taḳdīsle: tehlīlle A1, A2, A3

³⁵² İ3’te burada şöyle bir sahh kaydı var: Nitekim buyurur: وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا نُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ سُورَةُ الْاِنشَارِ 44. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “O’nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur.”

³⁵³ meveddet: A1, A2 ve A3’te yok.

³⁵⁴ peygāmberān: enbiyā A1, A2, A3

³⁵⁵ olundu: eyledi A2, A3

³⁵⁶ Mutaffifin suresi 27. ve 28. ayetler. Mealen şöyledir: “Onun katkısı yüce kaynaktır. Bir pınar ki; gözdeler ondan içerler.”

³⁵⁷ Şūrā suresi 13. ayetin sonu. Mealen şöyledir: “Allah; dilediğini kendisine seçer. Kendisine yöneleni de hidayete iletir.”

³⁵⁸ kuddise sırruhu: A1, A2 ve A3’te yok.

³⁵⁹ nām: A2’de yok.

Nitekim Hakkı celle ve ‘alā buyurur³⁶⁰: سنريهم اياتنا فى الافاق وفى انفسهم حتى يتبين اهم انه الحق اولم يكف برّبك انه على كل شىء شهيد الانهم فى مرية من لفاء ربهم الا انه بكل شىء شهيد³⁶¹

Ḳālū’l-Nāzım ḳuddise sırruhu:³⁶²

Bugün meydāna gelmişim virirem cān bi-ḥubullāh

Ma‘nāsı ma‘lūm. İmdi ekābir-i ehl-i muḥabbet ve kāmīlīn-i erbāb-ı meveddet ve şiddīkīn-i aşḫāb-ı şıdḳ-ı³⁶³ istiḳāmet³⁶⁴ Hakkı’a ‘übūbiyyetlerin³⁶⁵ işbāt idüp niceleri bu yolda canların ve ḥānmān [İ1 9b] ve evḫānların muḥabbetullāhda³⁶⁶ ve iḫā‘at-ı resūlullāhda fedā ve aḳribā ve ‘aşıretlerin terk ve nüfūslerin fedā³⁶⁷ itdiler. Hakkı celle ve ‘alā Hāzretleri daḫi ol şādīḳlardan rāzī ve ḥoşnūd olup³⁶⁸ medḥ³⁶⁹ ü şenā idüp buyurur³⁷⁰: قال تعالى رجال قال لا تلهمهم³⁷² ve buyurur:³⁷² صدقوا ما عاهدوا الله عليه فمنهم من قضى نحبه ومنهم من ينتظر اليه وما بدلوا تبديلا³⁷¹ [A2 11a]Pes³⁷⁴ تجار هولايبيع عن ذكر الله واقام الصلوة وابتاء الزكوة يخافون يوم انتقلب فيه القلوب والابصار³⁷³ zümre-i şiddīkīn ve muḥibbīn ve ‘aşıḳīnīn bazı menāḳıbları³⁷⁵ bu maḫalde şebt ve taḫrīr olunmaḳ münāsib görüldü.³⁷⁶ Anlardan biri kübrā-i³⁷⁷ şühedādan Sālim ḫazretleridir ki

³⁶⁰ Nitekim Hakkı cell ü ‘alā buyurur: ve ḳāluhu te‘ālā A1, A2, A3

³⁶¹ Fussilet suresi 53. ayet. Mealen şöyledir: “Onun hak olduğunu anlayıncaya kadar ayetlerimizi onlara hem ufuklarda hem de kendi nefislerinde göstereceğiz. Rabb’inin her şeye şahit olması yetmez mi?”

³⁶² ḳuddise sırruhu: A1 ve A2’de yok; raḫmetullāh A3

³⁶³ şıdḳ: A2 ve A3’te yok.

³⁶⁴ istiḳāmet: safvet A1, A2, A3

³⁶⁵ ‘übūbiyyetlerin: şıdḳ u istiḳāmetlerin A1, A2, A3

³⁶⁶ muḥabbetullāhda: fillāh u lillāh A1, A2, A3

³⁶⁷ ve nüfūslerin fedā: A1, A2 ve A3’te yok.

³⁶⁸ rāzī ve ḥoşnūd olup: İ1’de yok.

³⁶⁹ medḥ: anları medḥ A3

³⁷⁰ idüp buyurur: eyledi. Nitekim buyurur A1, A3; eyledi A2

³⁷¹ Ahzab suresi 23. ayetin sonu. Mealen şöyledir: “..öyle erler vardır ki; Allah'a verdikleri ahde sadakat göstermişlerdir. Kimi bu uğurda canını verdi, kimi de beklemektedir. Ve onlar, hiç bir değıştirme ile değıştirmediler.”

³⁷² buyurur: ḳāluhu te‘ālā A2, ve ḳāluhu A3

³⁷³ Nur suresi 37. ayet. Mealen şöyledir: “Öyle erler ki; ne ticaret, ne alışveriş onları Allah’ı zikretmekten, namaz kılmaktan ve zekāt vermekten alıkoymaz. Onlar gönüllerin ve gözlerin döneceğı gündün korkarlar.”

³⁷⁴ Pes: imdi A1, A2, A3

³⁷⁵ menāḳıbları: menāḳıb-ı şerīfeleri A1, A2, A3

³⁷⁶ görüldü: olunmaḳla ityān olundu A1, A2, A3

³⁷⁷ kübrā: ekābir A1, A2, A3

aşhâbdandır.³⁷⁸ Hazret-i Şiddîk'ın hilâfetinde ahâlî-i Yemen'in ekşerisi³⁷⁹ mürted olup³⁸⁰ Hazret-i Şiddîk, Halid Bine'l-Velîd'i [A3 8b] ser-asker naşb idüp ehl-i irtidâd üzerine harbe gönderdi ve Sâlim hazretleri dahi³⁸¹ bir cemâ'at ile Hazret-i Hâlid'in ma'iyetine me'mûr eyledi. Sâlim hazretleri dahi varıp³⁸² leşker-i İslâm'a lâhik olduğu eşnâda muhârebe-i³⁸³ 'azîme vukû' bulup aşhâbından niceleri şehîd oldu. Ba'dü'l-muhârebe³⁸⁴ gâzîlerden biri bir kırba şu alup henüz³⁸⁵ teslîm-i rûh itmeyen mecrûhları şuvarmak niyetiyle ma'rekeye varduğda Sâlim hazretini ağır yara yemiş yatur gördükde [A1 3b] aña "Şu ister misin?" diyü su'âl eyledi. Ol dahi "Ben şimdi şâ'imim, şu kalkanına biraz şu ko"³⁸⁶, eger ahsama çıkar isem iftâr ideyim." diyüp ve "Beni biraz daha düşman tarafına çıkup götür."³⁸⁷ [İl 10a] didi.³⁸⁸ Ol şu viren³⁸⁹ zât dir ki: "Ben anı kalkanına biraz şu kodum. Lâkin kendüyi a'dâ semtine çıkup götürmege özüm ta Hammül idemedi. [A2 11b] Ba'dehu³⁹⁰ andan geçüp³⁹¹ âhir mecrûhlar arasına gitdim. Anları görüp nicelerin şuvarduğdan sonra dönüp gelür iken yine³⁹² Sâlim hazretlerine uğradım. Gördüm ki beni düşman cânibine şuraya dek götür didiği yere kadar sürinerek gitmiş ve orada rûhun teslîm itmiş ve ol bıraktığım şudan dahi içmemiş ve yine³⁹³ Uhud gâzâsında yetmiş aşhâb şehîd oldu. Bazı ahhâbları³⁹⁴ anlara âhir ramağlarında³⁹⁵ şu yetişdirdikde ol mecrûh kurbunda yatan³⁹⁶ bir mecrûhuñ şu diyü inleliyın işitdi. Ol şuyı içmeyip "Anı şu isteyen mecrûha

³⁷⁸ aşhâbdandır: aşhâb-ı kiramandır A1, A2, A3

³⁷⁹ ekşerisi: İl'de yok.

³⁸⁰ olup: olmağla A1, A2, A3

³⁸¹ naşb idüp ehl-i erendân üzerine harbe gönderdi. Sâlim hazretleri dahi: İl'de yok.

³⁸² varup: A1 ve A2'de yok.

³⁸³ muhârebe: harb A1, A2, A3

³⁸⁴ muhârebe: harb A1, A2

³⁸⁵ henüz: A3'te yok.

³⁸⁶ ko: koy A1, A2, A3

³⁸⁷ çıkup götür: götüriver A2, A3

³⁸⁸ Burada İ3'ün sayfa kenarında şöyle bir bilgi var: Zîrâ bilürdi ki kim ki a'dâ-yı dîn ile muhârebe eşnâsında a'dâ şafına ziyâde yakîn olur, ol kimse ol kadar cennete qarîb ve yakîn olur.

³⁸⁹ şu viren: A1, A2 ve A3'te yok.

³⁹⁰ ba'dehu: İl'de yok.

³⁹¹ geçüp: A2 ve A3'te yok.

³⁹² yine: A2'de yok.

³⁹³ yine: kezâlik A3

³⁹⁴ ba'zı ahhâbları: ahhâblarından ba'zıları A1; anlarıñ ahhâblarından ba'zıları A2, A3

³⁹⁵ anlara âhir ramağlarında: anlardan birine A1, A2, A3

³⁹⁶ yatan: İl'de olan

götür, belki o benden daha şusuzdur.”³⁹⁷ deyüp aña götürdü.³⁹⁸ Ol şu aña yetişdükde³⁹⁹ ol mecrûh⁴⁰⁰ daği ol şuyı içmek murād itdükde anıñ daği kırbunda olan bir mecrûh bir içim şu diyü inledi. Anı işitdikde ol daği ol şuyı içmeyüp aña gönderdi. Böyle böyle [A3 9a] ol bir içim⁴⁰¹ şu meydānda⁴⁰² ondan oña⁴⁰³ devr iderken dönerek eñ evvelki mecrûha gelüp görür ki vefāt eylemiş. Ba‘dehu öbirine gider. Anı daği görür ki⁴⁰⁴ ol daği rûhı teslīm itmiş.⁴⁰⁵ Hâşılı yedi sekiz şehīd arasında ol⁴⁰⁶ bir içim şu devr iderken⁴⁰⁷ cümlesi ol şuyı işār ve⁴⁰⁸ refīkını nefsi⁴⁰⁹ üzerine tercih idüp içmeden dār-ı beķāya riħlet iderler. Yazıcızāde ‘Abd-i Şālih Muhammed Efendi⁴¹⁰ kıddise sırruhu⁴¹¹ anlarıñ medħ⁴¹² ve şadākatların *Muħammediyye* nām kitāb-ı celīlinde taħrīr idüp⁴¹³ buyurur: [İ1 10b] Nazım:

Virdiler cānlarını kaçmadılar

Şusuz öldiler şudan içmediler

Tā şehādet rütbesi naķş olmaya

Ol sa‘ādet gülsitānı şolmaya

---

³⁹⁷ Anı şu isteyen mecrûha götür, belki o benden daha şusuzdur. : şu isteyen mecrûha götür, ol benden daha muhtācdır A2, A3

³⁹⁸ deyüp aña götürdi: didi A1, A2, A3

³⁹⁹ ol şu aña yetişdükde: İ1’de yok.

⁴⁰⁰ mecrûh: A1, A2 ve A3’te yok.

⁴⁰¹ bir içim: İ1 ve A3’te yok.

⁴⁰² meydānda: A3’te yok.

⁴⁰³ meydānda ondan oña: A1’de yok.

⁴⁰⁴ görür ki:A3’te yok.

⁴⁰⁵ itmiş: itmiş görür A3

⁴⁰⁶ diyü inledi. Anı işitdikde ol daği ol şuyı içmeyüp aña gönderdi. Böyle böyle ol bir içim şu meydānda ondan oña devr iderken eñ evvelki mecrûha gelüp görür ki vefāt eylemiş. Ba‘dehu öbirine gider. Anı daği görür ki ol daği rûhı teslīm itmiş. Hâşılı yedi sekiz şehīd arasında ol: A2’de yok.

⁴⁰⁷ eñ evvelki mecrûha gelüp görür ki vefāt eylemiş. Ba‘dehu öbirine gider. Anı daği görür ki ol daği rûhı teslīm itmiş. Hâşılı yedi sekiz şehīd arasında ol bir içim şu devr iderken: A1’de yok.

⁴⁰⁸ ol şuyı işār ve: A1, A2 ve A3’te yok.

⁴⁰⁹ nefsi: kendi nefsi A3

⁴¹⁰ ‘Abd-i Şālih Mehmed Efendi: A1, A2 ve A3’te yok.

⁴¹¹ sırruhu: sırruhu hāzretleri A2, A3

⁴¹² medħ: medħinde A1, A2, A3

⁴¹³ ve şadākatların *Muħammediyye* nām kitāb-ı celīlinde taħrīr idüp: A1, A2 ve A3’te yok.

ve yine Uhud ğazāsında [A2 12a] aşhāb-ı kirāmdan Muş‘ab Bin ‘Umeyr ḥazretleri⁴¹⁴ qarındaşı ‘Ubeyd Bin ‘Umeyr’i -ki müşriklerden idi- katl eyledi ve Bedir ğazāsında Ḥazret-i ‘Ömer raḍiyallāhu te‘ālā ‘anh tayısı⁴¹⁵ ‘Āş Bin Hişām’ı katl eyledi ve yine ol Ğazā’da Ḥazret-i Ḥamza ve Ḥazret-i ‘Ālī ve Ḥazret-i Ebū ‘Ubeyd Binü’l-Ḥariş raḍiyallāhu te‘ālā ‘anhüm ecma‘in⁴¹⁶ aḳribā ve ‘aşıretlerinden ve Ḳureyş’iñ vücūh ve a‘yānlarından Rebi‘a’nıñ oğulları ‘Utbe ve Şeybe’yi ve ‘Utbe’niñ oğlu Velīd’i katl itdiler ve ‘aşere-i mübeşşereden Ebū ‘Ubeyd Binü’l- Cerrāḥ Bedir ğazāsında babası Cerrāḥ’ı müşriklerden olmağla katl eyledi. Bunlarıñ⁴¹⁷ cümlesi ḥamiyyet-i diniyye ve ğayret-i imaniyye ve i‘lā-yı kelime-i İslāmiyye için idi⁴¹⁸ ki cümlesiniñ aşl ve menba‘ı muḥabbet-i rabbāniyye ve meveddet-i raḥmāniyyeden neş‘et eylemişdir ki anıñ⁴¹⁹ aşl u esāsı ⁴²⁰ وَيُحِبُّونَهُ āyet-i kerīmesiniñ ḳuvvet-i⁴²¹ feyzi ve pertev-i nūrı zuhūri olmuşdur⁴²² ve Ḥaḳḳ celle ve ‘alā anlarıñ medḥi ḥaḳḳında buyurmuşdur⁴²³: قَالَ تَعَالَى لَا تَجِدُوا مَأْوِيْمَنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ وَأَبْنَاؤُهُمْ وَأَخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَءِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ الْآيَةَ [A2 12b, A3 9b] Bunlarıñ ve bunlarıñ emşāli şādıḳlar medḥinde vārid olmuşdur.⁴²⁵ İmdi⁴²⁶ fī-sebīlillāh ervāḥ ve emvālini⁴²⁷ bezl⁴²⁸ ü fedā iden sādātıñ ve şiddīḳıniñ [İ1 11a] ve şühedāniñ menāḳıb-ı celīle ve aḥvāl-i seniyyeleriyle kütüb-i tevāriḥ ve seyr⁴²⁹ meşḥündür. Mevlā ‘azze ve celle⁴³⁰ şefā‘atlerine maḫzar eyleye. Āmīn, naḫar ile.⁴³¹ Ḥazret-i Nāzım’ın

⁴¹⁴ ḥazretleri: raḍiyallāhu te‘ālā ‘anh A1, A2, A3

⁴¹⁵ tayısı: dayısı A2

⁴¹⁶ ecma‘in: İ1’de yok.

⁴¹⁷ bunlarıñ: bu ğayretleriñ A3

⁴¹⁸ idi: A2’de yok.

⁴¹⁹ anıñ: A3’te yok.

⁴²⁰ Maide suresi 54. ayet. Mealen şöyledir. “..Allah’ın sevdiği ve onların da O’nu sevdikleri..”

⁴²¹ ḳuvvet: A1, A2 ve A3’te yok

⁴²² feyzi ve pertev-i nūrı: feyz-i nūrı ve pertevi A3

⁴²³ zuhūri olmuşdur ve Ḥaḳḳ cell ü ‘alā anlarıñ medḥi ḥaḳḳında buyurmuşdur: zuhūridur ki nev‘-i ādemīde nümāyān olmuşdur ve Ḥaḳḳ cell ü ‘alāniñ A1, A2, A3

⁴²⁴ Mücadele suresi 22. ayetin başı. Mealen şöyledir: “Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kavmin; kendi babaları, oğulları, kardeşleri veya Arabaları da olsa Allah ve Peygamberine muhalefet eden kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte onların kalbine Allah, iman yazmış ve katından bir ruh ile onları desteklemiştir.”

⁴²⁵ Bunlarıñ ve bunlarıñ emşāli şādıḳlar medḥinde vārid olmuşdur. : İ1’de yok.

⁴²⁶ imdi: A1, A2 ve A3’te yok.

⁴²⁷ ervāḥ ve emvālini: emvāl ve ervāḥımı A1, A2, A3

⁴²⁸ bezl: A1, A2 ve A3’de yok.

⁴²⁹ celīle ve aḥvāl-i seniyyeleriyle kütüb-i tevāriḥ seyr: celīleleri kütübü-i seyr ve tevāriḥde meşḫūr A1, A3

⁴³⁰ celle: alā İ1

buyurduğu gönül şahrāsında dikilen derd-i ‘aşk-ı ilāhī ve muḥabbet-i rabbānīde şādık kulları ne ‘azīm-i mertebe-i ‘āliyyeye ve ne ‘āliyye-i maḳām-ı derecāta yetiřirdi⁴³². Haḳḳ celle ve ‘alānīñ bu ğarīb insāna lütf-i⁴³³ raḥmāniyyesine ve ‘ināyet-i ezeliyye ve hidāyet-i şamedāniyye ve ḥikmet-i bāliĝesine⁴³⁴ vaḳtile⁴³⁵ te’emmül eyle ki ‘uḳūl anīñ idrākinden ‘āciz ve ḳāşırdır ve fuhūm-ı fehminde müteḥayyīrdir.⁴³⁶

Ḳālū’n-Nāzım ḳuddise sırruhu:

Enāniyyetle Haber Virmeniñ Cevāzı ve ‘Adem-i Cevāzı

Ben ol pervāneyim geldim ḥaḳīḳat şem‘ine yandım

Yanuben külli kül oldum beni maḥv itdi ‘aşkullāh

Şu ikinci beyit şoñra ehl-i kemālden bir zātīñ mecmū‘asında bulunmaĝla şerḥ olunup bu maḥalle vaż‘ olundu. Ḳāluhu ḳuddise sırruhu:⁴³⁷

Ben ol pervāneyim geldim ḥaḳīḳat şem‘ine yandım

Ma‘lūm ola ki ben ve men kelimeleri kişiniñ mevcūdiyyetinden ve enāniyyetinden ḥaber virmekle varlık ifāde ider. Bu ise ‘indü’l-‘ārifīñ fenāfillāh ḳā’idesine muḥālif görünür. Cevāb-ı meşāyiḥ-i kirāmīñ fenāfillāh iştılāḥları mürīd-i ‘adem-i maḥz olmaḳ ma‘nāsınca degildir. Belki bendede görölüp bilinen varlık ḥaḳīḳatde bendeniñ olmayup

---

⁴³¹ Āmīn, nazar ile: A1 ve A2’de yok.

⁴³² buyurduğu gönül şahrāsında dikilen derd-i ‘aşk-ı ilāhī ve muḥabbet-i rabbānīde şādık kulları ne ‘azīm-i mertebe-i ‘āliyyeye ve ne ‘āliyye-i maḳām-ı derecāta yetişirdi: gönül şahrāsı içinde dikildi derd-i ‘aşk anda kelāmı ki muḥabbet-i İlāhiden ḥaber virüp muḥabbet-i şadıḳları ne ‘azīm-i merātib-i ‘aliyyeye yetişdire A1, A2, A3

⁴³³ lütf: raḥmet A1, A2, A3

⁴³⁴ve ‘ināyet-i ezeliyye ve hidāyet-i şamedāniyye ve ḥikmet-i bāliĝesine: A1’de yok; ve ‘ināyet-i ezeliyyesine A2, A3

⁴³⁵ vaḳtile: diḳḳatle A2

⁴³⁶ ve fuhūm-ı fehminde müteḥayyīrdir: A1, A2’de yok.

⁴³⁷ *Ben ol pervāneyim geldim ḥaḳīḳat şem‘ine yandım/Yanuben külli kül oldum beni maḥv itdi ‘aşkullāh* Şu ikinci beyit şoñra ehl-i kemālden bir zātīñ mecmū‘asında bulunmaĝla şerḥ olunup bu maḥalle vaż‘ olundu. Ḳāluhu ḳuddise sırruhu: A1 ve A3’te yok.

Ḥaḳḳ celle ve ‘alāniñ⁴³⁸ aña kereminden⁴³⁹ feyz -i vücūd -ı [İ1 11b] iḥsān itmesiyledir. [A2 13a] Ḥaḳīḳatde vücūd-ı varlık⁴⁴⁰ Ḥaḳḳ te‘ālāniñdır. Bu dāḳīḳayı bu ḥāl üzre zevken ve keşfen⁴⁴¹ idrāk eylemege⁴⁴² meşāyih-i kirām⁴⁴³ fenāfillāh ile ta‘bīr iderler ve hākezā cemī‘-i mümkinātūñ vücūdı ve ḥālını [A3 10a] bu kıyās üzre bilinüp⁴⁴⁴ hem şerī‘ati hem ḥaḳīḳati muḥāfaza itmelidir. Bu huşūşı böylece bilmek ehl-i şühūd ‘inde ehemm-i mühimdendir⁴⁴⁵ ve illā ‘abd-ı ‘āciz ü zelīl “Ben tañrı oldum.” dimekte sū-i edebden mā‘ada⁴⁴⁶ hiç bir ma‘nī yokdur. Pes Ḥazret-i Şeyḫ şıfat-ı zātiyye-i imkāniyyetinde ‘ālem-i emriñ ḥüküm⁴⁴⁷ ve taşrifine nazaran “Ben ol pervāneyim geldim.” buyurdu.⁴⁴⁸ Zīrā mümkinde imkāniyyet şıfat-ı zātiyyedir. Ebeden⁴⁴⁹ andan⁴⁵⁰ zā‘il olmaḳ muḥāldir.⁴⁵¹ Ya‘nī vācibü’l-vücūduñ icādıyla⁴⁵² mümkün vācib olmaz. Felāsifeniñ, ḳadīmiñ eşeri ḳadīmdir didikleri bātıldır. Zīrā şun‘ şāni‘niñ ‘aynı olmaḳ muḥāldir. Pes⁴⁵³ meşāyih-i kirām mümkininiñ muttaşif ve mültebis⁴⁵⁴ oldukları vücūd-ı muḥlaḳa Ḥaḳḳ celle ve ‘alāniñ feyzi idüğine nazar idüp cümle varlık Ḥaḳḳ’ındır, dirler. Şaḥīḥ söylerler. Yoḥsa biz Ḥaḳḳ olduk⁴⁵⁵ ve tañrı olduk dimezler. Nitekim Ḥazret-i Ḥalīlullah İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ḥālını ḥikāye idüp Ḳur’an’da Ḥaḳḳ cell ü‘alā buyurur: [A2 13b] ⁴⁵⁶ الذی خلقنی فهویهدین ve ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmiñ nuḳḳını ve efrādını ḥikāye idüp buyurur: ⁴⁵⁷ قال انی عبدالله اتانی الكتاب ve

⁴³⁸ ‘alāniñ: ‘alā A2

⁴³⁹ kereminden: A1’de yok.

⁴⁴⁰ varlık: İ1’de yok.

⁴⁴¹ keşfen: A1’de yok.

⁴⁴² eylemege: itmege A1, A2, A3

⁴⁴³ meşāyih-i kirām: A1’de yok.

⁴⁴⁴ bilinüp: aňlayup A1, A2, A3

⁴⁴⁵ böylece bilmek ehl-i şühūd ‘inde ehemm-i mühimdendir: ehl-i şühūd ḳatında böylece bilmek emr-i lāzımdır A1, A2, A3

⁴⁴⁶ sū-i edebden mā‘ada: İ1’de yok.

⁴⁴⁷ ḥüküm: İ1’de yok.

⁴⁴⁸ buyurdu: didi A1, A2, A3

⁴⁴⁹ ebeden: aşlā A1, A3

⁴⁵⁰ andan: A2’de yok.

⁴⁵¹ olmaḳ muḥāldir: olunmaz A1, A2, A3

⁴⁵² icādıyla: icādı ve ḥaḳııyla A1, A2, A3

⁴⁵³ pes: imdi A1, A2, A3

⁴⁵⁴ ve mültebis: İ1’de yok.

⁴⁵⁵ olduk: İ1’de yok.

⁴⁵⁶ Şuara suresi 78. ayet. Mealen şöyledir: “Ki O, yaratmıştır beni ve O doğru yola eriştirir beni.”

⁴⁵⁷ Meryem suresi 30. ayetin başı. Mealen şöyledir: “Çocuk dedi ki: Şüphesiz ben Allah’ın kuluyum. Bana kitabı verdi.”

Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemiñ ḥālını ḥikāye idüp buyurur: وانه⁴⁵⁸ لما قام عبدالله يدعوه كادوايكونون عليه لبدا⁴⁵⁸ [A1 4a] Cümleleri kendileri Ḥaḳḳ celle ve ‘alānıñ maḥlūḳı ve ‘abdi olduğunu ikrār eylediler ve maḳbūl ḥazret oldular⁴⁵⁹ ve nazār-ı digerde mümkināt-ı mevcūdeye ifāza ve ilbās⁴⁶⁰ olunan vücūda mümkinātıñ ol vücūd-ı mufāza ednā-yı mülābeset kâ’idesi üzre ḥāricde [A3 10b] mümkinne nisbet idüp ilzām⁴⁶¹ iderler. Her bir maḥlūḳ ve mevcūd aḥirden temyīz olunmak için.⁴⁶² Bu daḥi şaḥīḥdir. ‘Ālem-i şühūda ve esbāba ve merātibe⁴⁶³ nazaran ‘aql-ı selīm ve şer‘-i şerīf bu nazarı daḥi ma‘ḳūl görüp teslīm ider. Zīrā ‘abdiñ⁴⁶⁴ müşāb ve mu‘āḳıb olmaḳlıḡı ve ḥarām ve ḥelāl ve sâ’ir aḥkām-ı şerī‘ atı şerī‘ at⁴⁶⁵ bunuñ üzerine ḥükm ü tertīb itmişdir⁴⁶⁶ [İ1 12a] ve elsine-i şūfiyānda filān⁴⁶⁷ şeyḥ Ḥaḳḳ ile Ḥaḳḳ oldı kelāmları⁴⁶⁸ filān şeyḥ Ḥaḳḳ ile Ḥaḳḳ’a mānend oldı dimek ma’nāsına olmayup belki Ḥaḳḳ’ıñ tevfiḳ ve ‘ināyetiyle mevcūd olup ḥüsn-i ḥāl ve şalāḥ-ı [A2 14a] bāldē⁴⁶⁹ şābit⁴⁷⁰ ve istiḳāmetde Ḥaḳḳ üzre mu‘azzez⁴⁷¹ ve mükerrrem oldı dimekdir.

⁴⁵⁸ Cinn suresi 19. ayet. Mealen şöyledir: “Doğrusu Allah’ın kulu, kalkıp O’na yalvarınca; neredeyse çevresinde keçe gibi oluyorlardı.”

⁴⁵⁹ Nitekim Ḥazret-i Ḥalīlullah İbrāhīm ‘aleyhi’s-selām ḥālını ḥikāye idüp Qur’an’da Ḥaḳḳ cell ü‘alā buyurur: قال انى عبدالله الذى خلقنى فهو يهدين ve ‘İsā ‘aleyhi’s-selāmıñ nuḳḳını ve efrādını ḥikāye idüp buyurur: وانه لما اتانى الكتاب ve Ḥazret-i Resūl-i Ekrem şallallāhu te‘ālā ‘aleyhi ve sellemiñ ḥālını ḥikāye idüp buyurur: وانه لما اتانى الكتاب لما قام عبدالله يدعوه كادوايكونون عليه لبدا Cümleleri kendileri Ḥaḳḳ cell ü ‘alānıñ maḥlūḳı ve ‘abdi olduğunu ikrār eylediler ve maḳbūl ḥazret oldılar: İ1’de yok, İ3’te sahh kaydı olarak sayfa kenarında.

⁴⁶⁰ ifāza ve ilbās: ilbās ve ifāza A1, A2, A3

⁴⁶¹ ilzām: isnād A1, A2; aña isnād A3

⁴⁶² her bir maḥlūḳ ve mevcūd aḥirden temyīz olunmak için: her bir maḥlūḳ ve mevcūd aḥirden temyīz olunsun için A2; İ1’de yok.

⁴⁶³ ve esbāba ve merātibe: ve eşyāya ve şarāniye A1, İ1’de yok.

⁴⁶⁴ ider. Zīrā ‘abdiñ: İ1’de yok.

⁴⁶⁵ şerī‘ at: A1, A2 ve A3’te yok.

⁴⁶⁶ ḥükm ü tertīb itmişdir: tertīb olunmuşdur A1, A2, A3

⁴⁶⁷ filān: A1, A2 ve A3’e yok.

⁴⁶⁸ kelāmları: didikleri A1, A2, A3

⁴⁶⁹ bāldē: bāl ile A3

⁴⁷⁰ şābit: diyānet A1, A2, A3

⁴⁷¹ ve istiḳāmetde Ḥaḳḳ üzre mu‘azzez: A1’de yok

Emr-i Tevhîd-i Vücûduñ Zü-ciheteyn Olduğu

İmdi⁴⁷² emr-i tevhîd-i vücûd zü-ciheteyndir. Şöyle ki haqîkate nazâr olunduğda cümle Hakk'dır,⁴⁷³ dinilir. Ta' ayyünât ve maḥlûkâta nazâr olunduğda cümle halkdır, dinilür ve⁴⁷⁴ bâtın ve zâhiriñ⁴⁷⁵ cümlesi nazâr-ı cem⁴⁷⁶ ile nazâr⁴⁷⁷ olunduğda bâtını Hakk, zâhiri halkdır,⁴⁷⁸ dinilir. Bu⁴⁷⁹ nazâr-ı ahîriñ şâhibine ebu'l- 'ayneyn dirler ki nazâr-ı tam şâhibidür. Pes⁴⁸⁰ Hâzret-i Şeyḥ imkâniyyet zâtiyyesine⁴⁸¹ nazâr idüp enaniyyetini yâd ile "Ben ol pervâneyim geldim." buyurdu.⁴⁸² Ma' lûm ola ki bu fıkrada Hâzret-i⁴⁸³ Nâzım kıddise sırruhu nefesü'r-raḥman olan tenezzül-i⁴⁸⁴ vücûd-ı münbasıt-ı⁴⁸⁵ 'ale'l-'ıyânıñ hikmet-i raḥmâniyye ve silsile-i sünnet-i rabbâniyye⁴⁸⁶ üzre tenezzül ve zuhûrunı⁴⁸⁷ imâ ve işâret itmişdir.⁴⁸⁸ Pervâne ma' lûm⁴⁸⁹ kelebektir.⁴⁹⁰ Şem'e⁴⁹¹ şu'lesini gördükde gündüz zannıyla giceniñ zulmetinden ḥalâş olayım diyü kendini ol şu'le üzerine atar. Kemâl-i za'ifinden derḥâl yanup düşer. Bu ğaribiñ ḥâli gibi insân-ı 'aşık-ı za'if daḥi 'âlem-i emriñ ve ḥaṭiratü'l-kudsüñ muḥabbeti [A3 11a] firâkından bu 'âlem-i süflide 'âlem-i 'âlî-i⁴⁹² aşliyyesini ki "elestü bi Rabbiküm" ḥiṭâb-ı kerâmet-i⁴⁹³ [A2 14b] 'ünvânında[I1 12b]

⁴⁷² İmdi: Ma' lûm ola ki A1, A2, A3

⁴⁷³ Hakk'dır: halkdır A2

⁴⁷⁴ Ta' ayyünât ve maḥlûkâta nazâr olunduğda cümle halkdır, dinilir ve: A2'de yok.

⁴⁷⁵ bâtın ve zâhiriñ: zâhir ve bâtınıñ A1, A2

⁴⁷⁶ cem': A2'de yok.

⁴⁷⁷ bâtın ve zâhiriñ cümlesi nazâr-ı cem' ile nazâr: ta' ayyünât ve maḥlûkâta nazâr A3

⁴⁷⁸ halkdur: halk A2, A3

⁴⁷⁹ Bu: A2 ve A3'te yok.

⁴⁸⁰ pes: ve A2, A3

⁴⁸¹ zâtiyyesine: dâ'iresine A3

⁴⁸² buyurdu: didi A1, A2, A3

⁴⁸³ Hâzret: A2 ve A3'te yok.

⁴⁸⁴ tenezzül: 'âlem A1, 'âm A2, A3

⁴⁸⁵ vücûd-ı münbasıt: münbasıt-ı vücûd A2, A3

⁴⁸⁶ hikmet-i raḥmâniyye ve silsile-i sünnet-i rabbâniyye: sünnet-i rabbâniyye ve tenezzül-i raḥmâniyye A1, A3; sebeb-i rabbâniyye ve tenezzül-i raḥmâniyye A2

⁴⁸⁷ tenezzül ve zuhûrunı: zuhûr ve ta' ayyününü A1, A2, A3

⁴⁸⁸ itmişdir: ider ki A2, ider A3

⁴⁸⁹ ma' lûm: A1 ve A3'de yok.

⁴⁹⁰ Pervâne ma' lûm kelebektir: A2'de yok.

⁴⁹¹ şem'e: şem'eniñ A2, A3

⁴⁹² âlî: A3'te yok.

⁴⁹³ kerâmet: 'inâyet A1, A2, A3

“belî” cevâbı anı remz ve tahrîk⁴⁹⁴ itmişdir. Ol ‘Ālem insāniñ muḥabbet ve iştiyākla kendüyi pervâne mişāl nice varṭalara ve ‘uhūd ve tekālîf-i şāḳḳalara ilkā eyledi ki yerler ve gökler ve tağlar ve melekler andan ḥavf ü ḥaşyet idüp ihtirāz itdiler. Niteki Ḥaḳḳ celle ve ‘alā buyurur: *وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِ آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ*⁴⁹⁵ الآية *وَإِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ*⁴⁹⁶ الآية buyurdu ve ammā ḥaḳīḳat-i beşeriyet-i insāniyyeniñ keyfiyyet tenezzülü kütüb-i ḥaḳā’iḳde muḥaḳḳikīn-i kirāmīñ keşf ve tahrîrleri üzre vaḳtā ki Ḥaḳḳ celle ve ‘alā ḥadīş-i ḳudsīde⁴⁹⁷ *كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَاحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَخَلْتُ الْخَلْقَ*⁴⁹⁷ buyurdu.⁴⁹⁸ Ḥaḳḳ sübhānehü ve te‘ālāniñ⁴⁹⁹ ‘ālemi ḥalḳ ve icād⁵⁰⁰ itmege irāde-i ‘aliyyesi ta‘alluḳ idüp evvelā nūr-ı mükerrrem-i Muḥammediyyeyi icād eyledi. Nitekim ḥadīş-i şerīfde⁵⁰¹ *أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي* vārid olmuşdur. Bu mertebede ol nūra “aḳl-ı evvel” ve “ḳalem-i a‘lā” ve “aḳl-ı küll” tesmiye olunur.

Silsile-i Tenezzül-i Vücūd-ı ‘Ālemiñ A‘yān Üzre İnbisātı

Andan evvel aşl-ı uşul olan emr ve nūr-ı vücūd-ı nefsi külliye tenezzül eyledi. Aña levḥ-i maḥfūza tesmiye olunur. Andan ṭabi‘at-ı külliyye andan hebā-i münbite andan ‘arşa andan kürsiye andan [A2 15a] felekü’l-burūca andan felek-i menāzile [İ1 13a] andan tertīb üzre seb‘ semāvāta andan küre-i nāra andan ḥavāya andan āba andan turāba⁵⁰² andan ma‘ādiye andan nebāta andan cinne andan ḥayvāna andan mertebe-i insāna nüzül eyledi ki tenezzülātñ nihāyeti ve ḡāyetidir. Bu ecilden mertebe-i insāniyyeye cāmi‘-i cemī‘-i

⁴⁹⁴ tahrîk: iḥzār A2, idā A3

⁴⁹⁵ Araf suresi 172. ayetin başı. Mealın şöyledir: “Hani Rabb’in; âdemoğullarının sülbünden soyunu çıkarmış ve kendilerini nefislerine şahid tutmuş, ‘Ben, sizin Rabb’iniz değil miyim?’ demişti.”

⁴⁹⁶ Ahzab suresi 72. ayetin başı. Mealın şöyledir: “Gerçekten Biz, emaneti; göklere, yeryüzüne ve dağlara sunduk da onlar bunu yüklenmekten çekindiler. Ve korkup titrediler. Onu insan yükledi.”

⁴⁹⁷ Küntü kenzen mahfiyyen(..) kudsi hadisi. Mealın şöyledir: “Ben gizli bir hazineydim. Bilinmek istedim. Bunun üzerine mahlûkatı yarattım.”

⁴⁹⁸ buyurdu ve ammā ḥaḳīḳat-i beşeriyet-i insāniyyeniñ keyfiyyet tenezzülü kütüb-i ḥaḳā’iḳde muḥaḳḳikīn-i kirāmīñ keşf ve tahrîrleri üzre vaḳtā ki Ḥaḳḳ cell ü ‘alā ḥadīş-i ḳudsīde *كُنْتُ كَنْزًا مَخْفِيًّا فَاحْبَبْتُ أَنْ أُعْرَفَ فَخَلْتُ الْخَلْقَ* buyurdu.: A1, A2 ve A3’te yok.

⁴⁹⁹ Ḥaḳḳ sübhānehü ve te‘ālāniñ: İ1’de yok.

⁵⁰⁰ icād: İ1’de yok.

⁵⁰¹ “Allah ilk olarak benim nûrumu yarattı.” Mealindeki hadis.

⁵⁰² andan turāba: A2’de yok.

meratib-i tenezzülât [A3 11b] dirler ki esfel-i sāfilin⁵⁰³ mertebesidir. Nitekim Hâkḡ celle ve ‘alā buyurur:⁵⁰⁴ 505 *تَمَّ رَدَدْنَاهُ اسْفَلَ سَافِلِينَ* Daḡi⁵⁰⁶ ziyān ve ḡsūrān bu mertebede ḡalup andan⁵⁰⁷ ‘urūca himmet itmeyenleriñ merkezidir.⁵⁰⁸ Nitekim Hâkḡ te‘ālā⁵⁰⁹ buyurur: *وَالْعَصْرَانِ الْإِنْسَانَ* 510 İmdi Hâkḡ celle ve ‘alā nev‘-i beḡeri⁵¹¹ *عَشْرَةَ نِعْمَةٍ وَقَبْضَةَ شِقْوَةٍ* muḡtezāsı iki şınıfa taḡsım idüp bir şınıfını sa‘ādet ve bir şınıfını⁵¹² ḡeḡāvet ve isti‘dādı muḡtezāsı⁵¹³ ḡüküm ü taḡdīr idüp emr-i ḡazā ve ḡaderi tenfiḡ eyledi.

Tenezzül-i İnsānīn Esfel-i Safilīn Derekesinden A‘lā-yı ‘İlliyyine ‘Urūcu

Pes meretebe-i insān tenezzül i‘tibāriyle esfel derekeye indiyse Hâkḡ te‘ālā⁵¹⁴ maḡz-ı raḡmet-i vāsı‘a ve ‘ināyet-i sābıḡasıyla dileği ki ḡabza-i ehl-i sa‘ādeti dereke-i sāfilīnden derece-i ‘illiyyine iriḡdire.⁵¹⁵ Nitekim buyurur: *يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ*⁵¹⁶ ve *يَنْبِيئُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلُمُوا*⁵¹⁷ [11 13b] yine anları tenbīh ve teḡvīḡ iḡün buyurur: *وَأَعْتَصَمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَفَضِرُوا إِلَى اللَّهِ*⁵¹⁹ [A2 15b] buyurup⁵²⁰ ehl-i sa‘ādeti ehl-i ḡeḡāvetden⁵²¹

⁵⁰³ esfel-i sāfilīn: ḡümme radednāhü esfele safilīn A3

⁵⁰⁴ buyurur: A2’de yok.

⁵⁰⁵ Tin suresi 5. ayet. Mealen şöyledir: “Sonra onu, aḡaḡların aḡaḡısına döndürdük.”

⁵⁰⁶ daḡi: A1 ve A3’te yok.

⁵⁰⁷ andan: İ1’de yok.

⁵⁰⁸ *تَمَّ رَدَدْنَاهُ اسْفَلَ سَافِلِينَ* Daḡi ziyān ve ḡsūrān bu mertebede ḡalup andan ‘urūca himmet itmeyenleriñ merkezidir: A2’de yok.

⁵⁰⁹ Hâkḡ te‘ālā: A1’de yok.

⁵¹⁰ Asr suresi 1. ve 2. ayet. Mealen şöyledir: “Asr’a andolsun ki muhakkak insan, ḡsūrāndadır.”

⁵¹¹ ع : beyt A1, A2, A3. Bu ‘ayn harfī bazı mensur eserlerde bir mısranın örnek verildiḡine iḡaret eder.

Bkz. Orhan Bilgin, “Yazma” **TDVİA içinde**, 43, Ankara: TDV Yay., s.372

⁵¹² sa‘ādet ve bir şınıfını: A2’de yok.

⁵¹³ muḡtezāsı: muḡtezāsı üzre A3

⁵¹⁴ te‘ālā: celle ve ‘alā A3

⁵¹⁵ iriḡdire: iriḡdirdi A2

⁵¹⁶ Mücadele suresi 11. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “Allah iḡinizden iman etmiḡ olanları ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin.”

⁵¹⁷ Zümer suresi 54. ayetin başı. Mealen şöyledir: “Ve Rabb’inize yönelin. Size azab gelmeden önce O’na teslim olun.”

⁵¹⁸ ve daḡi: A2 ve A3’te yok.

⁵¹⁹ Ali İmran suresi 103. ayetin başı. Mealen şöyledir: “Topluca Allah’ın ipine sarılın, ayrılmayın ve Allah’ın üzerindeki nimetini hatırlayın.”

⁵²⁰ buyurup: nidā hidāyetleri ile A1, A2, A3

⁵²¹ ehl-i sa‘ādeti ehl-i ḡeḡāvetden: ehl-i ḡeḡāvetden ehl-i sa‘ādeti A1, A2, A3

temyîz ve tefrîk murâd idüp irâ'e-i tarîk-i hidâyet itdi.⁵²² Bu sebebdan Hâzret-i Şeyh⁵²³ buyurdu: “Ben ol pervâneyim geldim” ve kâluhu kıddise sırruhu.⁵²⁴

Hâkîkat şem'ine yandım

Yanuben külli kül oldum beni mahv itdi 'aşkullâh

buyurup evvelâ geldiği maqâm-ı 'illiyîne rücû' ve fenâfillâh mertebesinde Hâkîk celle ve 'alâya meşâyiğ-i kirâmîñ maqşûd ve ıstîlâhı⁵²⁵ üzre vüşûl ve A'ña⁵²⁶ inâbe-yi kaçd eyledi. Ma' lûm ola ki vaqtâ ki⁵²⁷ nev'-i beşer tevellüd itdükde⁵²⁸ anasından üç gûnâ ahlâk-ı [A1 4b] zemîme [A3 12a] ile tevellüd ider ki anlar cehl ve hırş ve ğazabdır. Üçü dağî hâli üzre terk olunsalar⁵²⁹ a' zâm-ı⁵³⁰ mehlukâtandır. İnsânı ihlâk idüp hüsrânda bırağurlar. Kişiyi⁵³¹ Fir'avn şıfat⁵³² ve Nemrûd sîret iderler. İmdi kişiniñ⁵³³ Hâkîk celle ve 'alâya rücû' ı iki⁵³⁴ vech üzredir. Evvelki vechi⁵³⁵ rücû'-ı kaçrı ve ıztırâridir⁵³⁶ ki herkes anda müsâvîdir. Ecel-i mev'ûdı geldükde mevt ile âhirete gidüp anda hayrdan ve şerrden⁵³⁷ a'mâlinüñ cezâsı görse gerekdir. Ammâ rücû' uñ ikinci kısmı⁵³⁸ Hâkîk celle ve 'alânîñ⁵³⁹ وَأَنْبِئُوا إِلَى رَبِّكُمْ وَأَسْلُمُ إِلَيْهِ emr-i şerîfi istimâ' ve icâbet ile Hâkîk'a⁵⁴⁰ rücû'-ı [A2 16a] ihtiyârı ile rücû' dur ki aşl-ı uşûl-i hidâyetdir. Bunuñ dağî⁵⁴¹ a' zamî şartı üçdür: Evvelkisi⁵⁴² kişi 'aklı irdükde Hâkîk

⁵²² itdi: eyledi A1, A2

⁵²³ Şeyh: Nâzım A1, A2; Nâzım kıddise sırruhu A3

⁵²⁴ buyurdu: “Ben ol pervâneyim geldim” ve kâluhu kıddise sırruhu: A1 ve A2'de yok.

⁵²⁵ maqşûd ve ıstîlâhı: ıstîlâh ve maqşûdı A1, A2, A3

⁵²⁶ A'ña: A1, A2 ve A3'te yok.

⁵²⁷ vaqtâ ki: A1, A2 ve A3'te yok.

⁵²⁸ itdükde: eyledükde A2, A3

⁵²⁹ terk olunsalar: olsalar A2

⁵³⁰ a' zâm: eşedd A1, A2, A3

⁵³¹ Kişiyi: insânı A1, A2, A3

⁵³² şıfat: A3'te yok.

⁵³³ İmdi kişiniñ: ve insânîñ A1, A3; insânîñ A2

⁵³⁴ iki: evvelki A3

⁵³⁵ üzredür. Evvelki vechi: A3'te yok.

⁵³⁶ ve ıztırâridir: A1, A2 ve A3'te yok.

⁵³⁷ hayrdan ve şerden: hayr ve şerr A2, hayr veyâ şerr A3

⁵³⁸ ikinci kısmı: kısm-ı şânîsi A1, A2, A3

⁵³⁹ Zümer suresi 54. âyetin başı. Mealen şöyledir: “Ve Rabb'inize yönelin. Size azab gelmeden önce O'na teslim olun.”

⁵⁴⁰ istimâ' ve icâbet ile Hâkîk'a: ve nidâ-i münîfini istimâ' ve icâbet idüp A1, A2 A3

⁵⁴¹ dağî: İl'de yok.

celle ve ‘alānīn uluhiyyet ve rubūbiyyetde vahdāniyyetine īmān idüp [İ1 14a] taşdıķ itmekdir. İkinci şartı İslām ve inķıyāddır ki a‘ māl-i şer‘iyyeyi ve şerā’i‘-i İslāmiyyeyi bā-cem‘ ihā kabūl idüp işlemege sa‘ y itmekdir. Üçüncüsü⁵⁴³ taķvādır ki aḥvāl-i bātına ve aḥlāk-ı ḥamīde taḥşilinde sa‘ y idüp nefsi ve ḳalbini aḥlāk-ı zemimedden ve aḥvāl-i ḳabīḥeden taḥtīr idüp şer‘-i şerīf⁵⁴⁴ üzre⁵⁴⁵ istiḳamet idüp⁵⁴⁶ serini mā-sivādan taḥlīş ve taḳdīs itmekdir ve bu şartları taḥşilden şoñra maḳām-ı ‘ayne’l-yaḳīne rücū‘ ve vüşüle gūşiş ve sa‘ ydır ki⁵⁴⁷ bundan ilerüsine meşāyīḥ-i kirām fenāfillāh ve beḳābillāh ve maḳām-ı cem‘ ve maḳām-ı cem‘u’l-cem‘ tesmiye iderler ki aña⁵⁴⁸ ezvāḳ ve ‘ilme’l-yaḳīn ve ‘ayne’l-yaḳīn ve⁵⁴⁹ ḥaḳḳa’l-yaḳīn dirler. [A3 12b] Bu maḳāmāt-ı ‘āliyelere işāret idüp Ḥazret-i Nāzım ḳuddise sırruhu⁵⁵⁰ “Beni maḥv itdi ‘aşḳullāh.” buyurdu.⁵⁵¹ ‘Aşḳ diyü muḥabbet-i müfritēye dirler ve muḥabbet ḥubb-ı mu‘tedileye iṭlāk olunur ve maḥv diyü kişī⁵⁵² vücūd-ı mecāzīsinden geḳüp⁵⁵³ Ḥaḳḳ’ın vücūd-ı [A2 16b] ḥaḳīķisiyle ḳā’im olduğunu zevḳan añlayup varlığı mekānından fānī ve ‘arī olmaḳ

Mertebe-i İnsānīn ‘Aşḳ ve Muḥabbetle Mertebesi Sā’ir Maḥlūkdan ‘Ālī Olduḡu

İmdi bu insāna ḥāş olan ‘aşḳın ḥāşsiyyeti⁵⁵⁴ kimiñ ile ḳā’im olursa, gerek anīn⁵⁵⁵ müte‘allıķı Ḥālīḳ olsun gerekse maḥlūḳ olsun, şāhibini kendinden fānī idüp⁵⁵⁶ ma‘şūḳunuñ hevā ve maṭlūbuna⁵⁵⁷ düşer. Ğayrı nesne aña yoḳ ḥükmünde [İ1 14b] görünür. Bu ḥāle fenā

⁵⁴² Evvelkisi: evvelki şartı A1, A2

⁵⁴³ Üçüncüsü: üçüncü şartı A1, A2, A3

⁵⁴⁴ ve ḳalbini aḥlāk-ı zemiyyeden ve aḥvāl-i ḳabīḥeden taḥtīr idüp şer‘-i şerīf: A1’de yok.

⁵⁴⁵ üzre: ṭarīḳatde A1, A2, A3

⁵⁴⁶ idüp: ve A2, A3

⁵⁴⁷ gūşiş ve sa‘ ydür ki: sa‘ y ve gūşışdür ki A1, A2, A3

⁵⁴⁸ aña: İ1, A1 ve A3’te yok.

⁵⁴⁹ ‘ayne’l-yaḳīn ve: Bu nüshada yok.

⁵⁵⁰ bu maḳāmāt-ı ‘āliyelere işāret idüp Ḥazret-i Nāzım ḳuddise sırruhu: Ḥazret-i Nāzım bu maḳāmāt-ı ‘āliyelere işāret idüp A1, A2, A3

⁵⁵¹ buyurdu: didi A1, A2, A3

⁵⁵² kişī: İ1’de yok.

⁵⁵³ geḳüp: İ1’de yok.

⁵⁵⁴ ḥāşsiyyeti: İ1, A1 ve A3’te yok.

⁵⁵⁵ anīn: A2 ve A3’te yok.

⁵⁵⁶ idüp: A2’de yok.

⁵⁵⁷ hevā ve maṭlūbuna: hevāsına ve maḳşūduna A1, A2, A3

fi'l-ma' şük ve fenā fi'l-maḥbūb dirler. Niteki buña⁵⁵⁸ mübtelā olanlardan Leylā vü Mecnūn ve Ferhād ü Şīrīn ḥikāyeleri ve emsāli meşhūrdur. Ammā muḥabbet-i mu' tedilede bu ḥālet yokdur. Kişiniñ aḳribā ve aşdaḳāsına olan⁵⁵⁹ muḥabbeti gibi ki aña ḥubb-ı⁵⁶⁰ mu' tedile dirler. Melā'ikedē ve ḡayrıda⁵⁶¹ olan muḥabbet bu ḳabīldendir. Bu ecilden anlar⁵⁶² وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ diyüp emānet-i ilāhiyyeyi taḥammūlden ḡavf idüp kendilerini varṭaya atmadılar.⁵⁶³ Ammā insān kendine ḡulm ve nefsini fedā idüp⁵⁶⁴ 565 ظَلُّومًا جَهُولًا أَنَّهُ كَانَ ظَلُّومًا جَهُولًا varṭasına ifrāṭ-ı muḥabbet sebebiyle uğrayup⁵⁶⁶ ol ḡaml-ı 'azīmi taḥammūl idüp ḡaḳḳını⁵⁶⁷ ifā idenleriñ āḫir ve 'āḳıbeti ḡayr olup sa'ādet-i kübrāya nā'il oldular. Ammā emānete ihānet idenler şeḳāvet-i kübrāya⁵⁶⁸ mübtelā oldular.⁵⁶⁹ Ḥāzret-i Nāzım'ıñ “Beni maḡv itdi 'aşḳullāh.” diyü buyurduḡı mertebeye⁵⁷⁰ mürīd-i şādıḳ vāşıl olmadıḳca 'ārifler ve vāşillar zümresinden ma' dūd olmaz. Ol mertebeye [A2 17a] varmayanlara ebrār ve 'ābid ve zāhid⁵⁷¹ tesmiye iderler. İmdi⁵⁷² muḥabbet ve 'aşḳ-ı ilāhīde meşhūr olanlardan biri Şerefe'd-dīn 'Ömer Bin Fāriḳ ḳuddise sırruhu ḡāzretleridir ki [A3 13a] bu ṭarīḳden ḳuvvet ḡālını⁵⁷³ ifāde idüp buyurmuşdur: beyt:

وَلَوْ خَطَرْتُ لِي فِي سِوَاكَ ارَادَةً
عَلَى خَاطِرِي سَهْوًا فَضَيْتُ بِرَدِّي

Ya' nī “Eger benim ḡāṭırına ey maḡbūb seniñ ḡayrı mā-sivāya müte' allıḳ bir ḡāṭıra ḡuṭūr itse -velevse sehven olsun- kendimi ṭarīḳ-i muḥabbetden ṭard⁵⁷⁴ olunmuşlardan 'add

⁵⁵⁸ buña: A2'de yok.

⁵⁵⁹ olan: İ1'de yok.

⁵⁶⁰ mu' tedilede bu ḡālet yokdur. Kişiniñ aḳribā ve aşdaḳāsına olan muḥabbeti gibi ki aña ḥubb-ı: A2'de yok.

⁵⁶¹ ve ḡayrıda: İ1'de yok.

⁵⁶² Saffat suresi 164. ayet. Mealen şöyledir: “Bizim her birimizin belirli bir makamı vardır.”

⁵⁶³ idüp kendilerini varṭaya atmadılar: eylediler A1, A2, A3

⁵⁶⁴ kendine ḡulm ve nefsini fedā idüp: A1, A2 ve A3'te yok.

⁵⁶⁵ Ahzab suresi 72. ayetin sonu. Mealen şöyledir: “Onu insan yüklendi. Doğrusu insan; pek zalim ve pek cahil oldu.”

⁵⁶⁶ uğrayup: İ1'de yok.

⁵⁶⁷ ḡaḳḳını: ḡuḳūḳunı A1, A2

⁵⁶⁸ kübrāya: A1, A2 ve A3'te yok.

⁵⁶⁹ oldılar: olup ḡüsrāna ḳaldılar. A1, A2, A3

⁵⁷⁰ mertebeye: A2'de yok.

⁵⁷¹ ve zāhid: İ1'de yok.

⁵⁷² İmdi: İ1'de yok.

⁵⁷³ ṭarīḳden ḳuvvet ḡālını: ṭarīḳe İ1

⁵⁷⁴ ṭard: merdūd A1, A2, A3

ideyim.”⁵⁷⁵ ve Yazıcı-zāde ‘ Abd-i Şālih⁵⁷⁶ [İl 15a] Muḥammed Efendi ḳuddise sırruhu⁵⁷⁷
Muḥammediyye’sinde beyt: ⁵⁷⁸

Daḫi ṣol kim fenā buldu fenādan ṣoñ beḳā buldu
Beḳādan ṣoñ liḳā buldu seni sevdi ‘ale’l-ıtlāḳ

Görünmez dāne dūr-dāne gelüpdür yola merdāne
Ḳomuşdur başı meydāne ne ḳorḳmaḳ aña ne ḳaçmaḳ

Diler kim zār u sergerdān şarābıñdan ola sekrān
Ebed ḳala saña ḫayrān ne öpmek ola⁵⁷⁹ ne ḳocmak

buyurmuşdur.⁵⁸⁰ Bu⁵⁸¹ ṫā’ife-i şerīfeleriñ⁵⁸² bu aḫvālleri cümle bu ‘aşḳ-ı ilāhī bābındandır
ki⁵⁸³ degme bir mürīd⁵⁸⁴ aña nā’il olamaz.

Tevḫīd İştılāḫ-ı Muḫaḳḳıḳinde Neye Dirler?

Ḳāluhu ḳuddise sırruhu⁵⁸⁵

⁵⁸⁶*Bu tevḫīdden murād olan Cemāl-i Zāta İrmekdür*

---

⁵⁷⁵ olunmuşlardan ‘add ideyim: olmuşlardan ḫükm iderim A1, A2, A3

⁵⁷⁶ ‘ Abd-i Şālih: A1, A2 ve A3’te yok.

⁵⁷⁷ ḳuddise sırruhu: İl’de yok.

⁵⁷⁸ *Muḥammediyye*’sinde: *Muḥammediyye* nām te’līf-i celīlesinde bu bābda buyurur: nazım A1, A2, A3

⁵⁷⁹ Burada vezni bozan bir “aña” sözcüğü var.

⁵⁸⁰ buyurmuşdur: intihā A3

⁵⁸¹ Bu: imdi A1, A2, A3

⁵⁸² şerīfeleriñ: ‘aliyyeleriñ A1, A2, A3

⁵⁸³ bābındandır ki: şemeresidir ki A1, A2 A3

⁵⁸⁴ mürīd: kimse A1, A2, A3

⁵⁸⁵ Ḳāluhu ḳuddise sırruhu: İl ve A1’de yok.

⁵⁸⁶ 272. dipnottan buraya kadarki kısım S1 ve S2’de yok.

Ma' lüm ola ki tevḥīd diyü bir şey'i birleyüp anı birlikle ḥükm eylemege dirler ve ıstılâḥ-ı muḥakkiḳinde⁵⁸⁷ tevḥīd⁵⁸⁸ zāt-ı vācibü'l-vücūdı [A2 17b] ezhānda taşavvur ve ifhām⁵⁸⁹ ve evhāmda taḥayyül olunanlarıñ cümlesinden tecrīd ve tefrīd itmege dirler.⁵⁹⁰

Cemāl-i Muṭlaḳ Ne Dimek ve Cemāl-i Muḳayyed Ne Dimek

ve cemāl-i zātdan murād lisān-ı ehl-i şühūdda cemāl-i muṭlaḳdır ki hiç bir cemāliñ cemāliyle muḳayyed olmayup ma' -hazā cümle⁵⁹¹ cemāl şāhibiniñ cemāli anıñ cemāl-i nūrınıñ şu' ā' ı ve her kemāl erbābınıñ kemāli anıñ⁵⁹² cemāliniñ pertavidir. [A3 13b] Bu mertebeyi mükāşif ve müşāhid olan⁵⁹³ ehl-i şühūd⁵⁹⁴ cemāl-i muḳayyede mübtelā olmaḳdan ḥalāş olur. Zīrā cemāl-i muṭlaḳdan mā' ada ta' ayyünāta muzāf⁵⁹⁵ olan cemāl her ne sınıfdā⁵⁹⁶ olur ise olsun cümlesi cemāl-i muṭlaḳdan mufāz olup ol cemāl-i muḳayyed anıñ [İl 15b] şāhibinde 'āriyetdir ve her 'āriyet ise elbette⁵⁹⁷ şāhibinedir ve ircā' olunmaḳ emr-i muḳarrerdır. Bu⁵⁹⁸ keyfiyyet-i seniyyeyi⁵⁹⁹ 'ārif olan mürīd-i şādıḳ tevḥīd [S2 6b] ve tefrīdde sa' y ve belīg idüp [A1 5a] cemāl-i muṭlaḳa vāşıl ve⁶⁰⁰ mā-sivāya ta'aaluḳ ve müyülden⁶⁰¹ ḥalāş olup mücāhedesi memdūḥü'l-'ākıbet ve şemere-i sa' y ve ğayretiniñ sa' ādet ve berekātına nā'il ola ve Şeyḫ 'Ārif⁶⁰² 'Ömer İbn Fāriż ḳuddise sırruhu ḥazretleri⁶⁰³ cemāl-i muṭlaḳa vüşüle taḥriş ve terġib idüp buyurmuşdur: beyt:

وَصَرَاحٌ بِاطْلَاقِ الْجَمَالِ

⁵⁸⁷ tevḥīd diyü bir şey'i birleyüp anı birlikle ḥükmeylemege dirler ve ıstılâḥ-ı muḥakkiḳinde: A2'de yok.

⁵⁸⁸ tevḥīd: A1'de yok.

⁵⁸⁹ ve ifhām: A2'de yok.

⁵⁹⁰ itmege dirler: itmekdür A1, A2, A3

⁵⁹¹ cümle: her S2

⁵⁹² anıñ: anıñ kemāli S2

⁵⁹³ Bu mertebeyi mükāşif ve müşāhid olan: A1, A2 ve A3'te yok.

⁵⁹⁴ ehl-i şühūd: S1'de yok.

⁵⁹⁵ muzāf: muzāf ve mufāz S2

⁵⁹⁶ sınıfdā: nev' de S1

⁵⁹⁷ elbette: A2'de yok.

⁵⁹⁸ bu: imdi bu S1

⁵⁹⁹ seniyyeyi: lāzimeyi A1, A2, A3; S1'de yok.

⁶⁰⁰ vāşıl ve: A2'de yok.

⁶⁰¹ ta'aaluḳ ve müyülden: müyül ve ta'aaluḳdan A1, A2, A3, S1

⁶⁰² 'Ārif: Bu nüshada ve S2'de yok.

⁶⁰³ ḥazretleri: A1, A2 ve A3 ve S2'de yok.

Ya' nî cemâli itlâkiyyet ile taşrih ve aña [A2 18a] iqbâl ve teveccüh idüp cemâl-i muqayyedi i' tibâra getürme ve aña meyl eyleme -ki zînet-i zâ' ile ve devâmsız bir hayâlat-ı fâniyyedir- sâliki tariq-i Haqq'dan igfâl idüp gönlünü [S1 5b] ⁶⁰⁴harâb ve mâye-i muhabbetini yağmaya virür. Niteki müşâhidir:

Görülen kendi zâtıdır değil şanma ki gayrullâh

Ya' nî âşâr-ı zâtı ve şuver-i esmâ ve şifâtıdır ki Cenâb-ı Haqq'ın gayrı bir âhir zâtın degildir. Bu mışrâ' da hazf-ı muzâf vardır. Ma' lüm ola ki ⁶⁰⁵ zât diyü her şey'in 'aynına ve hâkiqatine dirler ki esmâ ve şifât aña müstenid olur.

Ehl-i Haqqat ' İndinde Ma' nâ-yı Zât Ne Dimek

Reşhü'l-kelim'de dir ki Haqq celle ve 'alâya zât-ı itlâkı Haqq te' alâ ⁶⁰⁶ şu 'unlardan bir şe'ninde [A3 14a] tecellî ve zühürü i' tibâriyladır ki ol tecellî eylediği şe'n külli ⁶⁰⁷ sâ'ir şu'un ve ahvâlinin aña tabi'yyatını iktizâ idüp müstelzem ola. Uluhiyyet ve rahmaniyyet ve rubûbiyyet gibi ve ammâ Cenâb-ı Haqq zât-ı baht ve ğınâ-i zâtı ve ğınâ-i [İ1 16a] muṭlaq i' tibâriyle ve şu'un ve esmâya 'adem-i ta' alluķı hayşiyyetiyle i' tibâr olunursa anda aṣlâ maķâla ve kelâma mecâl [S2 7a] yokdur (İntihâ) ⁶⁰⁸ ve zât-ı Haqq müşâhede olunup ⁶⁰⁹ görölmesi tecellî-i şürî rütbesine tenezzül idüp esmâ' ve şifât hicâbları [A2 18b] verâsından zühürü ve tecellîsi hasebiyledir. Yoḥsa haqqat-ı zât-ı aqdes bu gözler ile bu 'âlemde görölüp bilinmekden müberrâ ve münezzehdir. ⁶¹⁰

⁶⁰⁴ Bu kısımdan 813. dipnota kadarki kısım S1'de yok.

⁶⁰⁵ Ya' nî âşâr-ı zâtı ve şuver-i esmâ ve şifâtıdır ki Cenâb-ı Haqq'ın gayrı bir âhir zâtın degildir. Bu mışrâ' da hazf-ı muzâf vardır. Ma' lüm ola ki: İ1 ve S2'de yok.

⁶⁰⁶ te' alâ: celle ve 'alâ S2

⁶⁰⁷ külli: S2'de yok.

⁶⁰⁸ İntihâ: İntihâ kelâmühü S2

⁶⁰⁹ olunup: A2'de yok.

⁶¹⁰ müberrâ ve münezzehdür: münezzeh ve müberrâdur A1, A2, A3, S2

Ma' lûm ola ki bu mısırâ' -ı şerîfle âtîde gelecek⁶¹¹ “Şems-i Tebrîz bunı bilür” beyti, zâhir elfâzı⁶¹² nazra-i evvelâda dehşet-efzâ ve hayret-ıktizâ müşâhede olunup lâkin ma' nâ-yı haqâyıq-ı mebânîleri uşûl-i şühûd-ı vahdet üzre ibtinâ kılınmağla maqâmât-ı ashâb-ı tahkîk ve medâric-i erbâb-ı tevhid vücûd-ı kavâ' id ve merâtibi üzre emr-i vücûd şebt ve tahkîk olmadıkça⁶¹³ merâm lâyıkiyle fehm olunmaz ve billâhi't-tevfîk ve minhü'l-îşmet⁶¹⁴

Haqîkat-ı Vâcibü'l-Vücûdda İştîlâh-ı Meşâyiğde İki İ'tibâr Olduğu

Ma' lûm ola ki haqîkat-ı vâcibü'l-vücûd Haqq celle ve 'alâda iki i'tibâr vardır: Evvelki i'tibâr gayb-ı muṭlaq ve vücûd-ı baht ve hüviyyet-i muṭlaqa i'tibârıdır ki bu gayb-ı muṭlaq mertebesinde vâcibü'l-vücûd hiç bir vechle bilinüp bulunmaz. Bu mertebede Haqq celle ve 'alâyı kendiden gayrı bilür yokdur. Bu mertebede esmâ' ve şifât ve zât-ı hüviyyetde müstehlik ve nâ-pedîddir. Mertebe-i vahdet-i haqîkiyye ve künh-i zât ve eḥâdiyyet⁶¹⁵ dinilen bu mertebedir. Ammâ i'tibâr-ı şânî ki mertebe-i tenezzül ve ta' ayyün-i esmâ' [İ1 16b, A3 14b] ve şifâtîñ [A2 19a] zuhûrı ve berûzı mertebesidir. Bu mertebede her bir şuver-i a' yân ve mezâhir kabiliyyât ve isti' dâdları muḳtezâsı esmâ' [S2 7b] ve şifât merâyâsından zâhir ve hüveydâ olunup tecellî ider ki meşâyiğ-i kirâm bu tecellîye tecellî-i şürî ve tecellî-i şühûdî tesmiye iderler.

Tecellî-i Şürî ve Tecellî-i Şühûdî Neye Dirler?

⁶¹¹ mısırâ' -ı şerîfle âtîde gelecek: mısırâ' ile âtîdeki A1, A2, A3, S2

⁶¹² elfâzı: elfâzları S2

⁶¹³ olmadıkça: olunmadıkça A2

⁶¹⁴ minhü'l-îşmet: İ1 ve S2'de yok.

⁶¹⁵ eḥâdiyyet: mertebe-i eḥâdiyyet S2

Şeyh Rükne'd-dîn-i 'Alâü'd-devle hazretleri⁶¹⁶ buyurlar: “Mâdâm ki sâlik vaqt-i tecellîde şüretlerden bir şüret idrâk ve müşâhede ider, ol tecellî, tecellî-i şürî ve tecellî-i şühûdîdir.” ve Şeyh-i şüyüh-ı Sâmi Ebâ Yezîd-i Bestâmi kıddise sırruhu hazretleri: “Ben otuz yıldır Hâkık celle ve 'alâ ile söyleşürüm. Nâs zu' m ider ki ben anlar ile söyleşürüm.” buyurduğu bu maqâmdandır. Şu maqâmda cümle mümkinat-ı mevcûde Hâkık celle ve 'alâniñ meretebe-i tenezzülde zıllı ve şüreti meşâbesinde olup vâcibü'l-vücûd 'âlemiñ haqîkati ve rûhı ve hüviyyeti menzilesinde olur ki hüve'z-zâhir ve'l-bâtin ism-i şerîfleriniñ hüküm ve muqtezâsıdır. Zîrâ bu meretebe-i tenezzül-i rahmâniyyesinde Hâkık celle ve 'alâ⁶¹⁷ kâffe-i mazhâr ile zâhir ve mütecellî olmağla verâ-i hicab-ı mazhârdan müşâhede olunur. Lu'betü'l-hayâl perdesinde zılâli müşâhede [A2 19b] verâ-i perdede ol zılâli îbrâz ve tahtîk⁶¹⁸ iden zâtı bi'l-cümle⁶¹⁹ müşâhede olduğu gibi.

Hâkık Celle ve 'Alâyı Rû'yet ve Müşâhede İki Hâlet Üzre Olduğu

[İl 17a] Hazret-i Şeyh-i Ekber kıddise sırruhü'l-ahtar⁶²⁰ bu maqâmiñ ve⁶²¹ emsâli maqâm-ı cem' de peydâ olan eşkâl ve şu'ubeti hall ve izâle⁶²² zımnında *Hal'ü'n-Na'leyn* şerhinde müşâhede keyfiyyetini îzâh ve temsil [S2 8a] idüp buyurdular ki: “Hâkık celle ve 'alâyı rû'yet ve müşâhede⁶²³ husûsunda iki hâlet vardır: Hâlet-i evvelâ hicâb-ı Bârî'yi rû'yet⁶²⁴ Hâkık te'alâyı müşâhede ve rû'yetdür.⁶²⁵ Vech-i şahîh-i zâhir üzre hâlet-i uhrâ hicâb-ı Bârî'yi rû'yet [A3 15a] Hâkık te'alâyı rû'yet⁶²⁶ degüldür.”⁶²⁷

⁶¹⁶ hazretleri: kıddise sırruhu A1, A2, A3

⁶¹⁷ cell ü 'alâ: te'alâ A1, A2 A3

⁶¹⁸ ve tahtîk: A1, A2 ve A3'te yok.

⁶¹⁹ bi'l-cümle: fi'l-cümle A2, A3

⁶²⁰ ahtar: izhar A2

⁶²¹ ve: ve bunuñ A2, A3

⁶²² hall ve izâle: izâle ve hall A1, A2, A3

⁶²³ müşâhede: Bu nüshada yok.

⁶²⁴ rû'yet: rû'yet ve müşâhede S2

⁶²⁵ müşâhede ve rû'yetdür: rû'yet ve müşâhededür S2

⁶²⁶ rû'yet: rû'yet ve müşâhede S2

⁶²⁷ Vech-i şahîh-i zâhir üzre hâlet-i uhrâ hicâb-ı Bârî'yi rû'yet Hâkık te'alâyı rû'yet degüldür. : A3'te yok.

Bu daği vech-i şahih-i zāhir üzre didikden sonra şu zıkr olunan iki hālet-i müteḳābileniñ beynlerin tevfiḳe taṣaddī idüp buyururlar: “Meṣelā -velillāhi’l-meṣelū’l-a’lā- ‘Ben filāni gördüm ve filān kişiye mülāḳī oldum.’ diseñ, sen anıñ ancak cismāniyyetini ve beṣeriyetini gördüñ. Ma’ hazā⁶²⁸ cismāniyyet-i zāhiresi verāsında sırr-ı rabbānī olan rūḥ-ı raḥmāniyyesi vardır ki ol kimse ol ruḥāniyyetiniñ ğayri degildir ve anıñ cismāniyyeti mütena’im [A1 5b] ve mütelezziz olduğda rūḥāniyyeti daği mütena’im ve mütelezziz⁶²⁹ olup mu’ azzeb ve müte’ellim olduğda⁶³⁰ ruḥāniyyeti daği mu’ azzeb ve müte’ellim olur⁶³¹ ve cismāniyyetiniñ iḥsāsıyla⁶³² ruḥāniyyeti daği⁶³³ hiṣṣ idüp [A2 20a] cisminiñ kıyāmıyla ḳā’im ve ḳu’ūd⁶³⁴ ve cülūsiyle ḳā’id ve cālis olur ve ol ruḥāniyyeti⁶³⁵ anıñ cismāniyyetiniñ zāt ve ḥaḳīḳatidir ki ṣaḥṣ-ı cismānisi ol ḥaḳīḳatiñ esmā’ ve şıfatıyla ḳā’im ve muttaşıfdır.” Bunuñ gibi Ḥaḳḳ celle ve ‘alā ḥazretleri [İ1 17b] ne vaḳt ki ‘azamet-i iḥātiyyet ve kibriyā ve ‘izzet mertebesinden ḥicābiyyet ḥazretine taḳarrüb ve te’ennis tariḳiyle tenezzül ve maḥlūḳuna ḥubben ve keremen [S2 8b] ve raḥmeten ‘arṣ-ı raḥmāniyyet ve bisāta re’fet ve ḥannāniyyetinde tecellī-i ikrām ve i’ḫāfiyle tecellī ve tenezzül buyura, ol vaḳt Zāt-ı zū’l-celāl ve’l-kemālihi ve sübhānehü ḥüsn ve cemāli müşāhede itdükte bir şüret-i bedī’ü’l-kemāl görürsün ki anıñ aṣlā⁶³⁶ meṣeli ve mānendi yok⁶³⁷ ve şıfāt-ı ḥayāt ve ḳayyūmiyyetiyle ḳā’im ve dā’im bulup bilürsün ki bu ikvān-ı cismāniyyetiñ vüçüd ve kıyāmı ol Ḥazret-i ‘izzetiñ [A3 15b] ḥicāb-ı nūrāniyyet ve⁶³⁸ ḳayyūmiyyetiyledir, cismle degül. Belki nūr-ı vüçüd ile ḳā’im ve feyz-i ḥayāt ve imdād ve ḳayyūmiyyetiyle dā’imdir ve bu mevcūdāt ḥicāb-ı nūr-ı ḥayāt kelāmıyla mütekellim ve anıñ ṣavtıyla mutaṣavvıdır, kendi kendiyile degil. İmdi nūr-ı vüçüd-ı ḥicābiyyetinde ve sübhān-ı zatiyyesinde mütecellī olan yine kendidir, ğayrı [A2 20b] degil. Zīrā ḥicāb anıñ nūr-ı vüçüd ve feyz-i ḥayātınıñ

⁶²⁸ ma’ hazā: ma’ hazā anıñ S2

⁶²⁹ olduğda ruḥāniyyeti daği mütena’im ve mütelezziz: A2’de yok.

⁶³⁰ olduğda: olur A1

⁶³¹ mütena’im ve mütelezziz olup: A1’de yok.

⁶³² ruḥāniyyeti daği mu’ azzeb ve müte’ellim olur ve cismāniyyetiniñ iḥsāsıyla: A2’de yok.

⁶³³ daği: İ1’de yok.

⁶³⁴ ve ḳu’ūd: A3’te yok.

⁶³⁵ daği hiṣṣ idüp cisminiñ kıyāmıyla ḳā’im ve ḳu’ūd ve cülūsiyle ḳā’id ve cālis olur ve ol ruḥāniyyeti: S2’de yok.

⁶³⁶ anıñ aṣlā: aṣlā anıñ A1, A2, A3

⁶³⁷ yok: yokdur S2

⁶³⁸ ve: vüçüdü A2, A3

ğayrı degildir. Cismāniyyet seniñ ğayrıñ olmadıǵı gibi. Ammā ikinci hālet ki hicābı rü'yet⁶³⁹ Haqq celle ve 'alāniñ ğayrıyı rü'yet olup Haqq te'ālā⁶⁴⁰ hicābıñ ğayrı olduǵu hāletdir. Meşelā sen kendi zātıña ve harekāt ve sekenātıña nazār idüp bilürsün ki sende mutaşarrıf ve seni muḥarrık olan kimdir ve sende sāmi' ve nāṭık ve başı̄r ve mürīd ve⁶⁴¹ derrāk [S2 9a] olan nedür? Ol vaqt kendiñi görüp bulursun ki bu şıfatlar cismāniyyetiniñ degül, anıñ⁶⁴² ğayrı bir āḫır şeyden idügin añlayup lākin ol şey'in ne olduǵun ve anıñ [İl 18a] künh ve ḥaḳıḳatin bilemezsin ve şeksiz bilirsün ki ol şey seniñ beşeriyyetiñ ve cismāniyyetiñ degil, belki beşeriyyetiniñ ğayrı şeydir.⁶⁴³ Ol senden müfāriḳ ve sen andan müfāriḳsın ki seniñ beşeriyyetiñ ve cismāniyyetiñ sen olduǵuñ dār-ı dünyādan müfāraḳat itdükte ol sırr-ı rabbānī ve rüḥ-ı raḥmānī senden müfāraḳat idüp cismiñ cānsız ḥaşeb gibi cemād ḳalup ḥufre-i ḳabre ilkā olunur ki anda ne cān var⁶⁴⁴ ne hareket, ne görme var ne işitme ve ne söyleme var.⁶⁴⁵ İmdi ol vaqt zāhir ve hüveydā [A2 21a] olur ki seniñ ol cismāniyyetiñ [A3 16a] ḥaḳıḳat-i insāniyyetiñe ḥicāb⁶⁴⁶ imiş ki anı sırr-ı rabbānī olan rüḥ-ı raḥmānī üzerine ilbās ve anı aña libās ve ḥicāb ḳılımlar. İşte bunuñ gibi Haqq celle ve 'alā daḫi tecellī-i tenezzül ile tecellī eylediği şüretiñ ve libās-ı ḥicābıñ ğayrıdır ve ḥicābiyyet yüzünden eylediği tecellī⁶⁴⁷ yine ḥicābdır ki⁶⁴⁸ ḥaḳıḳatde zāt-ı aḳdesiñ ğayrıdır. إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ⁶⁴⁹ āyet-i kerīmesi bu mertebe-i aḳdesi mübeyyendir ve ikinci mertebe olan tecellī-i ḥicābiyyeti daḫi [S2 9b] وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ⁶⁵⁰ āyet-i celīlesi mu'ayyendir. Bundan ma'lūm oldu ki ne vaqt ki Haqq celle ve 'alāyı müşāhede idesin ḥicāb-ı 'azamet ve kibriyā ve berāḳī'-i 'izzet ve celāl ve perde-i cemāl ve kemālını

⁶³⁹ rü'yet: rü'yet ve müşāhede S2

⁶⁴⁰ te'ālā: celle ve 'alā A2, A3, S2

⁶⁴¹ mürīd ve: İl ve S2'de yok.

⁶⁴² degül, anıñ: Bu İl ve S2'de yok.

⁶⁴³ şeydür: bir şeydür S2

⁶⁴⁴ var: A2, A3 ve S2'de yok.

⁶⁴⁵ var: S2'de yok.

⁶⁴⁶ ḥaḳıḳat-i insāniyyetiñe ḥicāb: ḥicāb-ı insāniyyetiñ S2

⁶⁴⁷ tecellī: tecellī daḫi S2

⁶⁴⁸ ḥicābdır ki: tecellī-i ḥicābdır ki A2, A3, S2

⁶⁴⁹ Ankebut suresi 6. ayet. Mealen şöyledir: "Kim cihad ederse; ancak kendisi için cihad etmiş olur. Zira Allah; âlemlerden müstağnidir."

⁶⁵⁰ Şura suresi 51. ayetin ortası. Mealen şöyledir: "Meğerki bir vahy ile veya perde arkasından..."

müşâhede idersin, ğayrı degil. Niteki buyurur: ⁶⁵¹ لِأَتَدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ İmdi bu temşîl ve taķrîbi şer‘-i şerîf daĥi şebt ve temhîd idüp şâhib-i⁶⁵² ĳalb-i selîm ve ulü’l-elbâb [İ1 18b] olanlara teblîĝ eyledi. (İntihâ-yı kelâmü’ş-şeyĥ ĳuddise sırruhu)⁶⁵³

Ĥaĳĳ Te‘âlânîñ Şuver-i A‘yân-ı Mümkinâtda Tecellîsiñ Keyfiyyeti Ma‘lumi midir
Degil midir?

Eger su’âl olunursa ki Ĥaĳĳ celle ve ‘âlânîñ şuver-i a‘yân-ı şâbite-i mümkinât ve mevcûdâtda zuhûr ve tecellîsiniñ [A2 21b] keyfiyyeti ve niteligi⁶⁵⁴ ne keyfiyyettedir? Cevâb: Ĥaĳĳ sübhânehü ve te‘âlânîñ zât-ı şerîfi ve künh ve ĥaĳîkatiniñ keyfiyyeti⁶⁵⁵ bilinmediĝi gibi a‘yân-ı şâbite-i eşyâda tecellîsiniñ keyfiyyeti ve mevcûdatı ihâta-i zâtiyyesi ve ihâta-i ‘ilmiyye⁶⁵⁶ ve irâdât u ĳudret ve ma‘iyyetiniñ⁶⁵⁷ ve ta‘alluĳlarınıñ keyfiyyeti daĥi⁶⁵⁸ bilinmez. Zîrâ bunlarıñ ĥaĳîkat ve keyfiyyetleriniñ ‘ilmi kendi zât-ı şerîfiniñ ĥaşâ’işindendir. Kendinden mâ‘ada ne melâ’ike-i muĳarrebîn ve ne enbiyâ-i mürselîn bunlarıñ ĥaĳîkat ve keyfiyyetine vâķıf [S2 10a] ve⁶⁵⁹ ‘âlim⁶⁶⁰ ve ma‘la‘ degillerdir ki [A3 16b] zâtlarınıñ muĳtezâsından ve kâbiliyyetleriniñ taĥammülünden ber-ter ve ‘âlîdür.⁶⁶¹ Zîrâ şü zıkr olunan kemâlât-ı ulûhiyyet ve rubûbiyyetiñ ĥavâşşındandır ki maĥlûķuñ ve mümkinüñ bunlarda medĥali yoĳdur. Meşâyih-i kirâm⁶⁶² bunlarıñ keyfiyyet ve niteligi bilünmez diyü bilüp i‘tikâd eylemek⁶⁶³ ‘ayn-ı ‘ilm ve ma‘rifet ve îmândır,⁶⁶⁴ dirler. Niteki Şeyĥü’l-Ekber⁶⁶⁵ ĳuddise sırruhu ilâ-ťahr ĥazretleri⁶⁶⁶ *Fütûĥât*’ında buyurur:

⁶⁵¹ En’am suresi 103. ayetin başı. Mealen şöyledir: “Gözler, O’na erişemez. O ise, bütün gözlere erişir.”

⁶⁵² şâhib: İ1’de yok.

⁶⁵³ kelâmü’ş-şeyĥ ĳuddise sırruhu: kelâmühü S2

⁶⁵⁴ ve niteligi: A3’te yok.

⁶⁵⁵ ĥaĳîkatiniñ keyfiyyeti: ĥaĳîkati S2

⁶⁵⁶ ‘ilmiyye: ‘ilmiyyesi A2, A3

⁶⁵⁷ ma‘iyyetiniñ: ĥaĳîkatiniñ A3

⁶⁵⁸ keyfiyyeti daĥi: keyfiyyetleri: A2

⁶⁵⁹ vâķıf ve: A1, A2 ve A3’te yok.

⁶⁶⁰ ‘âlim: S2’de yok.

⁶⁶¹ ber-ter ve ‘âlîdür: ‘âlî ve ber-terdür A1, A2, A3, S2

⁶⁶² kirâm: kirâm ĥazeratı S2

⁶⁶³ eylemek: itmek A2, A3

⁶⁶⁴ ma‘rifet ve îmândır: îmân ve ma‘rifettir A1, A2, A3

⁶⁶⁵ Ekber: Muĥyi’d-dîn A2, A3

“Baña su’âl idüp Hâkķ celle ve ‘alâ hazretlerinden bilünen nedir ve bilünmeyen nedir didiklerinde cevap virüp direm:⁶⁶⁷ beyt:

الْعِلْمُ بِاللّٰهِ دِيْنِيْ اِذَا دِيْنُ بِهٖ
وَالْجَهْلُ بِالْعِيْنِ اِيْمَانِيْ وَتَوْحِيْدِيْ

Ya‘nî Cenâb-ı Hâkķ’ı ulûhiyyet ve rubûbiyyet ile muttaşif⁶⁶⁸ bilmek⁶⁶⁹ benim îmânım ve dînimdendir ki ben anı [İ1 19a] tedeyyün [A2 22a] idüp ‘ıkd-ı kalb iderüm ve ammâ ‘aynımı ve zâtını⁶⁷⁰ ya‘nî hâkķât-ı zâtını⁶⁷¹ ve künhünü cehl ya‘nî anıñ keyfiyyet ve niceligini⁶⁷² bilmemek ve bilinmez diyü i‘tikâd eylemek benüm îmânım ve tevhidimdir.” didigimde⁶⁷³ baña⁶⁷⁴ “şaddektü” diyüp şu kelâm Hâkķ celle ve ‘alânıñ⁶⁷⁵ *وَيُحَذِّرُكُمُ اللّٰهُ نَفْسَهٗ* kavlı-şerîfiniñ mâşdaķı ve muķtezâsıdır, didiler ve yine su’âl [A1 6a] idüp ‘indiñde Cenâb-ı vâcibü’l-vücudañ tecellîsinden bir şey var mıdır, didiklerinde ben didim beyt:

فِيْ كُلِّ مَجَلٰى اَرَاهُ حِيْنَ اُسْهَدُهٗ
مَا بَيِّنَ صُوْرَةَ تَنْزِيْهِ وَتَحْدِيْدِ

[S2 10b] Ya‘nî ben⁶⁷⁶ Hâkķ celle ve ‘alâyı her bir mezâhir ve mücellâda müşâhede iderim ve anı müşâhede eyledigim vaķt tenzîh ve taķdîs beyniyle teşbîh ve taķyîd beyninde müşâhede iderim. Ya‘nî ħîn-i⁶⁷⁷ tecellîsinde müşâhede itdükde tenzîh ve⁶⁷⁸ teşbîh beynini cem‘ iderim, didigimde şu teşbîh ile Cenâb-ı Hâkķ’ı taķdîs eylerim:⁶⁷⁹ *سُبْحَانَ مَنْ تَنْزَهَ عَنِ التَّنْزِيْهِ* [A3 17a] Ya‘nî şol zât-ı aķdesi taķdîs ve teşbîh ideriz ki ol zât-ı

⁶⁶⁶ ilâ-ı tahr hazretleri: A1, A2 ve A3’te yok.

⁶⁶⁷ cevap virüp direm: cevâbında A1, A2, A3

⁶⁶⁸ muttaşif: İ1 ve S2’de yok.

⁶⁶⁹ bilmek: A2’de yok.

⁶⁷⁰ zâtını: İ1’de yok.

⁶⁷¹ zâtını: A1 ve A3’te yok.

⁶⁷² niceligini: niteligini A1, A2, A3

⁶⁷³ didiginde: A2’de yok.

⁶⁷⁴ baña: İ1 ve S2’de yok.

⁶⁷⁵ Ali İmran Suresi 28. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “Allah, size kendisinden korkmanızı emrediyor.”

⁶⁷⁶ ben: A1’de yok

⁶⁷⁷ ħîn: S2’de yok.

⁶⁷⁸ ve: ile A2, A3

⁶⁷⁹ eylerüm: eylediler ki A2

‘azîmü’ş-şân tenzîhden teşbîh ile tenezzüh idüp teşbîhden daħi tenezzüh ve taqđis ile münezzeh ve muḳaddes oldu. (İntihā Kelāmühü ḳuddise sırruhu) [A2 22b] ⁶⁸⁰vaşl⁶⁸¹ min-hāze’l-aşl ve yine⁶⁸² Ḥazret-i Şeyḫ ḳuddise sırruhu *Fütūḫat*’ında buyurur: “Eger biz maḥlūḳātı Ḥaḳḳ sübhānehü ve te‘ālādan tecrīd eylesek, ya‘nî maḥlūḳātın Ḥaḳḳ celle ve ‘alāya hiç ta‘aalūḳ ve nisbeti yoḳdur, disek ‘älemler mevcūd olmaz idi. Zīrā mümkünde [İ1 19b] ma‘dūmiyyet zātının muḳtezāsıdır. Zīrā⁶⁸³ bi-zātihi mevcūdiyyet vācibü’l-vücūd olan Ḥaḳḳ celle ve ‘alānın zātına ḥāşdır. Vacibü’l-vücūd Ol’dur ve eger mevcūdāt Ḥaḳḳ celle ve ‘alānın ‘aynīdir, disek ‘älemler mevcūd-ı ğayr-ı maḥlūḳdur, demek lâzım gelir. Ya‘nî ‘älemlerin kendinden olup⁶⁸⁴ vācibü’l-vücūd ve ḳadīm olması lâzım gelür. Bu ise bātıldır. Maḥlūḳātın mecmū‘ı mümkünü’l-vücūddur ve anın vücūdı Ḥaḳḳ te‘ālānın icādıyla mevcūddur ve ibḳāsıyla bāḳī ve⁶⁸⁵ şābit ve i‘dāmıyla ma‘dūmdur. Nitekim buyurur: ذَلِكُمْ اللهُ رَبُّكُمْ لِإِلَهِ الْإِلهِ الْإِلهِ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَأَعْبُدْهُ وَاللهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَوَكِيلٌ⁶⁸⁶ ve Ḥaḳḳ celle ve ‘alā⁶⁸⁷ bi-ḥasebü’l-şifāt ve’s-semā‘ ḳullarına ḳarīb bil-aḳreb min-ḥabl’ül-varīddir. Ammā ḳurbīyyetın keyfiyyeti kimsenin ma‘lūmı degildir.⁶⁸⁸ Ne nebî-i mürsel ve ne velî ve ne melâ’ike-i muḳarrebın bilmezler. Zīrā faşā’iş-i ulūhiyyet ve rubūbiyyetdir ve⁶⁸⁹ ammā biḥasebü’l-zātü’l-muḳaddesetü’l-haviyyetü’l-ğaybiyyet aña bir şeyi müşābih ve mümāşil⁶⁹⁰ [A2 23a] olmaḳdan ve ol bir şey’e mümāşil ve müşābih⁶⁹¹ olmaḳdan ve künh-i zātı bilinmekden ve görünmekden⁶⁹² münezzeh ve ‘ālīdir.⁶⁹³ Nitekim buyurur: أَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ⁶⁹⁴

⁶⁸⁰ bu dipnottan 699.dipnota kadarki kısım S2’de yok.

⁶⁸¹ vaşl: ve A2, A3

⁶⁸² ve yine: A1, A2 ve A3’te yok.

⁶⁸³ Zīrā: ancaḳ A1, A2, A3

⁶⁸⁴ kendinden olup: A1, A2 ve A3’te yok.

⁶⁸⁵ bāḳī ve: İ1’de yok.

⁶⁸⁶ En’am suresi 102. ayet. Mealen şöyledir: “İşte Rabb’iniz olan Allah, O’ndan başka hiçbir tanrı yoktur. Her şeyin yaratandır ve O, her şeye de Vekil’dir.”

⁶⁸⁷ cell ü ‘alā: sübhānehü ve te‘ālā A1, A2, A3

⁶⁸⁸ kimsenin ma‘lūmı degildir: mechūldür, aşlā bilinmez. A1, A2, A3

⁶⁸⁹ Ne nebî-i mürsel ve ne velî ve ne melâ’ike-i muḳarrebın bilmezler. Zīrā faşā’iş-i ulūhiyyet ve rubūbiyyetdir ve: A1, A2 ve A3’te yok.

⁶⁹⁰ ve mümāşil: İ1’de yok; ve ḥamā’il A2, A3

⁶⁹¹ ve müşābih: İ1’de yok.

⁶⁹² ve görünmekden: A2’de yok.

⁶⁹³ münezzeh ve ‘ālīdir: ‘ālī ve münezzehdir A1, A2, A3

⁶⁹⁴ Şūrâ suresi 11. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.”

⁶⁹⁷ İmdi bu daḥi ma‘lūm ⁶⁹⁸ وَلَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ⁶⁹⁶ - وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ⁶⁹⁷ oldıysa sâbıkda serd ve ⁶⁹⁹ ĩrād olunan temşilleri tenezzül-i vücūd [A3 17b] ve tecellî-i vâcibü'l-vücūduñ merâtib-i vücūb ve imkânda ⁷⁰⁰ zuhūr ve tecellî ve teḥevvülünü bi'l-cümle ⁷⁰¹ ezḥāna ve ‘uḳūle ⁷⁰² taḳrīb ve tefhīm [İ1 20a] içün erbâb-ı şühūd ve aşḥâb-ı küşūf mükâşefe ve müşâhedeleri ⁷⁰³ muḳtezâsı ifâde idüp ĩrād itmişler. ⁷⁰⁴ Yoḥsa celâlet-i zâtü'l-vahıyyet ve kibriyâ-yı ‘izzet ve ‘azamet-i rubūbiyyet ve nu‘ût-ı vücūb ve şıfât-ı kemâlât-ı rahmāniyyetini bunuñ gibi temşiller ḥaḳıḳatı üzre beyân ve ifâdeden kaçır ve mā-hüve ⁷⁰⁵ nefsi'l ⁷⁰⁶ -emri künhiyle idrāk ve iḥâḳâdan ‘âcizdir. Niteki ba‘z ekâbir ⁷⁰⁷ [S2 11a] bu ḥuşūşda buyurmuşdur: Nazım:

أَيُّ بَوَصَفَتْ بَيَانَ مَا هَمَّةٌ هَيْجُ
هَمَّةٌ أَنْ تُرَا نِ مَا هَمَّضُهُ هَيْجُ

هَمَّةٌ عَالَمٌ تُرَا زِفِشَانَتِهِ تُسْتُ
بِي نِشَانَا نِشَانِ مَا هَمَّةٌ هَيْجُ

هَرْجِيَّةٌ بِيئِدْ خِيَالِ مَا هَمَّةٌ نَقْشُ
هَرْجِيَّةٌ كُوَيْدْ زَبَانِ مَا هَمَّةٌ هَيْجُ

مَا بُكُنْهُ حَقِيقَتُ نَرَسِيمِ
أَيُّ يَقِينُ وَكُفَانِ مَا هَمَّةٌ هَيْجُ

⁶⁹⁵ En'am suresi 103. ayetin başı. Mealen şöyledir: "Gözler O'na erişemez. O ise, bütün gözlere erişir."

⁶⁹⁶ Taha suresi 110. ayetin sonu. Mealen şöyledir: "Onların hiçbirinin ilmi asla bunu kavrayamaz."

⁶⁹⁷ Nitekim buyurur: İntihā : لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَلَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ḳuddise sırruhu A1, A2, A3.

⁶⁹⁸ 681. dipnottan buraya kadarki kısım S2'de yok. İ3'te sayfa kenarına yazılmış.

⁶⁹⁹ serd ve: A1, A2 ve A3'te yok.

⁷⁰⁰ imkânda: merâtib-i imkânda A2, A3

⁷⁰¹ bi'l-cümle: fi'l-cümle A2, A3

⁷⁰² ve ‘uḳūle: İ1 ve S2'de yok.

⁷⁰³ mükâşefe ve müşâhedeleri: müşâhede ve mükâşefeleri A1, A2, S2

⁷⁰⁴ idüp ĩrād itmişler: itmişlerdir A1, A2, A3

⁷⁰⁵ mā-hüve: A1, A2 ve A3'te yok.

⁷⁰⁶ nefsi: S2'de yok.

⁷⁰⁷ ekâbir: ekâbir-i ehl-i ḥaḳıḳat S2

فلا عليك إلا ان فشتاق الى لقاءه
وتعرف بربوبيته وتقوم في خدمته

وتفنى عمرك في عبوديته وتقطع الطمع
عن ادراك كنهه وحقيقته وتنقاد لشرعة

نبيه وصفيه وتمسك كتبه التي
انزلها على انبياءه ورسله

(İntihâ-yı kelâmühü)

[A2 23b] Göñül Dinilen Haqîqat-ı İnsâniyyeniñ Ta‘rîfi ve Kemâl ü Şerefi ve
Tenezzül ve İnhiṭâtı

Göñül âyînesin şûfî eger ider isen şâfî

Ma‘lûm ola ki göñül dinilen haqîqat kalbdır. Yürek didikleri et pâresi degildir. Ammâ yürek⁷⁰⁸ göñlün mannaşa ve mazharıdır ki haqîqat-i göñül ol yüregiñ [İl 20b, A3 18a] lübbünde gözde görmek kuvveti ve nûrı gibi bir sırr-ı rabbânîdir. Göñlün ta‘rîfatında ‘ârifler çok kelâm⁷⁰⁹ söylemişler ve ba‘z ekâbir göñlü ta‘rîf idüp buyurmuşdur ki göñül bir cevher-i nûrânî-i mücerreddir ki rûḥ-ı izâfî dinilen sırr-ı ilâhî ile nefs-i ḥayvâniyye ya‘nî rûḥ-ı cism-i ṭab‘iyye-i ḥayvâniyye [S2 11b] beyninde tavassuṭ ider. İnsâniyyet anıñla taḥaḫkuḫ idüp sâ‘ir ḥayvândan insân anıñla mümtâz olur. Hükemâ bu ḫalbe ya‘nî göñle nefs-i nâṭıka tesmiye iderler⁷¹⁰ ve rûḥ-ı izâfî göñlün bāṭını olup nefs-i ḥayvâniyye göñlün zâhiri ve mürekkebi meşâbesinde olur ve nefs-i ḥayvâniyye daḫi göñül ile cesed-i insânî [A2 24a] beyninde vâsıtağır (İntihâ-yı kelâmühü⁷¹¹) ve ‘ârifleriñ ittifaḫı üzre göñül mirât-ı Haḫḫ’dır ve âyîne-i şühüd-ı Rabb ve genc-i ma‘rifetullâhdır. ‘Ârif-billâh olanlarıñ göñlü

⁷⁰⁸ yürek: ol yürek S2

⁷⁰⁹ kelâm: söz S2

⁷¹⁰ tesmiye iderler: dirler A3

⁷¹¹ İntihâ-yı kelâmühü: intihâ İl

‘arşullâhdır ve gönül bâbullâhdır. Hâḵk celle ve ‘alāya⁷¹² gönül kapusından girilir ve mannaşa-i tecellî-i rahmândır. Lâkin gönlü cehâlet ve ğaflet ve ğod-bînlik ve zünüb ol kadar kâsî ve mükedder kırup⁷¹³ mazâyıka ve keşâfete⁷¹⁴ giriftâr ider ki taşdan katı ve semmü’l-hıyâtdan azyak olur. Nitekim⁷¹⁵ Hâḵk te‘âlânın⁷¹⁶ وَفِيهِ⁷¹⁷ هُمْ أَصْلُ⁷¹⁸ أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَصْلُ⁷¹⁹ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً⁷²⁰ [A1 6b] buyurduğı⁷²¹ o maķûle gönül aşhâblarıdır⁷²² ve ma‘rifetullâh ve taķvâ ve zühd ‘ani’-d-dünyâ ve zıkrullâh ve⁷²³ mâ-sivâdan i‘râz⁷²⁴ ve Cenâb-ı Hâḵk’ı muhabbet ve aña teveccüh ile gönül ol kadar vüs‘at ve kuvvet bulur ki hadd ve pâyânı [İl 21a] vaşfa gelmez. ⁷²⁵ مَا وَسِعَنِي أَرْضِي وَلَا سَمَاءِي وَلَكِنْ وَسِعَنِي قَلْبُ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ التَّقِيِّ النَّقِيِّ⁷²⁶ hadîs-i kudsîsi vaşfiyla memdüh-ı rabbâniyye olur. Niteki⁷²⁷ Yazıcı-zâde ‘Abd-i Şâlih⁷²⁸ Muhammed Efendi⁷²⁹ *Muhammediyye*’sinde ⁷³⁰ع [A3 18b, S2 12a] *Gönül sığmaz yire göge elinde tutar ol Vehhâb*, diyü gönlün şerefin beyân itmişdir ve gönlün kemâlâtı [A2 24b] ve isti‘dâd ve kabiliyyeti beyânında meşâyih-i kirâmın çok maķâleleri vardır, beyândan müstağnidir ve şufî maħlaşını ‘ârifler seyr ü sülükini kemâle irişdirüp ‘ibâdı irşâda muķtedir fenâ ve beķâ maķâmalarında kâmil ve mükemmel olan mürşid vâşıl ve mütemekkin olan⁷³¹ zât-ı şerîfe ıtlâķ idüp⁷³² anların mādūnunda⁷³³ olan erbâb-ı sülükün her birine ħâl ve maķâmına göre bir isimle telķib idüp kimine melâmiyye ve kimine mutaşavvıfa⁷³⁴ ve kimine mürîd ve⁷³⁵

⁷¹² celle ve ‘alāya: te‘âlāya S2

⁷¹³ kırup: idüp A1, A2, A3

⁷¹⁴ mazâyıka ve keşâfete: keşâfete ve mazâyıka A1, A2, A3

⁷¹⁵ Nitekim: İl ve S2’de yok.

⁷¹⁶ Hâḵk te‘âlânın: Hâḵk cell ü ‘ala buyurur A1, A2, A3; Hâḵk cell ü ‘alanın S2

⁷¹⁷ Araf suresi 179. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “Onlar; hayvanlar gibidirler, hatta daha da sapıktırlar.”

⁷¹⁸ Bakara suresi 74. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “Şimdi onlar taş gibidir. Yahut daha da katı.”

⁷¹⁹ buyurduğı: A1, A2 ve A3’te yok.

⁷²⁰ gönül aşhâblarıdır: kalblerin ħaķķında vârid olmuşdur A1, A2, A3

⁷²¹ zıkrullâh ve: S2’de yok.

⁷²² mâ-sivâdan i‘râz: i‘râz ‘anh mâ-sivâ A1, i‘râz-ı mâ-sivullâh A2, i‘râz ‘an mâ-sivullâh A3, mâ-sivâdan i‘râz ve zıkrullâh S2

⁷²³ “Yere ve göge sığmam, müminin kalbine sığarım.” mealindeki kudsî hadîs.

⁷²⁴ niteki: ve S2

⁷²⁵ ‘Abd-i Şâlih: S2’de yok.

⁷²⁶ ‘Abd-i Şâlih Muhammed Efendi: ħuddise sırruhu A1, A2, A3

⁷²⁷ ع: mısrâ‘ A1, A2, A3

⁷²⁸ olan: S2’de yok.

⁷²⁹ idüp: ve S2

⁷³⁰ anların mādūnında: anın derūnunda S2

⁷³¹ ve kimine mutaşavvıfa: A2’de yok.

⁷³² ve: ve kimine S2

hādım dirler⁷³³ ve Hāzret-i Nāzım'ın burada murādı⁷³⁴ şūfī-i ḥaḳīḳī olmaḳlıḡla gūşış⁷³⁵ iden bülend-i himmet-i mürīdāna nidā ve ilkā' ḥiṭābıdır ki henüz ṭarīkde⁷³⁶ ḥaḳīḳate ırmeyüp lākin āna vāşıl ve ḥā'iz olmaḡa sa'y-ı belīḡ idenleri irşād ve irā' edir.⁷³⁷ Şāfī, şafvetden müştāḳ olup ḡill ü ḡışdan ṭāhir nesneye⁷³⁸ dirler. Murād ḳalb-i insānīyi kūdūrātdan ṭāḥīr ve levş-i meyl-i aḡyārdan ṭāḥlīş ve ṭāşfiyedür ki bunlar⁷³⁹ olmadıḡca ḡönül mirāti⁷⁴⁰ pāk olmaz. Niteki āyīneniñ vechi buşdan başdan temyīz ve şāfī⁷⁴¹ olmadıḡca⁷⁴² cemāl-ārālīḡ mertebesin bulmaz. ḡönül daḡı levş-i mā-sivādan [İ1 21b, S2 12b] ve aḡyāra meyl ve inḡirāfdan pāk ve maşūn olmadıḡca mirāt-ı⁷⁴³ cemāl-i Ḥudā ve mannaşa-i kemāl ve bahā-i kibriyāya lāyīḡ ve aḡrā⁷⁴⁴ olmaz. Bu emr-i mühim [A2 25a] ise murāḳabesiz vüçüda gelmez ki murāḳabe sālīkleriñ seyr ü sülūkünde muḡtāc olduḡları maḳāmıdır.

Murāḳabeniñ Fā'ide-i 'Azīmesi ve Seyr ü Sülūkda Ehemmi Olduḡu

Ma'lūm ola ki ıştīlāḡ-ı meşāyīḡde murāḳabe diyü Cenāb-ı⁷⁴⁵ Ḥaḳḳ celle ve 'alā ḳulunuñ kāffe-i aḡvāl ve ef'āline matla' olup bildiḡini 'abd dā'imā bilüp āḡāḡ olmasına dirler. Bu ḡuşuş a'māl-i ḳalbden bir emr-i 'azīm olup onsuz ḳalbiñ zimām-ı şalāḡı ele girmez ve murāḳabe ile mürīd-i şādīḡ ḳalbini ve sā'ir a'zā ve cevāriḡini [A3 19a] muḡālefatdan ḡıfza ve ḳavā-yi nefsi hevā-yi ḡā'ileden men'e muḡtedir olur ve Ḥaḳḳ celle ve 'alaniñ cemī' eṭvār ve aḡvāline⁷⁴⁶ maṭla' olduḡını idrāk melekesine mālīk olup ḡönlüne

⁷³³ dirler: tesmiye iderler A1, A2, A3

⁷³⁴ murādı: Bu nüshada yok.

⁷³⁵ gūşış: sa'y A1, A2, A3

⁷³⁶ ṭarīkde: ṭarīkatde A2

⁷³⁷ ve irā' edir: ṭāḡrīḡdir A1, A2, A3

⁷³⁸ nesneye: şey'e S2

⁷³⁹ bunlar: böyle A2

⁷⁴⁰ mirāti: Bu nüshada ve S2'de yok.

⁷⁴¹ temyīz ve şāfī: şāfī ve temyīz S2

⁷⁴² pāk olmaz. Niteki āyīneniñ vechi buşdan başdan temyīz ve şāfī olmadıḡca: A1, A2 ve A3'te yok.

⁷⁴³ ḡönül daḡı levş-i mā-sivādan ve aḡyāra meyl ve inḡirāfdan pāk ve maşūn olmadıḡca mirāt: A1, A2 ve A3'te yok.

⁷⁴⁴ aḡrā: sezā var S2

⁷⁴⁵ Cenāb: S2'de yok.

⁷⁴⁶ eṭvār ve aḡvāline: aḡvāl ve eṭvārına S2

‘ārif ve vākıf olan mürīd-i şadık⁷⁴⁷ ehl-i dil zümresine lâhik olur. Şeyh-i şüyüh-ı sāmī Şeyh⁷⁴⁸ Ebā Yezīd Beşāmī kıddise sırruhu hāzretlerinden su’āl itmişler ki zāt-ı ‘ālīñiz bunca ma’ārif ve kemālāta ne ile mālīk olduñuz? Cevābında “Ben on sene bevvāblık ve on sene süpürge-geşlik ve on sene haddādlık eyledim, andan bu kemāle mālīk oldum.”⁷⁴⁹ buyurduklarında dimişler ki “Bizler zāt-ı şerīfñizi bu hıdmetleriñ birinde⁷⁵⁰ görmedik.” Cevābında buyurmuşlar ki [A2 25b, S2 13a] “Ben on sene göñül kapusını bekleyüp kalbime kapucılık [İ1 22a] itdüm ki havātır-ı reddiye-i nefsanıyye ve şeytāniyyeyi men’ idüp kalbime komdum ve on sene daħi süpürge-geşlik itdüm ki kalbimi nā-şāyeste şeylerden taħhīr itdim ve on sene daħi haddādlık itdim ki⁷⁵¹ kalbimi mıtraķa-i tevħīd⁷⁵² ile darb ve telyīn ve taşfiye idüp ba’dehu bu devlete nā’il oldum.” buyurmuşlar. İmdi murāķabe bu aħvāl-i seniyyeniñ⁷⁵³ cümlesine mütekeffildir.

Kalb-i Sālik-i Muħlişe Fetħ Olan Vech-i Hāş Ne Hāl Olduğu ve Amñ Şerefi

Açılır saña bir kapu ‘ayān olur cemālullāh

Ma’lüm ola ki bu maķāmda kapudan maķşūd vech-i hāş dinilen bāb-ı aħāşşdır ki bu vech-i hāşşa ‘ārifler ve muħaķķikler vākıf ve maṭlā’ olup ķā’il olurlar.⁷⁵⁴ Hükemā bu veche vākıf ve⁷⁵⁵ ķā’il degillerdir ve ‘ārifler bu vech-i hāşşı kaffe-i maħlūkda daħi işbāt iderler. Lākin ekşer-i nās andan ġāfil olmağla ma’düm menzelesine [A3 19b] tenzīl olmuşdur. Bunuñ meşeli şunuñ gibidir ki bir ümmī adamıñ eline muşhaf-ı şerīfe virüp “Baķ şuña anda olan haķāyıķ-ı rabbāniyye ve ma’ārif-i raħmaniyyeyi görüp añla.” diseķ [A2 26a] ma’ hazā anıñ gözi ħurūf ve kelimāti ve süreleriniñ şekl ü şüretini görür. Lākin ħarfleriñ ne olduğunu ve kelime ve āyātlarınıñ ne ma’nāya vaz’ olup maķşūd ne idüğinden bī-ħaberdir. Eger ol

⁷⁴⁷ mürīd-i şadık: İ1 ve S2’de yok.

⁷⁴⁸ şeyh: A1, A2 ve A3’te yok.

⁷⁴⁹ kemāle mālīk oldum: bu kemāli buldum A2, A3

⁷⁵⁰ hıdmetleriñ birinde: hıdmetlerde A1, A2, A3

⁷⁵¹ kalbimi nā-şāyeste şeylerden taħhīr itdim ve on sene daħi haddādlık itdim ki: A1’de yok

⁷⁵² tevħīd: kelime-i tevħīd S2

⁷⁵³ seniyyeniñ: seniyyeleriñ A2, A3

⁷⁵⁴ ķā’il olurlar: S2’de yok.

⁷⁵⁵ vākıf ve: S2’de yok.

üm̄mī⁷⁵⁶ zāt bir üstāz-ı kāmīl önüne varup [S2 13b] tarīk-i ta‘ allüm ve kıra‘at⁷⁵⁷ üzre [İl 22b] öğrenüp lügat-i ‘ Arab ve kavā‘ id ve muştalahāt-ı ‘ ulūmı bulunca ta‘ allüm ile ‘ ibāre ve ma‘ ānī-yi elfāzını tedric-be-tedric vākıf olup ‘ ināyet-i rabbāniyye aña yāver⁷⁵⁸ olursa ‘ ārif ve ‘ ālim bir kāmīl zāt olup ḥaḳā’iḳ ve ma‘ ārif ḳapuları anıñ gözüne ve gönline⁷⁵⁹ fetḥ olur. İşte bunuñ gibi vech-i ḥāş daḥi herkesde bi’l-ḳuvve mevcūd olup lākin ğaflet ve cehālet ḥicābları taḥtmūr ve munḥamıs ḳalmışdır. Bu ḥicābları gönli mā-sivādan[A1 7a] taḥhīr ve dünyādan⁷⁶⁰ i‘ rāz ve taşfiye⁷⁶¹ ile def‘ ü izāle idüp maḥcūbiyyet ve cehālet zūlmetinden ḥalāş olup ḳalbi⁷⁶² mirāt-ı muşayḳal gibi şāf ve münevver ḳıldıkda vech-i ḥāş revzenesi aña fetḥ ve āşikār olur. Ol vaḳt kemāl-i Ḥaḳḳ [A2 26b] ve Cemāl-i muḥlaḳ ‘ iyān olup⁷⁶³ müşāhede ve mükāşefesi teraḳḳī birle ān-be-ān nūr-ı ḳalbi⁷⁶⁴ müzdād olur ve ehl-i ḥaḳīḳat⁷⁶⁵ الْآلِ وَالْجِهَةِ⁷⁶⁵ āyet-i kerīmesinde⁷⁶⁶ vāḳi‘ lafız⁷⁶⁷ vech -ki fānī ve hālik olmayan vechdūr- bu vech-i ḥāşdır dimişler. İmdi [A3 20a] mürīd-i şādīḳa ol fetḥ ve iḥsān olunan ḳapu tecellī-i şühūd ve tecellī-i şūrī ve⁷⁶⁸ tecellī-i⁷⁶⁹ ef‘ ālī ḳapularıdır ki tecellī-i şaffāt⁷⁷⁰ ve tecellī-i zātūñ mirḳāt ve süllemidir. Bu tecellī-i şühūdī tecellīleriñ zuhūr ve ‘ iyān⁷⁷¹ cihetiyle evsa‘ ıdır. Lākin ādāb u ḥuḳūḳını murāḳabe ve muḥāfaza ğāyet şa‘ b ve⁷⁷² gücdür ki [S2 14a] her bir mevcūd ve mezāhirde şühūd-ı Ḥaḳḳ ‘ azze ve celle⁷⁷³ mütālā‘ a olunduḳda mürā‘ āt-ı ādāb-ı⁷⁷⁴ ḥuzūr-ı Ḥaḳḳ ve ḥuḳūḳ-ı ḥazret-i ‘ izzet-i Cenāb-ı⁷⁷⁵

⁷⁵⁶ ümmī: A2ve A3’te yok.

⁷⁵⁷ kıra‘at: ta‘ allüm A1, A2, A3

⁷⁵⁸ yāver: yār ve yāver A3

⁷⁵⁹ gözüne ve gönline: gönline ve gözüne S2

⁷⁶⁰ dünyādan: S2’de yok.

⁷⁶¹ taşfiye: taşfiye-i dil A1, A2, A3; S2’de yok.

⁷⁶² ḳalbi: A2’de yok.

⁷⁶³ olup: olup anıñ S2

⁷⁶⁴ nūr-ı ḳalbi: İl ve S2’de yok.

⁷⁶⁵ Kasas suresi 88. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “O’nun zatından başka her şey helak olacaktır.”

⁷⁶⁶ kerīmesinde: kerīmelerinde A2

⁷⁶⁷ lafız: olan S2, İl’de yok.

⁷⁶⁸ tecellī-i şühūd ve tecellī-i şūrī ve: A2’de yok.

⁷⁶⁹ tecellī: S2’de yok.

⁷⁷⁰ şaffāt: şaffātūñ A2, A3

⁷⁷¹ zuhūr ve ‘ iyān: ‘ iyān ve zuhūr A1, A2, A3

⁷⁷² şa‘ b ve: İl ve S2’de yok.

⁷⁷³ ‘ azze ve celle: A2 ve A3’te yok.

⁷⁷⁴ ādāb: A2’de yok.

⁷⁷⁵ ḥazret-i ‘ izzet-i Cenāb: Cenāb-ı ‘ izzet ve ğayb A2, A3

muṭlaḳ ne mertebe müşkülleſecegi siyemmā muḳtezā-yı⁷⁷⁶ aḥkām-ı⁷⁷⁷ ſer‘i- ſerīfi⁷⁷⁸ [İ1 23a] her tecellīde temyīz ve maḥallinde ḥuḳūḳını īfā ve īdāsı ne derece ſu‘ūbet keſb idecegi ḳalb-i selīm erbābına hüveydādır ve eḳser zındıḳīye ve ilḥāda⁷⁷⁹ düşen mübāḥīler ve müſebbeheler⁷⁸⁰ bu maḳāmda varṭalara düşüp ſer‘-i ſerīfiñ ‘indallāh ne derecede ‘ālī ve ‘ahd-i mīšāḳ [A2 27a] ve⁷⁸¹ rüz-ı ḥaſrde evvel anıñ ḥuḳūḳından mes‘ūl olacağını ya cehāletden veyā inkārından⁷⁸² nāſı ſey‘-i nāçiz⁷⁸³ ḥükmünde tutup dā‘ire-i İslām’dan ḥayye cildinden çıkar gibi ſoyulup çıḳdıḳlarını menſe-i iftiḥār ‘add idüp⁷⁸⁴ ve bu vechle kendilerini ehl-i⁷⁸⁵ ſühūduñ kibārı zann⁷⁸⁶ u ‘add iderler. Ne‘ūzubillāh mine‘l-cehlü‘l-mürekkeb ve mine‘z-zeyḡ ba‘dü‘l-hüdā ve gönül āyinesin ſāf iden mürīd-i ſādıḳıñ mirāt-ı ḳalbine cemāl-i rabbānī ve kemāl-i raḥmānī her yüzden bedīdār olup her ne maſnū‘a ve ne gūnā mezāhire teveccüh iderse cümle⁷⁸⁷ ḥüsn ü cemāl⁷⁸⁸ ve kemāl müſāhede ider ve anıñ mertebesince bir muḳtezā-yı⁷⁸⁹ كَلَّ شَيْءٌ خَلَقَهُ⁷⁸⁹ āyet-i kerīmesi⁷⁹⁰ Cemāl-i muṭlaḳ serrā⁷⁹¹ perdesiniñ reh-beri olur. [A3 20b] Bu maḳāma iren erbāb-ı ſühūda Cemāl-i muṭlaḳı ma‘ārif⁷⁹² dehlīzlerinden bir dehlīz fetḥ olup dā‘imā⁷⁹³ ol manzara-i ‘ālīden temāſā-yı cemāl⁷⁹⁴ ve kemāl-i⁷⁹⁵ rubūbiyyetle ſādān ve⁷⁹⁶ feraḥ-yāb olur.

⁷⁷⁶ muḳtezā: A2’de yok.

⁷⁷⁷ aḥkām: ḥükm S2

⁷⁷⁸ ſerīfi: S2’de yok.

⁷⁷⁹ zındıḳīye ve ilḥāda: ilḥāda ve zındıḳīye A1, A3; ilḥāda A2

⁷⁸⁰ ve müſebbeheler: S2’de yok.

⁷⁸¹ ve: oldıḡını S2

⁷⁸² inkārından: inkār ve temerrüdünden A1, A2, A3

⁷⁸³ ſey‘-i nāçiz: lā-ſey A1, A2, A3

⁷⁸⁴ ‘add idüp: İ1 ve S2’de yok.

⁷⁸⁵ ehl: erbāb S2

⁷⁸⁶ zann: S2’de yok.

⁷⁸⁷ cümle: cümlesinde A2

⁷⁸⁸ cemāl: S2’de yok.

⁷⁸⁹ Secde suresi 7. ayetin baſı. Mealen ſöyledir: “Ki, yarattıḡı her ſeyi güzel yaratan O’dur.”

⁷⁹⁰ kerīmesi: kerīmesi anıñ S2

⁷⁹¹ serrā: A1, A2 ve A3’te yok.

⁷⁹² ma‘ārif: A2 ve A3’te yok.

⁷⁹³ dā‘imā: A2’de yok.

⁷⁹⁴ cemāl: cemāl-i muṭlaḳ ve müſāhede A1, A2, A3

⁷⁹⁵ kemāl: kemālāt A2

⁷⁹⁶ ſādān ve: A1, A2 ve A3’te yok.

Cemāl-i Muṭlaḳ Ḥuṣūṣunda Şeyḫ-i Ekber Ḥazretleriniñ Nuṭḳu

Ve Cemāl-i muṭlaḳ Ḥuṣūṣunda Ḥazret-i⁷⁹⁷ Pīr-i ‘Ālem [S2 14b] Şeyḫ-i Ekber⁷⁹⁸ ḳuddise sırruhu’l-⁷⁹⁹ muḫterem⁸⁰⁰ [İ1 23b] *Fütūḫāt-ı Mekkiye*’sinde⁸⁰¹ buyurmuşdur ki “‘Ālemiñ cümlesi cemāl-i zātī olup ‘ālemiñ ḥüsni nefsinin⁸⁰² ‘aynīdir. Zīrā şānī’iñ [A2 27b] şan‘atı kemāl-i maşnū‘a ‘ā’iddir. Bu sırra vāḳıf olan ‘ārifler maşnū‘āt-ı ilāhīyyeye meyl ü muḫabbet itdiler. Bu cihetden ‘āleme mirāt-ı Ḥaḳḳ tesmiye eyledik ki ‘ārifler ‘ālemde görmediler. İllā kemālāt-ı Ḥaḳḳ’iñ şüretini müşahede eylediler. Zīrā Ḥaḳḳ celle ve ‘alā ḫazretleri cemāldir ve cemāl ise lezzāta maḫbūb olmağla müşahede idenleriñ ḳulübünde vākī‘ ve ḳadri zātīdir. Ya‘nī ḫāricden bir sebep-i āḫiri yoḳdur ve dā’imā bir ḳarārda⁸⁰³ şābitdir.” (İntihā-yı kelām ḳuddise sırruhu)

Şems-i Tebriz bunu bilir Eḫad ḳalmaz fenā bulur

Tebriz Āzerbaycān eyāletiniñ dārü’l-mülki olan meşhūr Tebriz şehridir. Selefde andan nice ‘ulemā-i dīn ve meşāyih-i güzīn zuhūr itmişdir. Ammā elān devlet-i ‘Ācem ḫükmündedir. İzāfetle Şems-i Tebriz lafzında şeyḫiñ⁸⁰⁴ Tebriz şehri müvellidi olmasına ve ol Ḥazret⁸⁰⁵ Tebriz şehrinin şemsi ve şerefi olmasına daḫi telmiḫ vardır ve şeyḫ-i müşārün-ileyh zāt-ı şerīfini tecrīd tariḳiyle muḫātab ittiḫāz idüp ya‘nī kişi tenhāsında⁸⁰⁶ kendi kendiyile āḫer bir kimse ile söyleşir. Maḳāmında nefsinin⁸⁰⁷ iḳāme idüp “Ey Tebriz’iñ şemsi

⁷⁹⁷ Ḥazret: S2’de yok.

⁷⁹⁸ Ekber: muḫterem S2

⁷⁹⁹ Ekber ḳuddise sırruhu: Muḫyi’d-dīn-i muḫterem A1; Muḫyi’d-dīn-i muḫterem ḳuddise sırruhu A2, A3; S2’de yok.

⁸⁰⁰ muḫterem: muḫterem ḳuddise sırruhu ḫazretleri S1, S2’de yok.

⁸⁰¹ *Fütūḫāt-ı Mekkiye*: *Fütūḫāt* A1, A2, A3

⁸⁰² nefsinin: zātınıñ A2, A3

⁸⁰³ dā’imā bir ḳarārda: bir ḳarār üzre A1, A2, A3; dā’imā bir ḳarār üzre S2

⁸⁰⁴ şeyḫiñ: Ḥazret-i Şems’iñ S2

⁸⁰⁵ Tebriz şehridir. Selefde andan nice ‘ulemā-i dīn ve meşāyih-i güzīn zuhūr itmişdir. Ammā elān devlet-i ‘Ācem ḫükmündedir. İzāfetle Şems-i Tebriz lafzında şeyḫiñ Tebriz şehri müvellidi olmasına ve ol Ḥazret: A2’de yok.

⁸⁰⁶ tenhāsında: A2’de yok.

⁸⁰⁷ nefsinin: nefsinin muḫātab maḳāmında A2, A3

[S2 15a] bu sırrı bilir.”, ya‘ nî şu⁸⁰⁸ işâret olunan sırr-ı tevĥîdi kim ki bilür, anîñ ‘ilminde ve şühûdunda [İ1 24a] mâ-sivâ denilende vücûddan eşer qalmaz. Cümle varlık vâcibü’l-vücûda ‘â’id olup ‘âlemiñ [A3 21a] kendiniñ⁸⁰⁹ zann olunan varlık [A2 28a] ‘âlemdede ‘âriyet idügi âşikâr olup anîñ varlığı fânî ya‘ nî ‘âlem bir qurı⁸¹⁰ isim qalup vücûd ve varlık bâ-sırruhu Ĥaĥĥ celle ve ‘alânîñ olduĝunu, ya‘ nî⁸¹¹ ‘ilme’l-yaĥîñ ve ‘ayne’l-yaĥîñ bilüp müşâhede ider. ‘İlme’l-yaĥîñ ‘ayne’l-yaĥîñ ile⁸¹² cem‘ olup deryâ-yı vahdete gider. İmdi Ĥazret-i Nâzım’ıñ...⁸¹³

Meşâyihiñ ne Âlem ne Keyfiyyetle Fânî ve Maĥv Olup ve Hem Vücûddur Didikleri
Ma‘ nâya İdügi

...“Eĥad qalmaz fenâ bulur ilh.” kelâmından vehle-i ũlâda vehme tebâdür ider ki bu kâ’inât bi’l-kũlliye fânî ve ma’dũm olup yoĥ ola. Bu vehm ũzre i‘tikâd câ’iz degildir. Zîrâ bu ‘âlem her ne qadar ĥâdiş ise de Ĥaĥĥ celle ve ‘alâ⁸¹⁴ anı mu‘âmele-i ebed ve ibkâ için icâd eyledi. Bi’l-kũlliye⁸¹⁵ İfnâ ve i‘dâm için yaratmadı ve bu ‘âlemiñ kũlleyen fânî ve ma’dũm⁸¹⁶ olması i‘tikâdı naşũş-ı ĥatı‘ayı inkâr olmaĝla küfr-i şariĥdir. Ammâ kıyâm-ı sâ‘atde yirleriñ ve gökleriñ tebdîl ve taĝyiri ‘âlemiñ kũlleyen ma’dũm⁸¹⁷ olmasını iĥtizâ itmez. Zîrâ ‘azâ’im-i ‘âlem-i mũlk -ki ‘arş u kürsî cennet ve cehennem levĥ ü kalemdir- bunlara fenâ ve tebeddũl ĥârî olmaz. Belki Ĥazret-i Nâzım’ıñ bu kelâmdan⁸¹⁸ murâdı cümle varlığı vâcibü’l-vücûda virüp yoĝluğu daĥi ĥaĥîqatde yoĝ olana ircâ‘dır ki [S2 15b] mümkünâtdır. [İ1 24b, A2 28b] Zîrâ ma’dũmiyyet mümküniñ şıfat-ı zâtiyyesidir. Anîñ vücûdı anîñ ‘ayn-ı şâbites-i -ki şuver-i ‘ilmiyye-i İlâhiyyedir- anîñ ũzerinde bir libâs-ı

⁸⁰⁸ şu: A2’de yok.

⁸⁰⁹ kendiniñ: İ1’de yok.

⁸¹⁰ bir qurı: qurı bir A2

⁸¹¹ ya‘ nî: A1, A3 ve S2’de yok.

⁸¹² 615.dipnottan bu kısma kadarki bölüm S1’de yok.

⁸¹³ İmdi Ĥazret-i Nâzım’ıñ: ma‘lũm ola ki S1

⁸¹⁴ celle ve ‘alâ: te‘âlâ S2

⁸¹⁵ Bi’l-kũlliye: Bu nüshada S1 ve S2’de yok.

⁸¹⁶ ma’dũm: i‘dâm A3

⁸¹⁷ ma’dũm: ma’dũm ve fânî S2

⁸¹⁸ bu kelâmdan: A1, A2 ve A3’te yok.

‘ariyetdür. Hakkı celle ve ‘alâ kereminden anı aña ilbâs itmişdir. Şu⁸¹⁹ hayşiyetle ki⁸²⁰ kendileriniñ zann olunur [A1 7b] şüretde ve ol varlığı anlara kendileriniñ gibi göstermişdir. Tâ ki⁸²¹ ‘âbid ve Ma‘būd, Hâlik ve maḥlūk mertebeleri aşikâr olup rütbe-i⁸²² ulūhiyyet ve rubūbiyyet, mertebe-i⁸²³ ‘âbidiyyet ve⁸²⁴ maḥlūkatdan mümtâz ola. Yoḥsa ḥaḳīkatde vücūd [A3 21b] ve varlık Hakkı te‘âlânıdır.⁸²⁵ Ğayrıñ anda medḥali yoḳdur.⁸²⁶ Zîrâ vücūddan e‘azz ve eşref⁸²⁷ ve a‘lâ bir şey yoḳdur. Aşıl uşul-i külldür.⁸²⁸ O da Cenâb-ı Hakkı’a ḥâş ve muḥtaşşdır ki ğayrıñ anda hiç bir vechle şirket ve ‘alâkası yoḳdur.⁸²⁹ Qâluhu ḳuddise sırıruhu.⁸³⁰

Bu ‘âlem külli maḥv olur hemân bâkî kalır Allah

[S1 6a] Bu mısrâ‘ mısrâ‘-i evveliñ mazmūnunu⁸³¹ îzâhdır.⁸³² Maḥv⁸³³ ıstılâḥ-ı meşâyihde evşâf-ı zemîmeniñ ve aḥlâḳ-ı ‘ariyeniñ zâ’il olmasına dirler ve maḥvü’l-cem⁸³⁴ ve maḥvü’l-ḥaḳīkî daḥi keşretiñ vaḥdetde fânî olmasına dirler ve Hâzret-i Nâzım’ın “*Bu ‘âlem külli maḥv olur*” kelâmından murâd bu maḥv-ı ḥaḳīkîdir ki ‘âlemiñ fânî olup maḥv olmasından maḳşūdları ‘arifîñ ‘ilminde ve şühūdunda Hakkı’dan mâ‘adâsı vaḥdet-i [A2 29a] vücūd-ı Hakkı’da maḥv u fânî olmasıdır. Zîrâ a‘râf muḥaḳḳaḳ bilir ki cümle varlık Hakkı te‘âlânıdır.⁸³⁵ Mâ-sivâ, ma‘dūm⁸³⁶ ve bir ism-i mevḥūmdan [İ1 25a] ‘ibâretidir.

⁸¹⁹ şu: şol A2, A3

⁸²⁰ şu hayşiyetle ki: S1 ve S2’de yok.

⁸²¹ Tâ ki: ki A1, A2, A3

⁸²² rütbe: mertebe S1

⁸²³ mertebe: rütbe S2

⁸²⁴ ve: ve mümkün S1

⁸²⁵ te‘âlânıdır: celle ve ‘alânıdır A1, A2, A3, S1, S2

⁸²⁶ anda medḥali yoḳdur: degül S1

⁸²⁷ ve eşref: A3’te yok.

⁸²⁸ Aşıl uşul-i külldür: S1’de yok, aşıl külldür S2

⁸²⁹ Zîrâ vücūddan e‘azz ve eşref ve a‘lâ bir şey yoḳdur. Aşıl-ı uşul külldür. O da Cenâb-ı Hakkı’a ḥâş ve muḥtaşşdır ki ğayrıñ anda hiç bir vechle şirket ve ‘alâkası yoḳdur: A2’de yok

⁸³⁰ Qâluhu ḳuddise sırıruhu: İ1, S1 ve S2’de yok.

⁸³¹ mazmūnunu: neticesini A1, A2, A3

⁸³² îzâhdır: îzâḥ ve şerḥidir A1, A2, A3

⁸³³ maḥv: maḥv diyü S1

⁸³⁴ maḥvü’l-cem‘: maḥvü’l-maḥv S1

⁸³⁵ te‘âlânıdır: celle ve ‘alânıdır S1, S2

⁸³⁶ ma‘dūm: ma‘dūmdur A2, A3

Vācibü'l-vücūd⁸³⁷ mümkinātīñ a'c yān-ı [S2 16a] şābitesinden isti'c dād ve k̄abiliyyetleri muḳtezāsı anlarıñ şūret ve hey'et-i şābitelerine feyz-i vücūd ile tecellī idüp varlık baḫş eyledi. Bu sırrı 'arīf ve mükāşif⁸³⁸ olup müşāhede iden ehl-i şühūd ve erbāb-ı keşf⁸³⁹ Ḥaḫḫ'ıñ mā'adāsından bi'l-küllīye fānī ve maḫv olmağla cümle varlığı Ḥaḫḫ celle ve 'alāya ıřmarlanup ařlına rücū' ve yoḫluḫ deryāsına 'avz idüp Ḥaḫḫ'ı Ḥaḫḫ ile müşāhede birle⁸⁴⁰ *lā mevcūde illāhu* sırrına vāḫıf ve maḫzar olur. اللهم شرفنا واکرمنا بادیوم هذا المشهد الاسنى والمقصدا لا قصى بجاه نبيك وصفيك آمين

Su'āl: Ehl-i vaḫdetiñ mezhepleri üzre 'ibād için cebr-i maḫz lāzım gelir mi veyā gelmez mi?

Eger su'āl olunursa ki taḫrīr-i mezkūre göre cebr-i maḫz lāzım gelüp 'ibādīñ cümlesi ef'āl-i ihtiyārelerinde mecbūriyyetde [A3 22a] ḫalup⁸⁴¹ tekālīf-i şer'ıyyeye maḫal ḫalmaz. Cevāb: Bu ḫuşuşı Mevlānā 'Abdu'r-raḫman⁸⁴² Cāmī ḫuddise⁸⁴³ sırruhü's-sāmī ḫazretleri⁸⁴⁴ *Dürre nām*⁸⁴⁵ risāle-i eřilesinde⁸⁴⁶ [A2 29b] irād idüp⁸⁴⁷ buyurur: “Vaḫdet-i vücūda ḫā'il olan şūfiyye-i kirām ḫazerātı⁸⁴⁸ taḫḫīḫ-i vücūd [S16b] Ḥaḫḫ 'azze ve celle⁸⁴⁹ mertebe-i vaḫdet ve itlāḫiyyetinden mertebe-i keşret ve taḫiyyede tenezzül eyledükde cemī'-i esmā' ve şifātīñ eḫadiyyet cem'ıyle tenezzül eyledi.⁸⁵⁰ Şu tenezzülde zāt-ı şerīfi ḫavābil ve isti'c dādāt-ı mümkināt ḫasebiyle taḫayyüd ve ta'ayyün [İ1 25b] eylediği gibi şifāt ve esmā-i şerīfesi daḫi ḫavābil ve isti'c dādāt ḫasebiyle ta'ayyün ve taḫayyüd ve

⁸³⁷ Vācibü'l-vücūd: Vācibü'l-vücūd 'azze ve şānühü S2

⁸³⁸ ve mükāşif: S1'de yok.

⁸³⁹ erbāb-ı keşf: mükāşefe S1

⁸⁴⁰ Ḥaḫḫ'ı Ḥaḫḫ ile müşāhede birle: S2'de yok.

⁸⁴¹ ḫalup: ḫalmıř olup S1

⁸⁴² 'Abdu'r-raḫman: A1, A2 ve A3'te yok.

⁸⁴³ ḫuddise: ḫuddüsü'l-mevlā S1

⁸⁴⁴ ḫazretleri: A1, A2 ve A3'te yok.

⁸⁴⁵ *Dürre nām*: *Dürre* 'sinde S1

⁸⁴⁶ risāle-i eşilesinde: risālesinde A1, A2, A3; S1'de yok.

⁸⁴⁷ idüp: A3'te yok.

⁸⁴⁸ ḫazerātı: ḫazerātı buyurmuşlardır ki S1

⁸⁴⁹ 'azze ve celle: celle ve 'alā S1

⁸⁵⁰ cemī'-i esmā' ve şifātīñ eḫadiyyet cem'ıyle tenezzül eyledi: eyledükde İ1 ve A1'de yok.

tekeşşür⁸⁵¹ eyledi. İmdi ‘ibādīn̄ ‘ilmi ve ʔudreti ve irādeti cümlesi Ḥaḫḫ celle ve ‘alānīn̄ [S2 16b] şıfātıdır. Ya‘nī̄ pertevidir⁸⁵² ki mertebe-i iḫlāḫdan mertebe-i taḫayyüde bi-ḥasebü’l-ḫavābil ve’l-isti‘dādāt tenezzül idüp zuhūr eyledi. Pes anlarıñ ef‘āl-i iḫtiyāriyyeleri yalnız Ḥaḫḫ celle ve ‘alānīn̄⁸⁵³ ʔudretiyle vāḫi‘dir ve ʔudret-i Ḥaḫḫ tenezzül idüp anlarda zuhūr⁸⁵⁴ ve isti‘dādları ḥasebiyle taḫayyüd ve ta‘ayyün⁸⁵⁵ itdükde ‘ibād için ʔudret-i Ḥaḫḫ’iñ verāsında āḫer bir ʔudret daḫi⁸⁵⁶ yoḫdur. Ammā⁸⁵⁷ ef‘āl-i ‘ibād kendileriniñ meksūbları olup anıñ üzerine mücāzāt olunmaları zīrā taḫḫīḫ-i evvel meksūb olan⁸⁵⁸ anlarıñ ef‘āline ta‘aalūḫ [A2 30a] idüp ol ef‘āl ile müteḫayyid ve anda mü’eşşir ve müte’ayyin olan ʔudret-i Ḥaḫḫ’da anlarıñ kendilerine ḥāş olan isti‘dād ve ḫābiliyyet-i maḫşūşalarınıñ medḫali vardır. Zīrā lisān-ı ḫāl ve lisān-ı isti‘dād ile ḫaleb eylemek⁸⁵⁹ lisān-ı maḫāl ile talebden eblaḫdır ki lisān-ı maḫāl lisān-ı ḫāl ve isti‘dādın ḫādimi ve tercemānıdır. Lākin ‘ibādīn̄ ḫulḫda⁸⁶⁰ ol ef‘ālde te’şīri yoḫdur. Zīrā⁸⁶¹ Ḥālīḫ Ḥaḫḫ celle ve ‘alādır.”⁸⁶² (İntihā-yı kelāmühü) [A3 22b] İmdi bu ḫā‘ide-i vaḫdet-i vücūd üzre ‘ibāddan cebr-i maḫż şā‘ibesı mürtefi‘ olup⁸⁶³ ef‘āl-i iḫtiyāriyyeleri kendi ḫābiliyyet ve isti‘dādları muḫteżāsı vücūd bulup kendilere mensūb [İ1 26a] ve meksūbları olur. Ḳāluhu te‘ālā: وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا 864 لَا سَمِعَهُمْ 864 وَقُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَىٰ شَاكْرَتِهِ 865 وَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ 866 وَقَلِيلٌ مِّنَ الْحُجَّةِ الْبَالِغَةِ 867 [S1 7a] nuşūş-ı şerīfeleri muḫteżāsı⁸⁶⁸ herkesiñ ‘amel ve meksūbı kendi isti‘dād ve ḫābiliyyeti⁸⁶⁹ [S2 17a]

⁸⁵¹şu tenezzülde zāt-ı şerīfi ḫavābil ve isti‘dādāt-ı mümkināt ḥasebiyle taḫayyüd ve ta‘ayyün eylediği gibi şıfāt ve esmā-i şerīfesi daḫi ḫavābil ve isti‘dādāt ḥasebiyle ta‘ayyün ve taḫayyüd ve tekeşşür: cem‘ī-i esmā ve şıfātın eḫadiyyet cem‘iyle tenezzül A1

⁸⁵²ya‘nī̄ pertevidir: S1 ve S2’de yok.

⁸⁵³celle ve ‘alānīn̄: te‘ālānīn̄ S1

⁸⁵⁴zuhūr: zāhir S1

⁸⁵⁵taḫayyüd ve ta‘ayyün: ta‘ayyün ve taḫayyüd S2

⁸⁵⁶daḫi: A3 ve S1’de yok.

⁸⁵⁷Ammā: A3’te yok.

⁸⁵⁸evvel meksūb olan: S1 ve S2’de yok.

⁸⁵⁹eylemek: A1, A2 ve A3’te yok.

⁸⁶⁰ḫulḫda: İ1, S1 ve S2’de yok.

⁸⁶¹zīrā: ki A2, A3

⁸⁶²zīrā Ḥālīḫ Ḥaḫḫ celle ve ‘alādır: S1 ve S2’de yok.

⁸⁶³mürtefi‘ olup: mürtefi‘ ve muntefi‘ olup ‘ibādīn̄ S1

⁸⁶⁴Enfal suresi 23. ayetin başı. Mealen şöyledir: “Şayet Allah onlarda bir hayır görseydi..”

⁸⁶⁵İsra suresi 84. ayetin başı. Mealen şöyledir: “De ki: Herkes, yaratılışına göre hareket eder.”

⁸⁶⁶İsra suresi 25. ayetin başı. Mealen şöyledir: “Rabb’iniz; nefislerinizde olanı en iyi bilendir.”

⁸⁶⁷En’am suresi 149. ayetin ortası. Mealen şöyledir: “Üstün ve mükemmel hüccet Allah’ındır.

⁸⁶⁸muḫteżāsı: A3’te yok.

hasebiyle vücūd bulmağla⁸⁷⁰ cebr-i maḥz vartasından ḥalāş olur⁸⁷¹ ve meşâyih-i kirām ḥazerātı,⁸⁷² bizler sābıkadan ḳorḳarız, ‘avām-ı nās [A2 30b] ḥātımeden ḳorḳarlar, buyurduḳları ‘ilm-i ezeli ma‘lūma tābi‘ olmağla sābıkada ‘ilm-i rabbāniyyeniñ⁸⁷³ bi-haseb-i ḳābiliyyetü’l-‘abd ne keyfiyyet ile⁸⁷⁴ ta‘alluḳ eylediḡi Ḥaḳḳ celle ve ‘alādan ḡayrı bir eḫadıñ⁸⁷⁵ ma‘lūmı olmamağla⁸⁷⁶ ve ḥāteme ise sābıkaya menūt olup aña⁸⁷⁷ tābi‘ olmağla ‘ārifler, biz sābıkadan ḳorḳarız, buyurmuşlar.

Maḳām-ı Cem‘ iñ Ḥaṭır-nāk-ı Maḳām Olup Andan Ḥazer Lāzım İdüḡi

Vaşl min-hāze’l-aşl bilgil ki Nāzım ḳuddise sırruhu ḥazretleri:⁸⁷⁸ “Şu İlahi sen⁸⁷⁹ maḳām-ı fenā ve ḥazret-i cem‘ den ḡüyā olmuşdur. Bu maḳām-ı cem‘ ziyāde ḥatr-nāk bir ḥazret⁸⁸⁰ olup ḥattā şeyḫ Rabbāni ‘ālem-i şamedāni⁸⁸¹ ‘Abdü’l-vehhāb el-Şa‘rāni ḳuddise sırruhu’l-‘ālī ḥazretleri⁸⁸² buyururlar ki şeyḫimiz şeyḫ ‘Aliyy’ül-Ḥavāş ḳuddüsü’l-mevlā sırruhü’l-eḫaşş⁸⁸³ ḥazretleri⁸⁸⁴ baña vaşıyyet idüp ey oḡlum, ḥazret-i cem‘ den ḥazer idüp⁸⁸⁵ key⁸⁸⁶ şaḳım. Zırā ol ḥazret ayaklarıñ ḳaydıḡı ḥazretidir ki anda şübhe ḡāyetle ḳoyudur. ‘Aḳl ile tertīb ve terkīb olunan delil aña muḳāvemət [İ1 26b] idemez. Ḥulül ve ittiḫāda ḳā’il

⁸⁶⁹ ve meksūbı kendi isti‘dād ve ḳābiliyyeti: ḥayrdan veyā şerden ḳābiliyyet ve isti‘dādları S1

⁸⁷⁰ vücūd bulmağla: vücūda gelmege S1

⁸⁷¹ olur: olurlar A2, A3, S1

⁸⁷² ḥazerātı: A2’de yok; ḥazerātınıñ S1

⁸⁷³ ‘ilm-i rabbāniyyeniñ: ‘ilmiñ S1

⁸⁷⁴ ile: üzre S1

⁸⁷⁵ bir eḫadıñ: kimseniñ S1

⁸⁷⁶ olmamağla: olmadıḡından S1

⁸⁷⁷ menūt olup aña: S1’de yok.

⁸⁷⁸ ḥazretleri: A3’te yok.

⁸⁷⁹ Şu İlahi sen: A1 A2 ve A3’te yok.

⁸⁸⁰ ḥazret: maḳām A1, A2, A3

⁸⁸¹ ‘ālem-i şamedāni: İ1, A1, S1 ve S2’de yok.

⁸⁸² sırruhu’l-‘ālī ḥazretleri: sırruhu A3

⁸⁸³ buyururlar ki şeyḫimiz şeyḫ ‘Ali el-Ḥavāş ḳuddüsü’l-mevlā sırruhü’l-eḫaşş: A2’de yok.

⁸⁸⁴ ḥazretleri: İ1, A2 ve S1’de yok.

⁸⁸⁵ ḥazer idüp: A2’de yok.

⁸⁸⁶ ḥazer idüp key: ziyāde A1, A2, A3

olup⁸⁸⁷ ilhâda düşenler cümle bu hâzret-i cem' de düşmüşdür. Hıfz ve selâmet dâ'imâ Hâk cella ve 'alâdan mes'ûldür." [A3 23a] buyurmuşlar. (İntihâ-yı kelâmühü)⁸⁸⁸

Heme Üst Nuḡkı Hıtr-nâk Olup Heme Bâ-üst veyâ Heme Ez-üst Kelimleri Eslem-i
Ṭarîḡ Olduḡu

İmdi bu⁸⁸⁹ ma' lûm oldıysa nice kimseler Şu hâzret-i cem' ne mertebede Şa' b [A2 31a] ve düşvâr⁸⁹⁰ olduḡun 'adem-i idrâkinden ve merâtib-i vücûb ile merâtib-i imkânı fark ve temyîze câhil olduklarına daḡi gâfiller iken *heme üst* da' vâsından dem ururlar. [S2 17b] Bu ise teşbîh-i Őarfıdır. Teşbîh ise Cenâb-ı Hâkḡ'ı taḡyîddir. Bu ise câ'iz degüldir. Niteki Yazıcızâde ' Abd-i⁸⁹¹ Şâlih Muḡammed Efendi ḡuddise sırruhu hâzretleri⁸⁹² *Muḡammediyye*'sinde buyurmuşdur. Nazım: [S1 7b]

Dime bu cümle hep oldur ki her yüzden olur zâhir

İrâde kimse yoḡ ol var hemîn ol lâ-yezâl Allah

Bu sözler hep ṫarîḡinde Şerî' atde küfüdür kim

Ta' ayyün⁸⁹³ lâ-ta' ayyünden ḡanîdür zü'l-celâl Allah

Őeyḡ İsmâ'îl Hâkḡı ekremehü'l-mevlâ be-mezîdü't-terâḡḡî hâzretleri⁸⁹⁴ bu beytleriñ Őerḡ ve îzâhında *Feraḡu'r-Rûḡ* nâm Őerḡinde⁸⁹⁵ buyurdular ki zıkr olunan vech üzre zât-ı Hâkḡ'ı vaŐ itmek ḡaḡîḡatde ve Şerî' atde küfüdür. Zîrâ ḡaḡîḡat ehli maḡâm-ı tefrîddedir.⁸⁹⁶ Bu maḡâmda işbât ve nefy ve enfüs ü âfâḡ mülâḡazası yoḡdur ve Şerî' at ehli maḡâm-ı

⁸⁸⁷ ittiḡâda ḡâ'il olup: S2'de yok.

⁸⁸⁸ kelâmühü: kelâmühü ḡuddise sırruhu A2, A3

⁸⁸⁹ bu: A2'de yok.

⁸⁹⁰ düşvâr: müşkillerîñ S1

⁸⁹¹ ' Abd: A2'de yok.

⁸⁹² hâzretleri: A1, A2, A3 ve S2'de yok.

⁸⁹³ İl ve S1'de burada vezni bozan bir "ve" sözcüḡü var.

⁸⁹⁴ hâzretleri: S2'de yok.

⁸⁹⁵ *Feraḡu'r-Rûḡ* nâm Őerḡinde: İl, S1 ve S2'de yok; A2'de işaretiyle sayfa kenarına yazılmış.

⁸⁹⁶ tefrîddedir: tevḡiddedir A3

tevḥīddedir.⁸⁹⁷ Bu maḳāmda ise vüçüd-ı Hāḳḳ'ı taḳyīd itmek [İ1 27a] ḥudūşuna ḳā'il olmaḳdır.[A1 8a, A2 31b] Bu ise küfr-i maḥẓdır.⁸⁹⁸ El-ḥāsıl Hāḳḳ celle ve 'alānıñ envār-ı şıfātı 'ālemde zāhirdir. Zāt-ı şerīfine göre ise ne ta' ayyün ve ne lā-ta' ayyün yoḳdur. Ya' nı zāhirde olan zuhūrāt anıñ kemālātı envārıdır. Yoḳsa ta' ayyün cihetinden zāt-ı aḳdesi zāhir degildir. Kemā ḳāluhu bā' zü'l ekābir *أَنَّ اللَّهَ مِنَ الْكُونِ أَكْبَرُ وَعَلَى اللَّهِ أَنْتَ وَأَنْتَ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ* (intihā-yı kelāmühü)⁸⁹⁹ ve kezālik Ḥāzret-i Hüdāyī ḳuddise sırruhu'l 'ālī⁹⁰⁰ buyurmuşdur: ⁹⁰¹ع *Ta' ayyün*⁹⁰² *lā-ta' ayyünden münezzehsin Ḥudā yā sen.* [A3 23b, S2 18a] Ḳāluhu'ş-şeyḥ İsmā'īl⁹⁰³ Ḥāḳḳı ḳuddise sırruhu⁹⁰⁴ *فِي-İZĀḤÜHÜ HĀZE'L-MİŞRĀ'*⁹⁰⁵: *إِى أَنْتَ مَنْزَهُ عَنِ الْإِثْبَاتِ وَالنَّفَى: "أى أنت منزّه عن الإثبات والنفى فإنّ الإثبات جاء من قبل النفى فهما حادثان والنفى جاء من قبل التّوهم فلا اثبات ولا نفى بل الحقيقة هى حقيقة الحق عزّ وجلّ ونفس الأمر الوجودى الحقيقى ثابتة على ماهى عليه از لا وابدأ وانشأت قلت هو سبحانه و تعالى منزّه عن الكون من حيث هو عينه لا من حيث ظهوره فهو عين كل شىء فى "الظهور وما هو عين الأشياء فى ذواتها بل هو هو الأشياء"*⁹⁰⁶ (Intihā-yı kelāmühü ḳuddise sırruhu)⁹⁰⁷ [S1 8a] ve Mevlānā⁹⁰⁸ Camī ḳuddise sırruhu's-sāmī ḥāzretleri⁹⁰⁹ merātīb-i vüçüdüñ muḥāfaẓa ve mürā'ātı ṭarīḳ-i tevḥīdde evceb ve ehemm olduğına tenbīh ve irşād ḥaddinde⁹¹⁰ buyurur: Nazım:⁹¹¹

هر مرتبه از وجود حکمی دارد

کر حفظ مرتبه نکنی زندقی

⁸⁹⁷ tevḥīddedir: tefrīddedir A3

⁸⁹⁸ küfr-i maḥẓdur: küfürdür S2

⁸⁹⁹ kelāmühü: İ1'de yok.

⁹⁰⁰ sırruhu'l 'ālī: sırruhu A2, A3

⁹⁰¹ ع: mışrā' A3

⁹⁰² İ1 ve S1'de burada vezni bozan bir "ve" sözcüğü var.

⁹⁰³ şeyḥ İsmā'īl: A1, A3 ve S2'de yok.

⁹⁰⁴ buyurmuşdur: ع *Ta' ayyün lā-ta' ayyünden münezzehsin Ḥudā yā sen.* Ḳāluhu'ş-şeyḥ İsmā'īl Ḥāḳḳı ḳuddise sırruhu: A2'de yok.

⁹⁰⁵ hāze'l-mışrā': İ1 ve S1'de yok.

⁹⁰⁶ "Sen ispat ve nefyden münezzehsin. Zira ispat nefy tarafından gelir. Bu ikisi de hâdistir (sonradan olmadır). Nefy de vehim tarafından gelir. HAikate göre ispat da nefy de yoktur. Belki hAikat şudur ki O, Allah'ın olduğu gibi durmasıdır. İstersen şöyle de: 'Allah'ım, Sen zat itibarı kâinattan münezzehsin; zuhur itibarı il değil.' O, zuhur itibarı ile her şeyle aynıdır. Zat olar aynı değildir. O, O'dur; eşya eşyadır." Yazıcıoğlu, a.g.e., s. 985

⁹⁰⁷ kelāmühü ḳuddise sırruhu: İ1 ve S2'de yok.

⁹⁰⁸ Mevlānā: Mevlānā 'Abdurrahman S2

⁹⁰⁹ ḥāzretleri: A1, A2, A3 ve S2'de yok.

⁹¹⁰ ḥaddinde: zımnında S1

⁹¹¹ nazım: beyit A1, A3, S2; A2'de yok.

[A2 32a]Ya' nî merâtib-i vücūddan her bir mertebeniñ [İ1 27b] gerek merâtib-i vücūb ve gerek merâtib-i imkân bir hükmi-î hâşşı vardır. Eger ol merâtibin aḥkâmı yerlü yerince muḥâfaẓa ve mürâ'ât idemez iseñ⁹¹² zındıksın. Ya'nî zındıķ olursun. Merâtib-i⁹¹³ vücūbu merâtib-i imkâniyye ile ıarıřdırup⁹¹⁴ hükmi-î merâtib-i⁹¹⁵ vücūb-ı imkâna ve hükmi-î imkânı⁹¹⁶ vücūba virir iseñ zındıķ olursun. Niteki ıarıķın ekâbiri⁹¹⁷ خَطُّ الْمَرَاتِبِ كُفْرٌ buyurmuşlar⁹¹⁸ ve tecellî-i şurî ve şühüdî ḥuşuşunda⁹¹⁹ şeyḥ⁹²⁰ Ebu'l-Hüsnü'l-Şâzelî ḳuddise sırruḥu ḥâzretleri buyurur:⁹²¹ إِنَّا لَنَرَى مَعَ الْحَقِّ مِنَ الْخَلْقِ أَحَدًا إِنْ كَانَ وَلَا يُدْفَكَ لِبُهَوَاءِ إِنْ فَتَسَّئَهَا لَمْ تَجِدْ شَيْءًا [S2 18b] Ya' nî bizler ey ehl-i şühūd Cenâb-ı Ḥâḳḳ'la⁹²² vücūdda ḥâḳḳdan bir eḥâd⁹²³ görmez. [A3 24a] Zâkir⁹²⁴ elbette Ḥâlık'ın görölmesinden lâbüd ve gerek ise maḥlûḳuñ ḥükmü⁹²⁵ ve görölmesi havâda görünen hebâ ve ğubar gibidir ki eger anı yoḳlayup bulayım⁹²⁶ dir iseñ ḥiçbir⁹²⁷ şey' bulamazsın. Ya'nî [A2 32b] maḥlûḳatda⁹²⁸ mevḥûm bir isimden ğayrı nesne eliñe girmez ve'l-hâşıl-ı ğayet ve nihâyet ıarıķat-ı Mevlânâ⁹²⁹ Câmî'niñ⁹³⁰ řu beytiñ ma' l ü mafâdıdır.⁹³¹ Beyit:

تواونشوی ولیک اکر جهدکنی
جایی بر سیکه زتوتویی بر خیزد

⁹¹² idemez iseñ: itmezsen A2, A3

⁹¹³ merâtib: ya' nî merâtib S1

⁹¹⁴ ıarışdırup: taḥlîṡ S2

⁹¹⁵ merâtib-i: İ1, S1 ve S2'de yok.

⁹¹⁶ imkânı: imkânı ya' nî hükmi-î mümkinini vücūba S2

⁹¹⁷ ıarıķın ekâbiri: ekâbir-i ıarıķat A1, A2, A3, S1, S2

⁹¹⁸ buyurmuşlar: buyurdular S2

⁹¹⁹ ḥuşuşunda: ḥâḳḳında S2

⁹²⁰ şeyḥ: şeyḥ-i şüyüh-ı 'âlî S2

⁹²¹ buyurur: buyurmuşdur A2

⁹²² Cenâb-ı Ḥâḳḳ'la: vaḥdet-i Cenâb-ı Ḥâḳḳ'la A2, A3

⁹²³ bir eḥâd: bir şey bir eḥâd A1, A2 A3

⁹²⁴ Zâkir: eger A1, A2 A3, S1, S2

⁹²⁵ ḥükmü: vücūdu A1, A2, A3

⁹²⁶ bulayım: teftiş ideyim A1, A2, A3

⁹²⁷ ḥiçbir: bir A2, A3

⁹²⁸ maḥlûḳatda: S1'de yok.

⁹²⁹ Mevlânâ: S1 ve S2'de yok.

⁹³⁰ Câmî'niñ: İ1, S1 ve S2'de yok.

⁹³¹ ma' l ü mafâdıdır: mafâdı ve ma'lüdür A1; mafâdı ve ma'lüdür ki buyurur A2, A3

Ya' nî sen hergiz O ya' nî Tañrı olamazsın. Lâkin eger ʔarîk-i tevḥîdde yoluyla⁹³² cehd ü sa' y idüp ʔalışır iseñ bir maḳâma irersin ki senden senlik ʔalkup her ḥâlde⁹³³ Ḥaḳḳ celle ve 'alâyı müşâhede olup andan ğayrıyı [S1 8b] bulmaz ve görmezsin. [İ1 28a] Vaḳtâki her bir merâtibiñ⁹³⁴ gerek merâtib-i⁹³⁵ vücüb ve gerek merâtib-i⁹³⁶ imkân ḥükm ve ḥuḳûḳunu mürâ'ât ve viḳâye⁹³⁷ vâcib ve lâzım⁹³⁸ olduysa şer'-i şerîfiñ izin izleyüp ve ḥudûdun gözleyüp zâtını⁹³⁹ itlâḳ ve tenzîh⁹⁴⁰ eylediği maḥalde itlâḳ ve tenzîh⁹⁴¹ idüp⁹⁴² taḳyîd ve teşbîh⁹⁴³ eylediği maḥalde taḳyîd ve teşbîh⁹⁴⁴ itmeli⁹⁴⁵ ve tenzîh buyurduğu mevzi' de⁹⁴⁶ tenzîh idüp teşbîh buyurduğu⁹⁴⁷ yirde⁹⁴⁸ teşbîh itmelidir ve⁹⁴⁹ 'ulemâ-i kirâm bu mertebeye muḳtedir olmayan 'avâm-ı 'ibâda tenzîh cihetini taḳyîdden⁹⁵⁰ evlâ ve elzem görmüşlerdir ki tenzîhiñ ğâyeti tevḥîd ve tefrîde müntehî olur. Ammâ ʔarîk-i⁹⁵¹ teşbîh [A2 33a] ve taḳyîd⁹⁵² bunuñ [S2 19a] ḥilâfına olmağla aña meyl iden fırḳalarıñ çoğu⁹⁵³ Ḥaḳḳ celle ve 'alâyı taḳyîd ve teşbîhde⁹⁵⁴ ifrâṫ idüp Ḥaḳḳ celle ve 'alâyı⁹⁵⁵ maḥlûḳa ve muḥaddeşâta teşbîh itmeleriyle niceleri ğulüvv ve ifrâṫları sebebiyle küfre ve şirke [A3 24b] ve ilḥâda⁹⁵⁶

⁹³² yoluyla: A1, A2 ve A3'te yok.

⁹³³ her ḥâlde: S2'de yok.

⁹³⁴ merâtibiñ: mertebeniñ A2

⁹³⁵ merâtib: mertebe A2

⁹³⁶ merâtib: mertebe A2, S2'de yok.

⁹³⁷ viḳâye: muḥâfız S1

⁹³⁸ vâcib ve lâzım: lâzım ve vâcib A1, A2, A3

⁹³⁹ zâtını: İ1, S1 ve S2'de yok.

⁹⁴⁰ tenzîh: İ1, S1 ve S2'de yok.

⁹⁴¹ tenzîh: İ1, S1 ve S2'de yok.

⁹⁴² idüp: A1, A2, A3 ve S2'de yok.

⁹⁴³ teşbîh: İ1, S1 ve S2'de yok.

⁹⁴⁴ ve teşbîh: İ1 ve S2'de yok.

⁹⁴⁵ itmeli: itmelidür A2, A3

⁹⁴⁶ mevzi' de: maḥalde S2

⁹⁴⁷ buyurduğu: eylediği S2

⁹⁴⁸ yirde: mevzi' de S2

⁹⁴⁹ ve tenzîh buyurduğu mevzi' de tenzîh idüp teşbîh buyurduğu yirde teşbîh itmelidir ve: A1, A2, A3'te yok.

⁹⁵⁰ taḳyîdden: taḳyîd ve teşbîh cihetinden A1,A3; taḳyîd ve tenzîh cihetinden A2; ʔarîk-i teşbîh ve taḳyîdden S1; teşbîh ve taḳyîdden S2

⁹⁵¹ ʔarîk: A1, A2 ve A3'te yok.

⁹⁵² taḳyîd: taḳyîdin ğâyeti A1, A2, A3; S2'de yok.

⁹⁵³ fırḳalarıñ çoğı: fırḳalar S2

⁹⁵⁴ taḳyîd ve teşbîhde: teşbîh ve taḳyîdde A1, A2, A3

⁹⁵⁵ celle ve 'alâyı: te'âlâyı A2, A3; S2'de yok.

⁹⁵⁶ ve ilḥâda: S2'de yok.

düşüp kimi Hâzret-i 'İsâ ve 'azîzi⁹⁵⁷ ibnullâhdır ve Rabb'dır didi⁹⁵⁸ kimi Fir'avn ve Nemrûd ve emsâlini ilâhdır, didi⁹⁵⁹ ve kimi evşân ve eşnâmi⁹⁶⁰ ilâhdır⁹⁶¹ ve kimi şems ve kameri ve nücûmi⁹⁶² şürekâ'⁹⁶³ ittiḥâz idüp⁹⁶⁴ kendilere ma'bud kıldılar⁹⁶⁵ ve firaḳ-ı dâlleden niceleri ḥulûl ve ittiḥâd da'vâsına düşüp kendini ve şeyḫlerini⁹⁶⁶ tañrı olduḳ⁹⁶⁷ zann idüp hem dâll ve hem muḍill oldılar⁹⁶⁸ ve niceleri daḫi İmâm⁹⁶⁹ 'Alî'ye⁹⁷⁰ ve evlâdından⁹⁷¹ ba'zılarına⁹⁷² Ḥaḳḳ te'âlâ⁹⁷³ nüzûl ve ḥulûl idüp⁹⁷⁴ mütteḥid oldu diyü ol ḫâzreti ve⁹⁷⁵ ḡayrılarını daḫi kendilere ma'bud ittiḥâz idüp küfr ve şirk⁹⁷⁶ vâdisine gitdiler. Bunca⁹⁷⁷ dâlâlet ve ḡavâyet⁹⁷⁸ cümlesi taḳyîdden ve teşbîhden⁹⁷⁹ [İ1 28b, A2 33b] neş'et eylemişdür.⁹⁸⁰ Ammâ tariḳ-i tenzihde daḫi ba'z ḫaṭar var ise o muḫâṭaraya uğrayanlar⁹⁸¹ delîl-i şer'iyi biraḡup [S1 9a] kendi 'aḳıllarına tâbi' olanlardır. Tâ'ife-i mu'tezile gibi ki mes'ele-i rü'yetde delîl-i 'aḳlîlerini delîl-i naḳli üzerine terciḫ idüp tenzihde ifrâṭ itmeleriyle rü'yeti inkâr varṫasına âzâb-ı ḳabri ve mîzân-ı a'mâli ve niceleri daḫi ḫaşr-ı ecsâdı inkâr varṫasına⁹⁸² giriftâr oldılar. Ḥâşıl-ı kelâm ma'ârif-i ilâhiyye ve ḫaḳâ'ik-i

⁹⁵⁷ Hâzret-i 'İsâ ve 'azîzi: Hâzret-i 'İsâ'yı ve Hâzret-i 'azîzi A2, A3

⁹⁵⁸ Rabb'dır didi: İ1, S1 ve S2'de yok.

⁹⁵⁹ didi: İ1, S1 ve S2'de yok.

⁹⁶⁰ evşân ve eşnâmi: eşnâm ve evşânı A1, A2, A3

⁹⁶¹ ilâhdır: ilâh ittiḥâz idüp A1, A2, A3; S1'de yok.

⁹⁶² nücûmi: S1'de yok.

⁹⁶³ şürekâ': kendülere ma'bud A1, A2, A3

⁹⁶⁴ idüp: idindi A3

⁹⁶⁵ kendilere ma'bud kıldılar: A1, A2 ve A3'te yok; ilâhe ittiḥâz itdiler S1

⁹⁶⁶ kendini ve şeyḫlerini: şeyḫlerini ve kendilerini S1

⁹⁶⁷ tañrı olduḳ: ilâh S1

⁹⁶⁸ oldılar: İ1, S1 ve S2'de yok.

⁹⁶⁹ İmâm: ḫâzret A1, A2, A3, S1

⁹⁷⁰ 'Alî'ye: 'Alî kerremullâh-ı vechehu A1, S1; 'Alî kerremullâh-ı vechehu ḫâzretlerine A2, A3

⁹⁷¹ ve evlâdından: S1'de yok.

⁹⁷² ba'zılarına: nicelerine A1, A2, A3; S1'de yok.

⁹⁷³ te'âlâ: celle ve 'alâ S1, S2

⁹⁷⁴ idüp: idüp anıñla S1

⁹⁷⁵ ve: ve bu da'vâ ile S1

⁹⁷⁶ küfr ve şirk: şirk ve küfr S1

⁹⁷⁷ bunca: imdi bunca S2

⁹⁷⁸ Bunca dâlâlet ve ḡavâyet: bunlarıñ emsâli nice dürlü şirk ve dâlâlet ve şeqâvete A1, A2, A3

⁹⁷⁹ taḳyîdden ve teşbîhden: teşbîh ve taḳyîdden S1, taḳyîdden ve teşbîhde ifrâṫdan S2

⁹⁸⁰ eylemişdür: itmişdür S1, S2

⁹⁸¹ uğrayanlar: düşenler S2

⁹⁸² âzâb-ı ḳabri ve mîzân-ı a'mâli ve niceleri daḫi ḫaşr-ı ecsâdı inkâr varṫasına: İ1, S1 ve S2'de yok.

rabbāniyyeden ḥazz-ı vāfir ve ‘ilm-i şāmili⁹⁸³ olmayan kimse *hem bā üst veyā hem ez üst* [S2 19b] kelimelerinden münfekk olmamalıdır.

‘Ārifīn Kemāl-i Ma‘rifetullahda Tenzīh ile Teşbīh Beynini Cem‘ İtmekte İdūgi

Ḥazret-i Şeyḥü’l-Ekber ḳuddise sırruhu’l-aṭḥar⁹⁸⁴ itlāk ve taḳyīdi ve tenzih ve teşbīhi şu سبجان من علافی نزله و نزل فی علوه ثم لم یکن واحدا منهما ولم یکم الا هما لالهالا هو العزيز حکيم [A3 25a] tesbīhinde cem‘ itmişdir ve şeyḥ Faḥrū’d-dīn ‘Irāḳī ḳuddise sırruhu⁹⁸⁵ ḥazretleri daḥi şu nazmında nazım:⁹⁸⁶

چون پدیدایی چو پنهانی مدام
چون نهان کردی چو جاویدی عیان

هم نهانی هم عیان هم دویی
هم نه آنی هم نه این هم این وان

[A2 34a] beytlerinde bu mertebeleriñ ḥaḳḳını ĩfā⁹⁸⁷ eylemişdür ve Mevlānā ‘Abdurrahman Camī ḳuddise sırruhu’s-sāmī ḥazretleri⁹⁸⁸ daḥi şu itlāk ve taḳyīd ḳā‘ide-i aşıyyesi beyit:⁹⁸⁹

هر چند در نهان و عیان نیست غیر او
فی حدذاته نه نهانست و نه عیان

beytinde icrā⁹⁹⁰ eylemişdir.⁹⁹¹ İmdi bu gūnā⁹⁹² ḥaḳā’iḳ-i daḳīḳe ve ma‘ārif-i ‘amīke [İ1 29a] biḥārında ḡavvāş olmayanlara evlā ve elzem olan ḥıfḫ lisānıdır ki selāmet-i insāndır.⁹⁹³

⁹⁸³ ‘ilm şāmili: keşf şarīḥi A1, A2, A3

⁹⁸⁴ aṭḥar: izhar A2, enver S2

⁹⁸⁵ ḳuddise sırruhu: İ1 ve S2’de yok.

⁹⁸⁶ nazım: beyit S2

⁹⁸⁷ ḥaḳḳını ĩfā: cem‘ A1, A2, A3

⁹⁸⁸ sırruhu’l-sāmī ḥazretleri: sırruhu A3

⁹⁸⁹ ḳā‘ide-i aşıyyesi beyt: teşbīh ve tenzīhi S1, S2’de yok.

⁹⁹⁰ beytinde icrā: nazmında ĩfā A1, A2, A3

⁹⁹¹ eylemişdir: buyurmuşlardır S1

⁹⁹² bu gūnā: bunuñ gibi A1, A2, A3

Menâkıb-ı Hâzret-i Nâzım Kuddise Şırrahu

Ma' lûm ola ki Nâzım kuddise sırruhu hâzretleri Tebriziü'l-aşl olup seciyye-i fâhire ve kerâmet-i bâhire selîmü't-ıtab' nezîhü's-şiyem rûhâniyyeti beşeriyyeti cânibine gâlib ve şarâb-ı ezeli [S1 9b] ve hubb-ı lâ-yezâliden mest ü müdâm [S2 20a] bir zât-ı hümâm olup hâlet-i istiğrâkı şahvını sâlib ve müdâmî-i mâhbûb-ı haķıķiye râgıb ve tâlib olmağla fenâ-ender-fenâ maķâmında câ-nişin ve ol meşreb-i şâfi ve raķıķ-i 'âliden 'âşık-ı⁹⁹⁴ şadıqlara sâķi-i mey-i bâķi olmuşdur ve ol hâzret kendi ba'zı aķvâl-i seniyyelerine naql [A2 34b] ü hikâye idüp buyururlar imiş ki henüz ben tufüliyyet hâlinde mektebde iken [A3 25b] tarîķat-i Muħammediyye ve sîret-i Aħmediyyeye şiddet -i râğbet ve muħabbetden benim üzerime kırķ gün mürûr eylese daħi baña ta'âm arzûsu olmaz idi. Eger baña ekeli ta'âm içün teklîf eyleseler⁹⁹⁵ elimle ve başımla⁹⁹⁶ [A1 8b] istemem diyü redd ider idim ve yine ğalebe-i⁹⁹⁷ şühûd ve istiğrâklarını hikâye⁹⁹⁸ idüp buyurmuşlar ki tarîķat-ı 'aliyye⁹⁹⁹ dervişlerinden bir dervîş-i şadık baña du'â-i hayr murâd idüp Haķķ celle ve 'alâ¹⁰⁰⁰ saña cem' iyyet -i dil ve şuhûd ihsân eylesün didükde¹⁰⁰¹ ben aña didim ki baña böyle du'â eyleme. Belki baña şöyle du'â eyle ki yâ Rabb şu kuluñdan [İ1 29b] cem' iyyet-i dil ve şühûdu def' idüp biraz tefriķa ihsân eyle diyü du'â eyle. Zîrâ ben şühûd ve istiğrâķda 'âciz ve dermânda ķaldım.¹⁰⁰² Ola ki birazcık farķa düşüp¹⁰⁰³ râhat bulam, buyurmuşlar ve Hâzret-i Şeyh'in aķvâl-i [S2 20b] cemîleleri ile menâķıb kitâbları müveşşahdır.¹⁰⁰⁴ Tafşîli¹⁰⁰⁵ anlardan taleb oluna ve kemâlât-ı [A2 35a] seniyyelerinden celâlet ķadrine ve

⁹⁹³ insândır: insân fî-hıfzü'l-lisân buyrulmuşdur A1; selâmetü'l-insân fî- hıfzü'l-lisân buyrulmuşdur A2, A3; insân aña menûtdur S1

⁹⁹⁴ 'âşık: 'âşık-ı Haķķ ve muħibb A2, 'âşık-ı muħibb ve muħibb A3

⁹⁹⁵ eyleseler: eyleseler ben A2

⁹⁹⁶ elimle ve başımla: ben elimle başımla A3

⁹⁹⁷ ğalebe: A2'de yok.

⁹⁹⁸ hikâye: naql A1, A2, A3

⁹⁹⁹ 'aliyye: S1'de yok.

¹⁰⁰⁰ 'alâ: 'alâ hâzretleri A2, A3

¹⁰⁰¹ didükde: diyü du'â eyledükde A1, A2, A3

¹⁰⁰² dermânda ķaldım: dermândayım A1, A2, A3, S1

¹⁰⁰³ düşüp: ķalup A1, A2; gelüp A3

¹⁰⁰⁴ müveşşahdır: tölmuşdur A3

¹⁰⁰⁵ tafşîli: S1'de yok.

‘ulüvv mertebelerine delâlet iden menâkıbındandır.¹⁰⁰⁶ Ol zât-ı ‘alîkadrîñ şeyh-i meşâyîh-i tariķat-ı Mevleviyye olan Mevlânâ Celâleddîn Muħammed Belhîy-yi Rûmî ħazretleri gibi şâhib-i kitâb-ı *Meşnevi* bir merd-i kâmil veled-i ma‘neviyyeleri olmaķ celâlet ķadrine bürhân-ı bâhirdir. قدس المولى سرهما وافاض علينا من بركات فيوضهما وبرهما أمين

[S1 10a] İmdi bu kâse-lîs-i meşâyîh-i ‘izâm ve suķâta-i ħîn-i ‘ulemâ-i¹⁰⁰⁷ fiħâm nür-ı vüçüdda mevcüd zıllî-i¹⁰⁰⁸ vehmi ismi mesmû‘ aynî ‘ademi ‘abd-i nâċiz Ĥüseyin Ĥamdî İbn Seyyid Ĥüseyin Bin¹⁰⁰⁹ İbrâhim’im ki ħâce-gân-ı kirâm-ı naķşibendî fuķarâlarından bir bende-i kem-bizâ‘ adır. Şu şeş¹⁰¹⁰ beyt-i nazm-ı celîle îzâĥ ve tebeyyün-i ķulķuli birkaç evrâķ-ı sefîdi tesvîd [A3 26a] eylediği mecmû‘ada¹⁰¹¹ ma‘ârif ve ħaķâyıķ-ı ekâbirden iltikâť eylediği daķâyıķ-ı enîķa ve ‘avârif-i münîfede ne müdde‘âyım ve ne muħâkim. Belki ihvân-ı tariķat ve şalib-i ħaķîķat olan ħullân-ı¹⁰¹² bâ-şafâya ħâdim ve mu‘âvinim ve câ-i biħamdihi te‘âlâ ve lütfihi¹⁰¹³ [A2 35b] hez [30a] hâze’d-*Dürrü’l-Maşûn* mütercimen¹⁰¹⁴ li-ħaķâyıķ-ı [S2 21a] kemlü’l-‘ârifîn ve mevzuĥen¹⁰¹⁵ li-zübdeti’l-ma‘ârifü’l-vâşılîn. فمن نظرفيه لحقاق كمل العارفين بالاعتناء وجدفيه من الحقايق والمعارف ما هو عوناله في معرفة نفسه وربّه ونوراً في دقاق روحه وسرّه وزيادة وقوة في علمه ويقينه رحم الله امرأ نظرفيه وتحلّ بالانصاف وتباعدن الضعينة فانّ اول ناس اول ناس نعوذبالله من شرّالوسواس الخناس غفرانك ربنا واليك المصير وانت حسبي ربّي ونعم النصير والحمد لله على الاتمام وعلى نبیّه سيّدنا محمّد افضلالصلوة واتم السلام ثم الشكر الدّائم والتناء الشامل رب العالمين temmet. Sene 1296¹⁰¹⁶

¹⁰⁰⁶ menâkıbındandır: menâkıbından biri dağı S1

¹⁰⁰⁷ ‘ulemâ: ‘urefâ A2, A3

¹⁰⁰⁸ zıllî: S1’de yok.

¹⁰⁰⁹ Ĥamdî İbn Seyyid Ĥüseyin Bin: ibn A2

¹⁰¹⁰ şeş: penç İ1, ħehâr S1, S2

¹⁰¹¹ mecmû‘ada: nemîķada A3

¹⁰¹² ħullân: aĥillâ S1

¹⁰¹³ lütfihi: keremihi S1

¹⁰¹⁴ mütercimen: mevzuĥen S1

¹⁰¹⁵ mevzuĥen: mütercimen S1

¹⁰¹⁶ sene 1296: A1’de böyle bir istinsah kaydı var. S1’de de sene 1283 şeklinde bir istinsah kaydı var.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Dürrü'l-Masun adlı eserin 8 nüshasından hareketle nüsha farklılıkları dikkate alınarak müellif hattına en yakın metin elde edilmeye çalışıldı. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesindeki 3 nüsha birbirleriyle neredeyse bire bir aynı olduğu için çalışmaya bir tanesi (İ1) dâhil edildi. Diğer nüshaların birbirine göre belli bir üstünlüğü olmadığı görüldü. Nüshalardaki farklılıklar, dipnotta gösterildi. Atatürk Kitaplığındaki 3 nüsha orijinalinden incelendi. Nadir Eserler Kütüphanesindeki 3 nüshanın orijinalleriyle birlikte katalog kayıtları da görüldü. Süleymaniye Kütüphanesindeki 2 nüshanın tespit fişleri görüldü. İ nüshalarında yer alan fihrist, bunların müellif hattına daha yakın olabildiği izlenimini uyandırmaktadır. Çünkü müellifin kendi el yazısı ile yazdığı *Safvetü'l-Fütuhâtü'l-Mekkiyye fi-Beyânü'l-Hakâyikü'l-Îlâhiyye ve'l-Kevniyye* adlı eserinin başında da benzer bir fihrist yer almaktadır.

Esere kaynaklık eden “*Bihamdillah derim Allah alıp aklımı zikrullah*” matlalı nutuk; “zikir, isim, üns, tefekkür, gönül, aşk, muhabbet, benlik, mahv/fena, tevhid, cemel-i zat, ayna, kapı, âlem” gibi tasavvufi kavramların yer aldığı bir şiirdir. Hüseyin Hamdi bin Seyyid Hüseyin bu kavramları, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere hadisler ve meşayih-i kiramın sözleri ışığında ayrıntılı olarak şerh etmiştir.

Müellifin böyle bir şerhi kaleme alma amacı; şiirde ilk bakışta okuyucuyu dehşete düşüren ifadelerin açıklanarak yanlış anlaşılmaya meydan vermemek, doğru bir tasavvuf bilinci kazandırmaktır. Örneğin ilk beyitte geçen “fikrullah” tan kastın Allah'ın zatını düşünmek değil, yarattıklarını düşünmek olduğu bildirilir. Zira Allah'ın zatını düşünmek kesinlikle caiz değildir. “Ben ol pervaneyim geldim” ifadesindeki “ben”in açıklaması ayrıntılı olarak yapılmıştır. İlk bakışta “ben” diyerek sanki kişi kendine bir varlık izafe eder gibi görünmektedir. Ancak bu “ben” in Allah'ın varlığında manevi olarak eriyen “ben” olduğu bildirilir.

Hüseyin Hamdi, salıklere daima orta yolu öğütlemektedir. Mesela, Allah'ı muhabbetle sevmek gerektiğini bildirir. Zira muhabbetin aşırısı olan “aşk” herkesin

kaldırabileceği bir yük değildir. Tenzih ve teşbih konusunda uyarılarda bulunur. Allah'ı teşbih konusunda aşırıya kaçanların imanını kaybetme tehlikesi vardır. Tenzihde aşırıya kaçanlar ise mutezile gibi bozuk mezheplere kaymıştır.

Şerhin bazı yerlerinde okuyucuyu bilgilendirici notlar bulunmaktadır. Örneğin “Ben ol pervaneyim geldim hakikat şem'ine yandım” diye başlayan beyitin sonradan bir mecmuada bulunduğu ve şerh edildiği bilgisi verilmektedir. Bundan hareketle şerhe konu olan şiirin, şimdi olduğu gibi şerh edildiği dönemde de farklı versiyonları olduğu sonucuna varılabilir. İkinci beyitin ise Şems-i Tebrizi'nin kıssalarından seçilerek şerh edildiği bilgisi verilmektedir.

Ayrıca şerhin zikir bahsinde geçen bir Hz. Musa kıssası İ1, S1 ve S2 nüshalarında yoktur. İ3'e ise sayfa kenarına sonradan eklenmiştir. Bu kıssada Hz. Musa, Allah'a insanların uygunsuz durumlarında zikrin nasıl gerçekleştirileceğini sorar. Müstensih(ler) muhtemelen uygunsuz bir durumun anlatıldığı bu kısmı yazmak istememişler ya da müellif bu bölümü sonradan eklemiş veya çıkarmıştır. Sonuçta bilinçli yapılan bir değişiklik olduğu kesindir.

Sonuç olarak *Bihamdillah derim Allah alıp aklımı zikrullah*, diye başlayan nutuk, şiiri açıklamaktan ziyade tasavvufi terbiyenin yaygınlaşması, okuyucunun bilinçlenmesi için şerh edilmiştir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Abdülkerim Cili (2006), **Varlık Mertebeleri** (Haz. Ahmet Faruk Günday), 1. Basım, İstanbul: Furkan Kitaplığı.

Abdulkerim Kuşeyrî (2014), **Kuşeyrî Risâlesi** (Haz. Süleyman Uludağ), 7. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Abdürrezzak Kâşânî (2014), **Istılâhâtu's-Sûfiyye** (Çev. Abdürrezzak Tek), 1. Baskı, Bursa: Akademi Yayınları.

Altun, Yavuz (2013), **Hüseyin Hamdi Bin Hüseyin'in "Hasbihâlu's-Sâlik Fi Akvemi'l-Mesâlik" İsimli Eseri (Metin ve İnceleme)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ateş, Ahmet (1942), "Metin Tenkidi Hakkında", **Türkiyat Mecmuası**, 7, 212-252.

Ateş, Süleyman (1966), "Zikir", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 14(1), 235-244.

Ay, Mahmut (2010), "İşârî Tefsirlerde Hakikat-i Muhamediyye Anlayışı", **İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (23), 77-120.

Aytaç, Pakize (2011), "Devriye Metinlerinde Geçen Omurga Kavramları", **Alevilik Araştırmaları Dergisi**, (2), 1-40.

Bilgin, Orhan (2013), "Yazma", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 43, (369-373), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Bilgiz, Musa (2006), "Kur'an'da Zikir Kavramının Anlam Alanı", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 25, 209-236.

Budak, Ali ve Çetinkaya, Ömer (Ed.) (2011), **Riyâzu's Sâlihîn(Salihlerin Bahçesi) Muhtasar**, Ankara: Saray Matbaacılık.

Bursalı Mehmed Tahir (2000), **Osmanlı Müellifleri I-II-III ve Ahmet Remzi Akyürek Miftâhü'l-Kütüb ve Esâmî-i Müellifîn Fihristi (Tıpkıbasım-Dizin)**, (Haz. Mustafa Tatçı ve Cemal Kurnaz), Ankara: Bizim Büro Basımevi.

Cengiz, Muammer (2014), **Bir Tasavvuf Klasığı Olarak Mahmûd Şebüsterî'nin Gülşen-i Râz Mesnevîsi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ceylan, Ömür (2010), “Şerh-Türk Edebiyatı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 38, (565-568) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

————— (2007), **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, 3.Basım, İstanbul: Kapı Yayınları.

Ceylan, Semih (2012), “Üns”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 42, (348-349) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Çelebi, İlyas (2000), “İsim-Müsemma”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 22, (548-551) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

————— (2009), “Sıfat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 37, (100-106) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Çelik, İsa (2003), “Tasavvufî Gelenekte Hazarât-ı Hams veya Tenezzülât-ı Seb'a Anlayışı”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, (10), 159-184.

Demirli, Ekrem (2012), **İslam Metafiziğinde Tanrı ve İnsan**, 1. Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Ekinci, Kutbettin (2013), **Kur'ân'da Hazf**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem, Hüsameddin (1990), **Bir Tanrı-Âlem Münasebeti Olarak Panteizm ve Vahdet-i Vücûd**, 1. Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Erdoğan, Mustafa (1997), “Edebiyatımızda Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1(2), 286-293.

Erten, Mevlüt (2014), “Kur’an’da İnsan Yetiştirme Düzeni Olarak Murakabe”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 18(2), 319-348.

Erzurumlu İbrahim Hakkı (2014), **Marifetname** (Haz. M.Faruk Meyan), İstanbul: Bedir Yayınevi.

Filiz, Lütfi (2009), **Noktanın Sonsuzluğu Birinci Kitap** (Haz. Saim Öztan ve diğerleri), 10. Basım, İstanbul: Pan Yayıncılık.

Göktaş, Vahit (2008), “Es’ad Efendi (1847/1931) ve Tevhid Risâlesi’ndeki Vahdet-i Vücûd Görüşü”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü’l-Arabî Özel Sayısı-1)**, (21), 427-445.

İmam-ı Gazzâlî (2013), **Kalp Risalesi** (Haz. Kadir Yetkin), 1. Baskı, İstanbul: Ahir Zaman Yayınları.

İmam-ı Rabbânî (1998), **Mektubat-ı Rabbânî**, (Çev. Abdulkadir Akçiçek), 1. Cilt İstanbul: Dergâh Yayınevi.

————— (1998), **Mektubat-ı Rabbânî**, (Çev. Abdulkadir Akçiçek), 2. Cilt İstanbul: Dergâh Yayınevi.

Jabre, Ferid (1960), “Plotin’in Vecdi ve Gazzalî’nin Fenâsı (Çev. İbrahim Agâh Çubukçu)”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (8), 135-147.

Kartallıoğlu, Yavuz (2008) “Osmanlı Türkçesindeki Ekler Dudak Uyumuna Göre Nasıl Okunmalıdır?” **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turcic**, 3(6), 458-481.

- Kılavuz, A. Saim ve diğeri (t.y.), **Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Kaynak Kitap**, İstanbul: Marifet Yayınları.
- Kılıç, Cevdet (2001), “Gazzâlî’de Tefekkür ve Hikmet Kavramları”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, 5, 117-141.
- Konuk, Ahmed Avni (2005), **Fusûsu’l Hikem Tercüme ve Şerhi**, (Haz. Mustafa Tahralı, Selçuk Eraydın), 1. Cilt, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Köksal, M. Fatih (2012), “Metin Neşrinin Ana Esasları”, **Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi**, (31), 179-209.
- Köprülü, M.Fuat (2009), **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 11. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kurnaz, Cemal (1995), “Felek”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 12, (306-307), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Mehmed Süreyya (1996), **Sicill-i Osmanî**, 3.Cilt, (Haz. Nuri Akbayar), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Mengi, Mine (2000), “**Metin Şerhi, Tahlili ve Tenkidi Üzerine**” **Divan Şiiri Yazıları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- M. Yusuf Kandehlevî (1977), **Hadislerle Hz. Peygamber ve Eshabının Yaşadığı Müslümanlık**, (Çev. Ahmet M. Büyükçınar vd.), 1.Cilt, İstanbul: Kalem Yayınevi.
- Öngören, Reşat (2013) “Zikir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 44, (409-412), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Safer el-Muhibbî el-Cerrahî (2013), **İstılâhât-ı Sofiyye fî Vatan-ı Asliyye** (Haz. Derya Çakır Baş),2. Baskı, İstanbul: Kırk Kandil Yayınları.

Sucu, Nurgül (2012), “Mesnevî’nin Bir Beyti Işığında Gönül Aynası ve Mevlânâ’nın ‘Gönül’e Bakışı”, **Sufi Araştırmaları Dergisi**, 2, 73-86.

Şeyh Hüseyin Hamdi (2012), **Nakşibendiyye Yolu** (Sadeleştiren: Hüseyin Kurt), Ankara: Sage Yayıncılık.

Şensoy, Sedat (2010), “Şerh”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 38, (555-557), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Şenödeyici, Özer (2013), “Klasik Şiire Akseden Karagöz” **Gazi Türkiyat Dergisi**, 13, 111-120.

Tanman, M. Baha (1988), “Abid Efendi Tekkesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 1, (308), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Toparlı, Recep (1984), **Şemseddin Sivâsî Divanı**, Sivas: Gurbet Yayınları.

Tosun, Necdet (2009), “İmam-ı Rabbânî’ye Göre Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şuhûd”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi** (İbnü’l-Arabî Özel Sayısı-2), (23), 181-192.

Tulum, Mertol (1994), “Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi”, **Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, (8), 1-10.

Türer, Osman (2001), “Tasavvufî Düşüncede İnsan”, **Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi**, (5), 9-15.

Okuyucu, Cihan vd. (2011), **Klasik Dönem Osmanlı Nesri**, İstanbul: Kesit Yayınları.

Olgun, Tahir (1936), **Edebiyat Lügati**, İstanbul: Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.

Uludağ, Süleyman (1991), “Aşk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 4, (11-17) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

————— (1998), “Heba”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 17, (147-148) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

————— (1998), “Hicab”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde**, 17, (430-431) Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

————— (2012), **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kabal Yayıncılıkta 1. Baskı, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Uysal, Muhittin (2012), **Tasavvuf Kültüründe Hadis**, 1. Baskı, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Ünver, İsmail (2008) “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turcic**, 3(6), 2008, 1-46.

Yazar, Sadık (2011), **Anadolu Sahası Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazıcıoğlu Muhammed (2014), **Muhammediye İsmail Hakkı Bursevî'nin Ferâhu'r-Rûh Şerhi ile** (Hazırlayan: Abdülvehhab Öztürk), İstanbul: Çelik Yayınevi.

Yılmaz, Okan (2007), “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 5(9), 271-304.

استمداد ردا به ایم وبنه علیه شهره دستفردان...
هیه مراد ابریه همه جمع وخواهت که کا جمعیت ده و شهود احسان...
بگای سیزده دعا ایله که یارین شوقونکه جمعیت ده و شهود...
عاجز در معانه هم اولر که برزجه فرقه کایه زنه بولام جو شهود...
اندرون طیبانه وکامآ سیدانه جیلان فیه دهلو مرید لیه دلالت...
اورده مولانا جیلان الدیه محمد بن روسی حقاری کن صاحب...
قدسه المراسمی واقاض علیها صد بركات فیولها دیرها امیه...
موجوده طینی وکلیه اسرار موعظین علمیه حیدر حیدر حیدر...
شوشن بین نظم حیدر ایشاح ونبیه لفظی برفاع اولاده...
رفاعه ایله دعوت منقده زوجه هم در محاکم بلد اظراف...
بمعالی ولفظ کنه المصوده فیه کما کما کل المعاریه...
والعارف مالک وعتباری معرفه نفس دریه دلالت رفاعت...
وینا عینه الصغیره والاخفان واصل ما اطلیغ فیه...
فقاریت ربنا وایلیک المصیر وانه حبیبی وایتم الفی...
الله تعالی الله تعالی الله تعالی الله تعالی الله تعالی

تمت
م م م م م
م م م م م
م م م
م م م
م
۱۹۷۹

İSTANBUL
ŞEHİR
İYESİ
KİTAPLIĞI

Atatürk Kitaplığı
1979
İstanbul

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حمد و ثنا و شکر و دعا جناب صمد جل و علا حضرت زین العابدین
در که قلوب عباد مجتبا منزه انوار علوم نبوی و صفات و صدور
اولیاء و اصحاب نبور اسرار لدنی و دقایق الیدی و صلوات و سلام
اول سید و مصطفی اوزرینه اول سونکه صدر صفوت و حی افتخاری
کنج معانی ظرف و نظیر کوه مبانی در بحر صفات طرف تبارک
و خیال و صحابی اوزرینه اول سونکه هر بر لر منبع علوم دین و منبع
اسرار صواب بقیندر و بعد معلوم اول که عارف ربانی و امام صمدی
شمس الحقیقة والدين بركة المولى فى السابقين واللاحقين شيخ سيده
الطريقة العبدية المولوية الشيخ محمد بن ملكة تبریزی قدس سره
حضرت نيك معارف نثار صفات و نثار زبانه معجز بیانند
طور نومید و مبود و مشرع نجلی شهود حی و درود مرید سند
عالم

٦٩

هَذَا الدَّرُ الْمَعْرُوفُ مَرَجِبًا لِحَقَائِقِ كُلِّ الْعَارِفِينَ وَمَوْجِبًا لِرُبُوبَةِ
 مَعَارِفِ الْوَالِدِينَ فَمَنْ تَطَرَّفَ فِيهِ بِالِإِعْتِنَاءِ وَجَدَ فِيهِ مِنَ الْحَقَائِقِ
 وَالْمَعَارِفِ مَا هُوَ عَوْنًا لَهُ فِي مَعْرِفَةِ نَفْسِهِ وَرَبِّهِ وَنُورًا فِي رَأْيِهِ
 رُومِهِ وَسِرِّهِ وَزِيَادَةً وَقُوَّةً فِي عَمَلِهِ وَيُضِيهِ رَحِمَ اللَّهِ أَمْرًا
 تَطَرَّفَ فِيهِ وَتَحَلَّى بِالِإِنْصَافِ وَتَبَاعَدَ عَنِ الضَّغِينَةِ وَالِإِعْتِنَافِ
 وَأَصْلَحَ مَا اطَّلَعَ فِيهِ مِنَ الْخَلَلِ وَسَمِعَ مَا وَقَعَ مِنَ الرِّبْلِ فَإِنَّ أَوَّلَ نَاسِ
 أَوَّلِ النَّاسِ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ سِرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَاسِ غُفْرَانُكَ رَبَّنَا
 وَإِلَيْكَ الْمَهْجَرُ وَأَنْتَ صَبِي رَبِّي وَنِعْمَ النَّصِيرُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ تِمَامٍ
 وَعَلَى نَبِيِّهِ وَصَفِيهِ سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ أَفْضَلِ الصَّلَاةِ وَأَتَمِّ السَّلَامِ
 ثُمَّ السَّلَامُ الدِّمُّ وَالسَّلَامُ السَّائِلُ إِلَى الْإَبَدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

الدَّرَالْمَضُونُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمدوتنا وشكرونا عما جاهدنا من أجل وعلمنا حضرتنا التي واصلنا
 كفايا بعبادتنا من منة انوار علوم تجلي وحقائق وجود
 اولياء واحسانه فيو اسرار لذي ومقائيل الذي واصلنا
 وسلام اول سيد ومصطفى اسرارنا اولسون كحد صيفورده
 اخوانه كبح معاني طرف ونظن كوله ما ينسى در بحر حقائق
 كطرف قلبه رخيال واصحاب اورزيم اولسونه كه لهر راري
 بنوع علوم دين وطلع اسرار حق اليقين وبعده معلوم اوله
 عارف يان عالم صراط سمس الحقيقه والدين وركه المولى
 في السابقين واللاحقين شيخ شيوخ الطريقة المولويه
 الشيخ محمد ابي ملكه ديزي قدس سره حقه كبريك معارفنا
 حقائق ومار يله معجزات كبريه كور توحيد وجود وشرح تجلي
 وشهود صي وودود مزيم سديه عالم سمع شراوده بروز ايريه
 انبوشوع بيت به كهنالري كه سيد وسالوك طريقي خدائي
 بروجه ايجاز بايد وزياتي هاري ومخوي اولوب لكه نظره

الذي يتقدم معارف وحفاوة طاب ربه التقاط الذي وقائقه
 وعرف يتقدم ثم معي ثم من محكم بله افوره طريفه طاب حقيقت
 اولون خذون باصفاية خادوم ومعاونهم وهما بحمده تعالى ولطقه
 لهذا الدر المصون من جملة الحفاوة لكل العارفين ومنها لزيدة معارف
 الواصلين فننظر فيه بالاعتناء وجد فيه من الحفاوة والعارف
 ما هو عزه في معرفة نفسه وربه ونور في قلوب روجه و
 وبارة وقوة في علمه وبقية حمد الله امره انظر فيه ونجلي الانصاف
 وتباعد عن النقطه والاعتناء واصح ما اطلع فيه من الخلل
 وسما وقع من الدليل فان اول الناس اول الناس نعوذ بالله من
 شر الوجود الحاس عقابنا واليك المصير وانتهى بي
 ونعم النصير الحمد لله على الامام وعلى نبيه وصفيه سيدنا
 ونبينا محمد افضل الصلاه وتم السلام ثم الشكر اللهم والنساء
 العمل الى الابد لله وبالعالمين

النقطه

م

BELE
ATATÜR

در مضمون

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد و ثنا و شکر و دعا جناب حق جل و علا حضرت تیرینه الیق و احرار که
 قلوب عبار مجتبیان منصفه انوار علوم تجلی و مقابق و صدر اولیاد
 و اهبان قبور اسرار لدنی در قایق ایلدی و صلوات و سلام
 اول سید و مصطفی اوزرینه اولسونکه صدر صفوت و هی اهناسی
 کنج معانی ظرف و نطق کوهر میانینی در بر بحر حقایق طرف قیلدی
 دخی آل و اصحاب اوزرینه اولسونکه هر بر لری منبع علوم دین ^{مطلع}
 اسرار حق الیقیندر **و بعد** معلوم اولد که عارف ربانی و عالم ^{صمد}
 سنی الحقیقه والدين بركة المولى فى السابقين واللاحقين
 شیخ سیف الطریقه العلیه المولویه الشیخ محمد بن ملکداد تبریزی
 قدس سره حضرت تیرینک معارف نثار حقایق و نثار زبان معجزیانه
 طور توحید و وجود و مراع تجلی شهود حق و درود مرتبه شدن عالم سمع
 شهوده بروز ایدن شیخ بیت نظم بی همنا ریکه سیر و سلوک طریق
 خدای بر وجه ایجاز بدایت و نهایتی حاوی و محتوی اولوب ^{لکن نظره}

ظاهره

٩٧
 ٥٦
 هذا الدر المصون مترجم الحقايق لكل العارفين وموضحا لزبدة
 معارف الواصلين فمن نظريه لطائف كل العارفين بالاعتناء
 وجد فيه من الحقايق والمعارف ما هو عون له في معرفة نفسه وربه
 ونوراً في رقائيق روجه وسره وزيادة وقوة في علمه وبقينه
 رحم الله امرأ نظريه وتعلّى بالانصاف وتباعد عن الضعيفة
 والاعتساف واصبح ما اطلع فيه من الحلال دستر ما وقع من الزلل
 فان اول ناس اول ناس فعوذ بالله من شر الوسواس الخناس
 غفرانك ربنا واليك المصير وانت هبى ربى ونعم النصير
 والحمد لله على الاتمام وعلى نبية سيدنا محمد افضل الصلوة
 واتم السلام ثم الشكر الدائم والنساء السائل لله رب العالمين
 تمت
 م

وطالب حقيقت اولان خلان باصفايه خادم ومعاونم
 وجاء بحمد تعالى ولطفه هذا **الذر المصرون** مترجما
 لحقايق كل العارفين وموضحة الزبده معارف الواصلين
 فمن نظرفيه لحقايق كل العارفين بالاعتناء وجد فيه
 من الحقايق والمعارف ما هو عون الله في معرفه نفسه وربه
 ونوراً في رقائيق روحه وستره وزيادة وقوة في علمه وبقينه
 رحم الله امرأ نظرفيه وتحلى بالانصاف وتباعد
 عن الضغينة والاعتساف واصبح ما اطع فيه من الحلال
 وستر ما وقع من الزلل فان اول ناس اول ناس نعوذ
 بالله من شر الرسواس الخناس غفرانك ربنا واليك
 المصير وانت حسي ربي ونعم النصير والحمد لله على
 الاتمام وعلى نبيه سيدنا محمداً افضل الصلوة واتم السلام
 ثم الشكر الدائم والثناء الشامل لله رب العالمين

تمت

م

من انقاس مولينا جامي قدس ستره السامي
• تو او نشوي وليك كرجهد كني
• جايي برسيكه زتو توي برخيزد

الدَّرُصُونَ بِالْمَعَارِفِ مَشْكُونٌ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حمد و ثنا • و شكر و دُعَا • جناب حق جل و علا حضر تلمينه اليق و احرا
در كه • قلوب عباد مجتبا سن منصه انوار علوم تجلي و حقايق
و صد و اولياء و اجناسن قبور اسرار لدني • و دقايق ايلدي • و صلات
و سلام اول سيد و مصطفى سبي اوزرينه اولسونكه صدر صفوت وحي
احتواسني كنج معاني ظرف • و نطق كوهر مبانيسني در ربح حقايق طرف
قيلدي • دخی آل اصحابي اوزرينه اولسونكه هر بر لرئ منبع علوم دين
• و مطلع اسرار حق اليقيندر • و بعد معلوم اوله كه عارف رباني
و عالم صمداني • شمس الحقيقه والدين • بركة المولى فى السابقين • واللاحقين
• شيخ شيوخ الطريقة العلية المولوية الشيخ محمد بن ملكداد تبريزي قدس
ستره حضر تلمينك معارف نثار حقايق دثار • زبان معجز بيانلر نذر طور توحيد

و جمعاً

٢١

خَلَانِ بِاصْفَايِهِ خَادِمٍ وَمُعَاوَنَةٍ وَجَاءَ بِمَجْدِهِ تَعَالَى وَلَطْفِهِ
 هَذَا الدَّرْ الْمَصُونُ مَتْرَجًا لِحَقَائِقِ كُلِّ الْعَارِفِينَ وَمَوْضِعًا لَزِينَةِ
 مَعَارِفِ الْعَارِفِينَ فَمَنْ نَظَرَ فِيهِ حَقَائِقَ كُلِّ الْعَارِفِينَ مَوْضِعًا فِيهِ
 فِيهِ بِالْإِعْتِنَاءِ وَجَدَ فِيهِ مِنَ الْحَقَائِقِ وَالْمَعَارِفِ مَا هُوَ عَوْنٌ لِلدِّينِ
 مَعْرِفَةٌ نَفْسِهِ وَرَبِّهِ وَنُورٌ فِي رِقَائِقِ رُوحِهِ وَسِرٌّ وَزِيَادَةٌ
 وَقُوَّةٌ فِي عِلْمِهِ وَيَقِينُهُ رَحِمَ اللَّهُ أَمْرًا نَظَرَ فِيهِ وَتَحَلَّى بِالْإِنصَافِ
 وَتَبَاعَدَ عَنِ الضَّغِينَةِ وَالْإِعْتِسَافِ وَأَصْلَحَ مَا أَطْلَعَ فِيهِ
 مِنَ الْخَلَلِ وَسَتَرَ مَا وَقَعَ مِنَ الزَّلَلِ فَإِنَّ أَوَّلَ نَاسٍ أَوَّلِ النَّاسِ
 نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَاسِ ٩ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ
 الْمَصِيرُ وَأَنْتَ حَسْبِي رَبِّي وَنِعْمَ النَّصِيرُ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
 عَلَى الْإِتْمَامِ وَعَلَى نَبِيِّهِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ أَفْضَلِ الصَّلَوَةِ وَ
 أَتَمِّ السَّلَامِ ثُمَّ الشُّكْرُ الدَّائِمُ وَالشَّاءُ الشَّامِلُ
 اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ
 تَمَّتْ
 م

٩ الواصلين
 ٩ ولطائف
 وقلبه
 ٩ الناس
 ٩ الذي يوسوس في صدور
 الناس من الجنة والناس

در مصون

الحمد وثنا • شکر و دعا • جناب حق جل وعلا حضرت تلمیذ البق و احرار کرام
 قلوب عباد مجتبا سن منصفه انوار علوم تجلی و حقائق • و صدور اولیا
 واجتبا سن • قبور اسرار لدنی و دقائق ایلدی • وصلات و سلام اول
 سید و مصطفای اوزرینه اولسونکه • صدر صفوت و حی احتواسنی
 کنج معانی ظرف • و نطق کوه سبایسنی در بحر حقائق طرق قیلدی •
 دخی آل و اصحابی اوزرینه اولسونکه هر بر لری منبع علوم دین • مطلع
 اسرار حق الیقیندر **بعد** معلوم اوله که عارف ربانی • و عالم احمد
 شمس الحقیقه والدين • بركة المولى فى السابقين واللاحقين • شیخ
 شیوخ الطریقه العلیة المولویة الشیخ محمد بن علی بن ملکدار تبریزی
 قدس سره حضرت تلمیذک معارف نثار حقائق دثار • زین معجز بیانلرند
 طور توحید وجود و مشرع تجلی شهود حی و دود مرتبه سندن
 عالم سمع شهوده بروز ایدن چهار بیت نظر بی همنا لسی
 وسلوک خدای بروجه ایجاز بدایت و نهایتی حاوی و محتوی
 لیکن ظاهرده بعض الفاظ منیفه سی مد هس عقول و اذهان کوریکه
 اصول اهل وحدت وجود اوزره بعض مجلاتی ایضاحه محتاج اولوب
 لاجمل عطایاه الاعلی مطایاه • مثلی و فقیهه ایشان کرام حضراتک
 تأسیس و تأیید بیورد قلی قواعد ارباب حقیقت اوزره بو عبید
 ضعیف کمبضاعه بقدر الوسع والاستطاعه تحریر و تمیقه تشبیه
 اعانه انابه مشایخ کرام ذوی العنايه والاحترام افند

فيقظهما وبرهما **امري** بوكاسه ليس مشايخ عظام وسقاط حيين
 علماء عظام نور وجوده موجود وهي اسمي سموع عيني عدم
 عبدنا خير حسين حمدنا بن سيد حسين بن ابراهيمه خواجكان كرام
 نقشبندي فقرا الرذن برندن كيمضاعه در شوهار بيت نظد
 جليله ابضاح وسين قلقلی بر قاج اوراق سفیدی تسويد ايلديكي
 مجموع ده معارف وحقائق اكابر دن القاط ايلديكم رقائيق ائيقه
 وعوارف منيفه ده نه مدعي يبرونه محاكمم بلکه اخوان طريقه و طالب
 حقيقت اولان اخلاذ باصفايه خادم ومعاوتم وجاء بحمده تعالى
 وكرمه هذا الدر المصون موضعا لحقائق كمل العارفين ومترجم الزبده
 معارف الواصلين فمن نظرفيه بالاعتناء وجد فيه من الحقائق و
 المعارف ما هو عوناله في معرفه نفسه وربه ونورا في رقائيق
 روحه وسيره وقوة وزيادة في يقينه وعلمه رحم الله امرأ نظرفيه
 وتخلي بالانصاف وتباعد عن الضغينه والاعتساف واصلم ما اطلع
 فيه من الخلل واسترما وقع من الزلل فان اول ناس اول ناس
 نفع دن الله من شتم الوساو الخناس عفا انا دننا والمك المصير
 وانت حسبي ربي ونعم النصير والمجد لله على الاتمام
 وعلى نبينه وصفيه سيدنا محمدا افضل الصلوة والسلام
 ثم الشكر الدائم والثناء الشامل لله رب

العالمين
 قدمت في
 ١٢٨٣
 ر ٢٥٢

در المصون
الحمدى النقشبندى

(در المصون)

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و ثنا شكر و دعا جناب محمد جل و علا حضرت زينة البعد و اهل بيته
 قلوب عباد مجتاسه ففهم انوار علوم نجاي و صفات و حمد و در
 اوليا و اجناسه نور اسرار لدني و در فائده امدى و صلاحه و سلام
 اول سيد و مصلحتى اوز زينة اولونكه حمد و صفوه و حمدى اهنواى
 كنج معاني طرفه و نطقه كوه ميا بنسنى در ربح صفات طرف بيدى
 ذمى ال واصحاب اوز زينة اولونكه هر بربرى منبع علوم ديه و مطلع
 اسرار و البقية **واجل** معلوم اوله كه عارف بانى و عالم صمدانى
 شمس الحقيقه والديه بركة المولى فى السابقه واللاحقيه
 شيخ شيوخ الطريقة العلية المولية الشيخ محمد به على به ملكداد
 نبيرى قدس و حضرت برك معارف نثار صفات و نثار زبانه
 معجز يانيزنده طور توحيد وجود و شرح نجاي شهودى و درود
 مرتبه سنده عالم سمع شهوم بر فردا بده جلا ريب به همتا ريك
 سير و سلوك طريقه خدائى بر وجه ايجاز بدياه و زياتى هاوى
 و مكتوبى اولوب لكن ظاهرم بعصه الفاظ نيفه سى مدشى عقول

كل العار فيه وموضعا لرغبة معارف الواصية فمه نظر فيه بالا
 وجه فيه من الحقائق والمعارف ما هو عونا في معرفة نفسه
 وربه وتورا في رفاق روجه وره وزيادة وتقوية في علم
 وبقيته رحم الله امرا نظل فيه ونحلى بالا نضاف و بنا عم
 عمه الضغينة والاعتساف واصلاح ما اطلق فيه من الخلل
 وسد ما وقع من الزلل فانه اول ناسي اول ناسي نفوذ بالا
 من شرا الوسايس الخس غفرانك ربنا واليك المصير وانتم
 هبى ربى ونعم النصير والحمد لله على الانعام وعلى
 نبيه سيدنا محمد افضل الصلوة واكمل السلام
 نعم الشكر الدائم والشا: التامل
 لله رب العالمين
 م م م
 م م م

ÖZ GEÇMİŞ

Ahmet YAKAR, 1979 yılında Bilecik'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamladı. 1996-2000 yılları arasında Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Bölümünde öğrenim gördü. 2000 yılında Yozgat ilinin Akdağmadeni ilçesinde sınıf öğretmeni olarak göreve başladı. 2001-2002 yılları arasında askerlik görevini yedek subay olarak ifa etti. 2004 yılında Trabzon iline atandı. 2008-2012 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde ikinci lisans öğrenimini tamamladı. Mezun olduğu yıl aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde alanında yüksek lisans eğitimine başladı. 2014 yılının Ocak ayından itibaren Trabzon-Arsin-Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görevine devam etti. Aynı yılın Eylül ayında ise Kastamonu ili Özlem Burma Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'ne atandı. Hâlen aynı okulda Türk dili ve edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

Yabancı dili İngilizce olan Yakar, evli ve iki çocuk babasıdır.